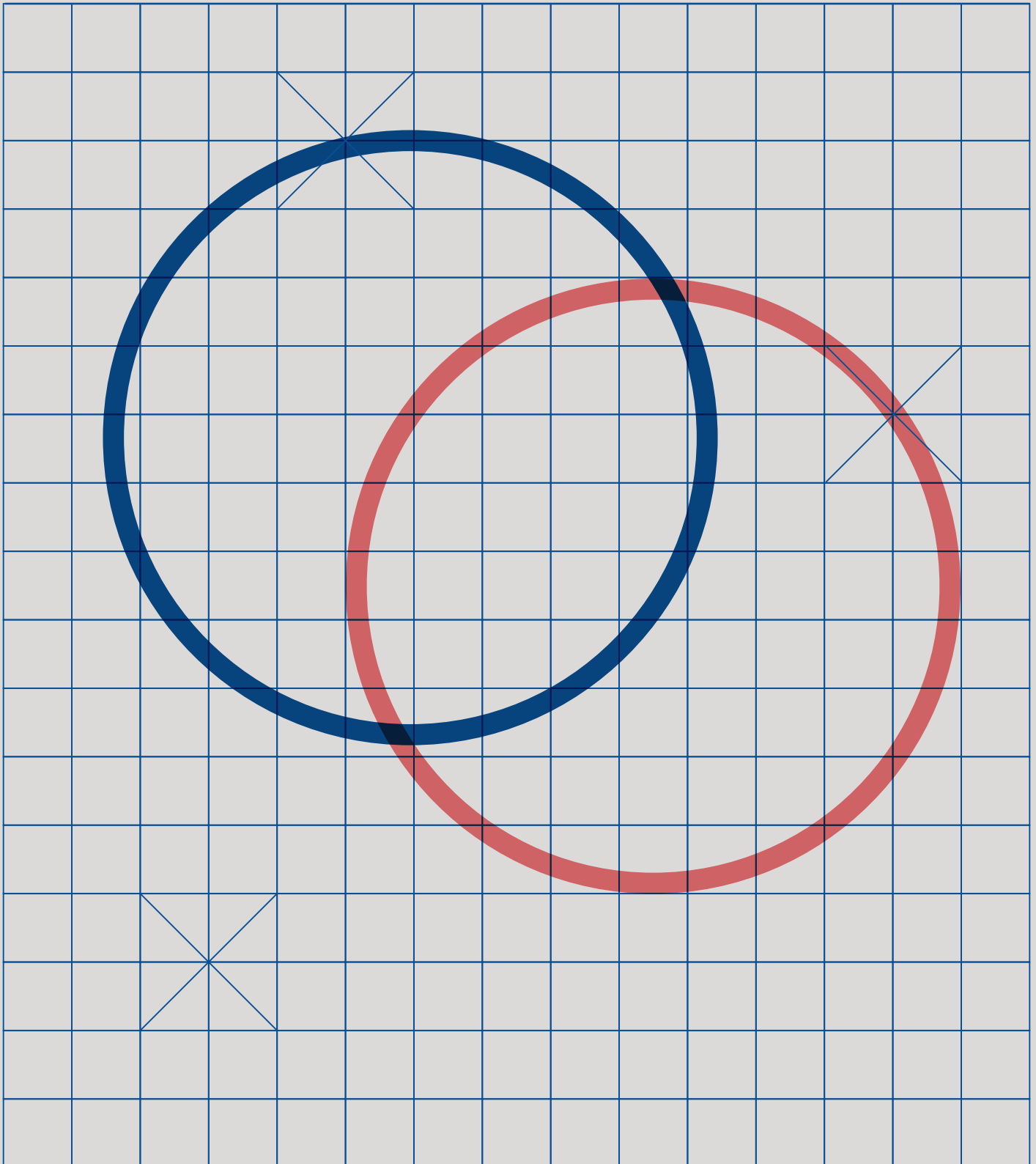
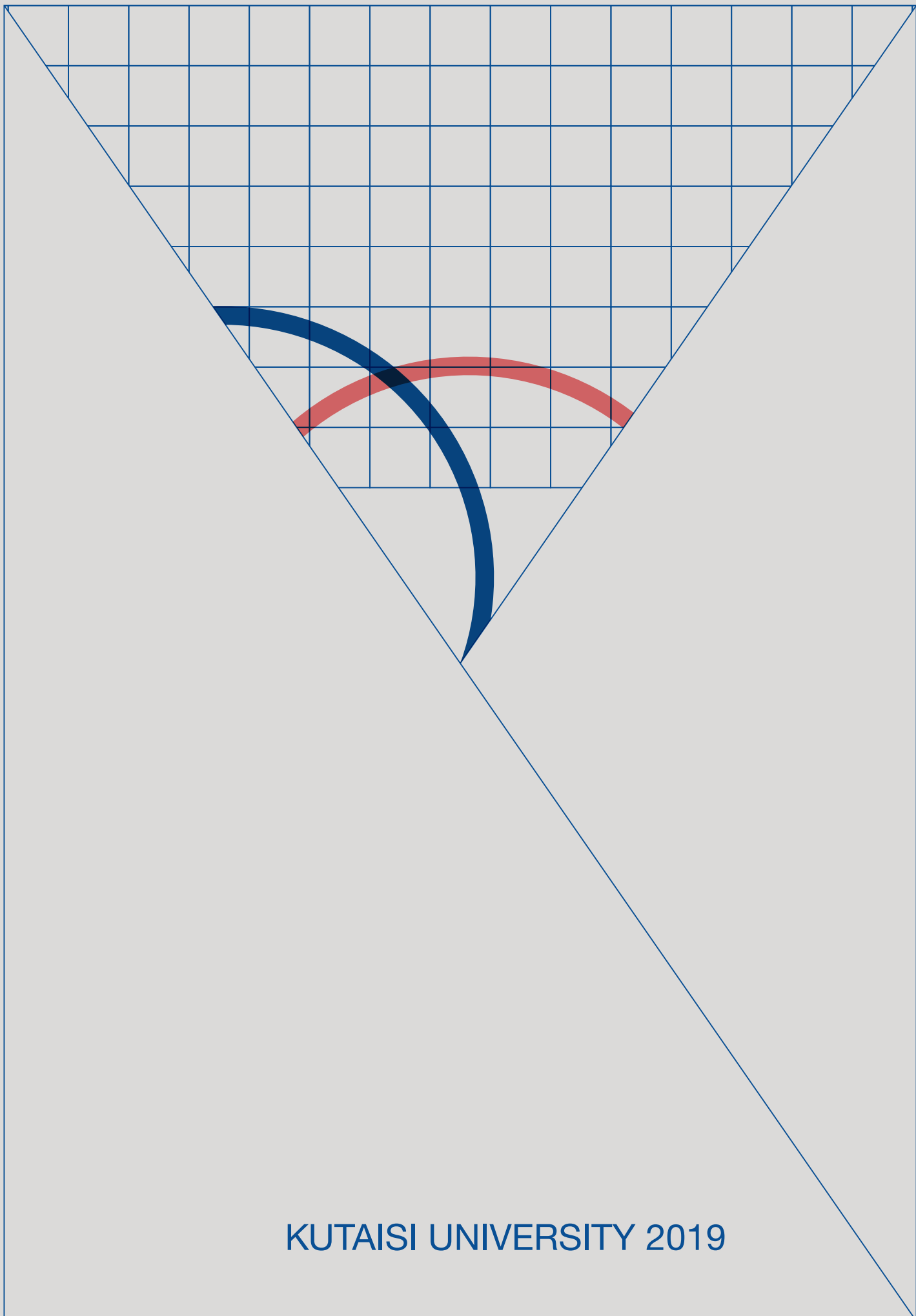

ეკონომიკური პროფილი №19 ECONOMIC PROFILE

KUTAISI UNIVERSITY 2019

**ქუთაისის უნივერსიტეტის რეფერირებადი
და რეცენზირებადი საერთაშორისო
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი**

**ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე
პასუხისმგებელია ავტორი.**

**ამასთან, მისი პოზიცია შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ჟურნალის
სარედაქციო კოლეგიის მოსაზრებებს.**

**აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება
და გამოქვეყნება კომერციული მიზნებისათვის**

**REFEREED AND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL OF KUTAISI
UNIVERSITY**

Each author is responsible for the accuracy of the article in
this journal. His/her position may not coincide with the
opinions of the editorial board.

Reproduction on distribution of the materials published in
this journal for commercial purposes is strictly prohibited.

www.economicprofile.org

ISSN 1512-3901

სარედაქციო საბჭო

ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული საბჭო: **ლე-ლა ქელბაქიანი** (თავმჯდომარე, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი); **გივი ბედიანაშვილი** (ევროპის უნივერსიტეტი); **თეონა გრიგოლაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); **ჭაბუკი ჭეიშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი).

არედაქციო კოლეგია: პროფესორი **ნიკოლოზ ჩიხლაძე** (მთავარი რედაქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი); **იოსებ არჩვაძე** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **გივი ბედიანაშვილი** (ევროპის უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **ბადრი გეგუაია** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **როსტომ ბერიძე** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ლია ელიავა** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **მირზა ხიდაშელი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **პანტელეიმონ კლდიაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **გურამ უფლისაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **აზა იფშირაძე** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **რევაზ მანველიძე** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ციური დურული** (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **იური პაპასქუა** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ევგენი ბარათაშვილი** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი **პაატა კოლუაშვილი** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **ავთანდილ სილაგაძე** (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **ლოიდ ქარჩავა** (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ნანა რინკიაშვილი** (თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **ლაშა ბერიძე** (ტბელ

აბუსელიძის უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **ინეზა გაგნიძე** (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **ნინო ფარესაშვილი** (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **მიხეილ თოქმაზიშვილი** (ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი); პროფესორი **მიხეილ ჯიბუტი** (ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: პროფესორი **სერგეი ლუკინი** (ბელორუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); **ასოცირებული პროფესორი იულიან იგნატოვი** (**ალექსანდრუ იოან კუზას უნივერსიტეტი, რუმინეთი**); ასოცირებული პროფესორი, წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, **ვერა კომაროვა** (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვია); ასოცირებული პროფესორი **ევგენი გაიდანკა** (ტრნავას უნივერსიტეტი, სლოვაკეთი); პროფესორი **ლევან ჩიხლაძე** (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი); პროფესორი **სერგეი ზახარინი** (ეკონომიკური განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი, უკრაინა); ასოცირებული პროფესორი **თეიმურაზ აბესაძე** (სამხრეთ ნორვეგიის უნივერსიტეტი, ნორვეგია); პროფესორი **ელენა ბაკულიჩ** (ტრანსპორტის ნაციონალური უნივერსიტეტი, უკრაინა);

EDITORIAL BOARD:

ORGANIZATIONAL-ADMINISTRATIVE BOARD:

Lela Kelbakiani (Chairman, Rector of Kutaisi University); **Givi Bedianashvili** (European University); **Teona Grigolashvili** (Kutaisi University), **Chabuki Cheishvili** (Kutaisi University).

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Professor **Nikoloz Chikhladze** (Chief Editor, Kutaisi University); Professor **Joseph Archvadze** (Kutaisi University); Professor **Givi Bedianashvili** (European University); Associate Professor **Badri Gechbaia** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Roostom Beridze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Lia Eliava** (Kutaisi University); Associate Professor **Mirza Khidasheli** (Kutaisi University); Associate Professor **Panteleimon Kldiashvili** (Kutaisi University); Associated Professor **Guram Uphlisashvili** (Kutaisi University); Associate Professor **Aza Iphshiradze** (Kutaisi University); Professor **Tsiuri Duruli** (Gori State Teaching University); Professor **Iury Pappasqua** (Sokhumi State University); Professor **Evgeni Baratashvili** (Georgian Technical University); Professor **Revaz Manvelidze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Paata Koguashvili** (Georgian Technical University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Avtandil Silagadze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associate Professor **Loyd Karchava** (Caucasus International University); Associated Professor **Ineza Gagnidze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associate Professor **Nino Paresashvili** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor

Mikheil Tokmazishvili (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia); Professor **Nana Rinkiasvili** (Iakob Gogebashvili Telavi State University); Associate Professor **Lasha Beridze** (St. Tbel Abuseridze University); Professor **Mikheil Jibuti** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia);

FOREIGN PART OF EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Professor **Levan Chikhladze** (Peoples' Friendship University of Russia, Russia); Associate Professor **Iulian Ilnatov** (Alexandru Ioan Cuza University, Romania); Professor **Siarhei Lukin** (Belarus State University, Belarus); Lead Researcher, Ph.D., **Vera Komarova** (Daugavpils University, Latvia); Professor **Sergii Zakharin** (Research Institute for Economic Development, Ukraine); Associate Professor **Teimuraz Abesadze** (University of Southeast Norway, Norway); Professor **Olena Bakulich** (National Transport University, Ukraine); Associate Professor **Yevheniy Haydanka** (Trnava university, Slovakia).

სარჩევი

CONTENT

მაკროეკონომიკა, ფინანსები, მუნიციპალური ეკონომიკა

Macroeconomics, Finance, Municipal Economy

იოსებ არჩვაძე

საქართველოში აქციზური გადასახადის

სიდიდისა და დინამიკის ზოგიერთი ასპექტის შესახებ.....8

Joseph Archvadze

ON SOME ASPECTS OF SIZE AND DYNAMICS OF EXCISE TAX 18

გურამ უფლისაშვილი

საგადასახადო კანონმდებლობაში დღგ-ის კუთხით

დაგეგმილი ცვლილებების საკითხისთვის 20

Guram Uplisashvili

ON THE ISSUE OF VAT-RELATED AMEDEMMENTS TO THE TAX LEGISLATION OF GEORGIA 25

ლაშა ბერიძე, გიორგი აბუსელიძე

საქართველოს მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმის ზოგიერთი ასპექტი.....27

Lasha Beridze, George Abuselidze

SOME ASPECTS OF GEORGIA'S MONETARY POLICY REGIME.....36

მალხაზ ძაძუა

მიკროფინანსების წარმოშობა და განვითარება საქართველოში.....39

Malkhaz Dzadzua

THE ORIGIN AND EVOLUTION OF MICROFINANCE.....46

ბორის ჭიჭინაძე

თვითმმართველობების განვითარების თავისებურებანი

ყოფილსაბჭოთა რესპუბლიკებში.....49

Boris Chichinadze

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SELF-GOVERNMENT IN THE

FORMER SOVIET REPUBLICS.....55

მენეჯმენტი, მარკეტინგი, ტურიზმი, ეკოლოგია
Management, Marketing, Tourizm, Ecology

გოდერძი შანიძე
დარგის ეკონომიკური მახასიათებლების გათვალისწინება კომპანიის სტრატეგიის შემუშავების პროცესში.....57
 Goderdzi Shanidze
 CONSIDERING THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE SECTOR IN THE PROCESS OF DEVELOPING A COMPANY STRATEGY.....60

დარჯან ჩხიროძე
ეკოლოგიური მშვიდობა მდგრადი განვითარების გარანტი.....61
 Darejan Chkhirodze
 ECOLOGICAL PEACE IS ONE OF THE GUARANTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....66

ლია გენელიძე, თეა ვალიშვილი
მილენიუმის თაობა - მომავლის ყველაზე გავლენიანი მომხმარებელი.....68
 Lia Genelidze, Tea Valishvili
 MILLENNIAL GENERATION - THE MOST INFLUENTIAL CUSTOMER OF THE FUTURE.....82

თეონა გრიგოლაშვილი
ტურისტული დანიშნულებები, როგორც ეკონომიკური განვითარების ელემენტი.....84
 Teona Grigolashvili
 TOURISM DESTINATIONS AS A PART OF ECONOMIC DEVELOPMENT.....88

ელენა ბაკულიჩი, ირინა კის
რისკისა და ეკოლოგიური რისკის დეფინიციისადმი მიდგომების მიმოხილვა.....89
 Bakulich Elena, Kis Irina
 OVERVIEW OF APPROACHES TO DEFINITION OF RISK AND ENVIRONMENTAL RISK.....94

დავით შავიანიძე
მეურნეობით და „ქომაგობით“ მიღებული, „ერთობით სავსეობის უსაფრთხოება“ (ახალი ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით).....95
 David Shavianidze
 THE “UNITY-BASED COMPLETENESS SECURITY” OBTAINED THROUGH THE ECONOMY AND “PATRONAGE” (according to new ethnographic materials) 98

ნიკო ჩიხლაძე, ზაზა ფარსენაძე
ექსპორტის ზოგიერთი ისტორიული ასპექტი საქართველოში.....101
 Niko Chikhladze, Zaza Pharsenadze
 SOME HISTORICAL ASPECTS OF EXPORT IN GEORGIA.....106

**მაკროეკონომიკა, ფინანსები,
მუნიციპალური ეკონომიკა**

**MACROECONOMICS, FINANCE,
MUNICIPAL ECONOMY**

საქართველოში აქციზური გადასახადის სიდიდისა და დინამიკის ზოგიერთი ასპექტის შესახებ

იოსებ არჩვაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო

ioseb.archvadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: აქციზი, გადასახადები, სახელმწიფო ბიუჯეტი, ფისკალური პოლიტიკა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, მთლიანი შიგა პროდუქტი.

J.E.L. classification: E0, E6, K2

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია აქციზური გადასახადის როლი და მნიშვნელობა საბიუჯეტო შემოსავლების ფორმირებაში „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით სხვა გადასახადებისადმი დაწესებული შეზღუდვების პირობებში, მისი წილი მშპ-სა და გადასახადებში, აქციზების სტრუქტურა ქვეყანაში და მის ფარგლებს გარეთ წარმოებული საქონლის მიხედვით, განხორციელებულია შედარებები სხვა ქვეყნებთან აქციზური საგადასახადო ტვირთისა და სასაქონლო სტრუქტურის მიხედვით. განსაკუთრებული ყურადღება დათმობილი აქვს აქციზს მის უმსხვილეს კონტრიბუტორზე - თამბაქოს ნაწარმზე.

შესავალი

აქციზი საბიუჯეტო სახსრების მობილიზების მნიშვნელოვანი და საქართველოსათვის, რიგ გარემოებათა გამო, სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების სულ უფრო მზარდი წყაროა. საქართველოს ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ (ამოქმედდა 2013 წელს) სერიოზულად ზღუდავს აღმსრულებელი ხელისუფლების მანევრირების შესაძლებლობას ფისკალური პოლიტიკის სფეროში. ამან სერიოზული პრობლემები შეუქმნა ზოგადად ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობას, რამეთუ აღნიშნული კანონი და შესაბამისი ჩანაწერი კონსტიტუციაში კრძალავს ახალი გადასახადების შემოღებას და მოქმედ გადასახადებში განაკვეთის ზრდას საყოველთაო რეფერენდუმის მიერ მიღებული დადებითი გადაწყვეტილების გარეშე. ამასთან, ეს შეზღუდვა არ ვრცელდება აქციზზე. აღნიშნულის გამო აქციზმა საქართველოს უახლეს ისტორიაში ფაქტობრივად საგანგებო, „სასწრაფო ფისკალური დახმარების“ ფუნქციები შეიძინა. - აქციზური გადასახადების მობილიზების ადმინისტრირების შედარებითი სიიოლისა და ტრანსპარენტულობის გამო იგი გახდა საგადასახადო პოლიტიკის ერთგვარი „სამაშველო რგოლი“, რომლის ფუნქციაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების სხვაობის დიდი ნაწილის დაფარვის „თავის თავზე აღებაა“. 2013 წლის შემდეგ დროინდელ პერიოდში,

ბიუჯეტში აკუმულირებული აქციზი, ნომინალური მშპ-ის მატებასთან შედარებით, 2.1-ჯერ, ხოლო სხვა გადასახადებთან შედარებით - 2.9-ჯერ უფრო სწრაფად იზრდებოდა. შედეგად, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ამ პერიოდში აქციზის წილი სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლებსა და ქვეყნის მთლიან შიგა პროდუქტში.

საქართველოს კონსტიტუციის ახალი რედაქციით, გადასახადებთან დაკავშირებული ზემოხსენებული დათქმა 2030 წლამდე შენარჩუნდება. ეს ნიშნავს, რომ ხელისუფლება იძულებული იქნება მართვის, ეკონომიკური სარგებლის მიღების უზრუნველყოფის პირდაპირი მეთოდების გამოყენების ნაცვლად უფრო ინტენსიურად მიმართოს ბიუჯეტის შევსების არაპირდაპირ მეთოდებს, პირველ რიგში, აქციზური გადასახადის პერიოდულ ზრდას. შედეგად, უკვე დღეს აქციზური განაკვეთებით, მათი წილით ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლებსა და ქვეყნის მშპ-ში საქართველო უსწრებს თითქმის ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანას, აგრეთვე მსოფლიოს მრავალ სხვა სახელმწიფოს.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით აქციზის საკითხი თანაბრად აქტუალურია ეკონომიკური პოლიტიკისა და თეორიისათვის, რის გამოც ის არის და კიდევ დიდხანს იქნება ეკონომიკური პოლიტიკის მწარმოებელი ინსტიტუტებისა და ეკონომიკის, სახელმწიფო ფინანსების საკითხებზე მომუშავე მეცნიერების ყურადღების ცენტრში.

ძირითადი ტექსტი

ფაქტია, რომ „ეკონომიკური თავისუფლების აქტი“ თავისთავად ვერ უზრუნველყოფს ვერც ეკონომიკურ ზრდას, ვერც ინვესტიციების სტაბილურ და მზარდ მოზიდვას, მაგრამ განაწილებისა და გადანაწილების სისტემის ეფექტი-

ანობას შედარებით დაბლა სწევს და ამორებს სოციალურ სამართლიანობას, ამასთანავე, ზრდის ჩრდილოვანი ეკონომიკის წარმოქმნის სტიმულებსა და მასშტაბებს.

ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს აქციზის მაგალითზე, რომელსაც საქართველოს ხელისუფლება უკვე მესამე წელია იყენებს „სახანძრო ჭავლად“ იმ დეფიციტის ჩასაქრობად, რაც გამოიწვია მოგების გადასახადის ადმინისტრირებაში ე.წ. „ესტონურ მოდელზე“ გადასვლამ. ამ მოდელის შემოღებიდან პირველსავე წელს, 2017 წელს მოგების გადასახადიდან პოტენციური 600 მილიონი ლარის ოდენობის წლიური ზარალის კომპენსაცია გადიდებულ აქციზებს „აკიდეს“. აღნიშნულის გამო საწვავისა და თამბაქოს მომხმარებელთა (ანუ, საქართველოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის) რეალური შემოსავლები 2017 წელს წინა წელთან შედარებით არა თუ გაიზარდა (შემოსავლების ნომინალური ზრდის პირობებშიც კი!), არამედ შემცირდა 1.0%-ით. მთლიანად, ამ წელს ფასების მატების 4/5-ზე მეტი აქციზური განაკვეთების მატებამ „უზრუნველყო“. აღნიშნული გადასახადის ტვირთის სიმძიმე გადასახადის გადამხდელთა შემოსავლებისადმი უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია, რაც მას ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების ზრდის საფრთხესთან ერთად სოციალური სამართლიანობის პრინციპებსაც ამორებს.

აქციზს თამბაქოსა და ალკოჰოლზე აქვს ორი ძირითადი ფუნქცია: სოციალური, ჯანსაღი ცხოვრების დასამკვიდრებელი, თამბაქოსა და ალკოჰოლის მოხმარების შემზღვეველი და ფისკალური, ბიუჯეტის შემავსებელი. მაგრამ ზემოხსენებული კანონის მოთხოვნების გამო, რადგანაც ხელისუფლებას მკვეთრად აქვს შეზღუდული ფისკალური მანევრის განხორციელების შესაძლებლობა, აქციზების ზრდა ბო-

ლო წლებში ფაქტობრივად გადაიქცა, როგორც ზემოთ ითქვა, ბიუჯეტის შევსების მამველ რგოლად.

შესაბამისად, ბოლო წლებში იზრდება აქციზური გადასახადის როლი და მნიშვნელობა საქართველოს ეკონომიკაში, საბიუჯეტო სახსრების მობილიზებაში; მარტო 2012 წლის შემდეგ მისი წილი საქართველოს საგადასახადო შემოსავლებში დაახლოებით 1.5-ჯერ, ხოლო აბსოლუტური მოცულობა - ორჯერ და მეტად - 127.6 პროცენტით გაიზარდა. ეს იმ დროს, როდესაც იმავე პერიოდში (2018 წ. – 2012 წ.-თან) ქვეყნის ეკონომიკა (ნომინალურ ფასებში) მხოლოდ 55.3%-ით, ხოლო გადასახადების ჯამური მაჩვენებელი, აქციზების გამოკლებით - 45.5%-ით გაიზარდა. ამჟამად აქციზის წილი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებში 15%-ს აღემატება, ხოლო მისი თანაფარდობა ქვეყნის მშპ-სთან 3.6%-ია. (საქსტატი, ფინ.სამინისტრო, 2019)

ქვემოთ მოტანილ გრაფიკზე წარმოდგენილია აქციზური შემოსავლების თანაფარდობა საქართველოს მშპ-სა და მთლიან საგადასახადო შემოსავლებთან 2000-2019 წლებში. (საქსტატი, 2019)

2019 წელს, სახელმწიფო ბიუჯეტის გეგმის პროექტის მიხედვით, საქართველოს მშპ, რეა-

ლისტური, ოპტიმალური სცენარით, 2012 წელს შედარებით გაიზარდება 72.5%-ით, გადასახადების მთელი მასა - 53.1%-ით, ხოლო აქციზები - 127.2 %-ით. აქციზური გადასახადის ზრდის ასეთი წინმსწრები ზრდა განპირობებულია, გარდა ზემოხსენებული „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ კანონის დათქმისა, ისეთი გარემოებებითაც, როგორცაა, მაგალითად, მოსახლეობის შემოსავლების ზრდა (2019 წელს საქართველოს შინამეურნეობათა ფულადი სახსრები, სულ ცოტა, 7 მლრდ. ლარით, ანუ თითქმის 3/4-ით გადააჭარბებს 2012 წლის დონეს), რის გამოც ამ შემოსავლების სულ უფრო მზარდი ნაწილი წარმართული იქნება აქციზს დაქვემდებარებული საწვავის, ალკოჰოლისა და თამბაქოს ნაწარმის შესაძენად.

აქციზური გადასახადების ზრდაზე გავლენას ახდენს აგრეთვე ინფლაცია და სამუშაო ძალის ანაზღაურების ზრდა. – 2012 წელს შედარებით 2019 წელს ქართული ლარი აშშ დოლართან დაეცა 48.4%-ით (1.65-დან 2.80-მდე), სამომხმარებლო ფასების ზრდამ შეადგინა 25.8%, ხოლო საშუალო ხელფასის რეალური მყიდველობითი უნარიანობა 34.2%-ით გაიზარდა. ამის გარდა, ევროკავშირთან დადებული ხელშეკრულებებით, ქართულ მხარეს აღე-

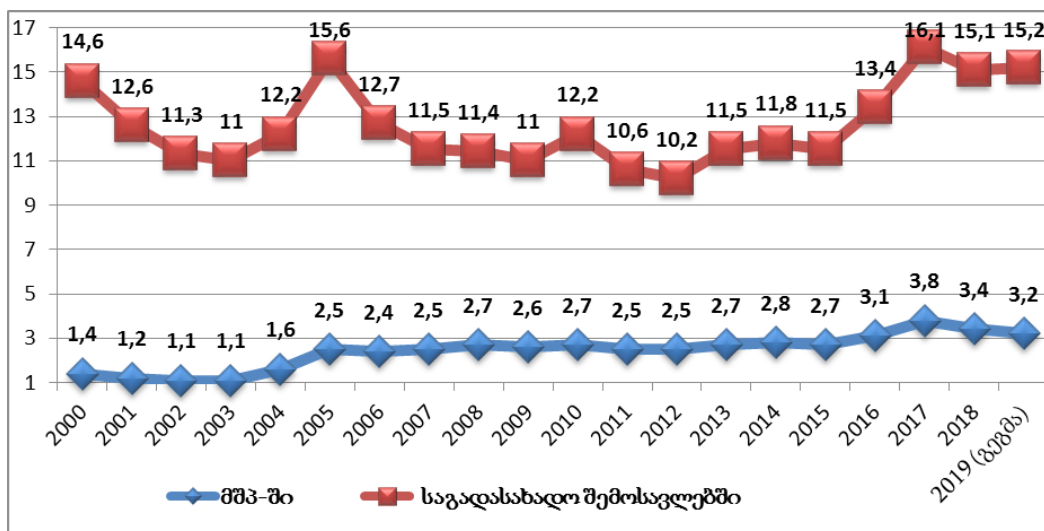
ცხრილი 1

საქართველოს მთლიანი შიგა პროდუქტის, გადასახადებისა და აქციზის დინამიკა 2012-2018 წლებში (%; 2012 წ. = 100)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
მთლიანი შიგა პროდუქტი	100	102.6	111.4	121.4	130.0	144.6	155.3
გადასახადები - სულ	100	99.8	108.7	119.8	126.8	142.7	153,9
მათ შორის გადასახადები აქციზის გარეშე	100	98.4	106.7	118.1	122.3	133.3	145.5
აქციზი	100	112.1	125.8	135.2	166.1	225.3	227,6

დიაგრამა 1

აქციზის წილი საქართველოს მშპ-სა და სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახდო შემოსავლებში 2000-2019 წლებში, %

ბული აქვს ვალდებულებები თამბაქოს ნაწარმზე აქციზების ზრდის შესახებ. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში აქციზური გადასახადების ზრდა (თუმცა, არა მასშტაბი!) ლოგიკურ კანონზომიერებას ექვემდებარება.

საქართველოში მობილიზებული აქციზური გადასახადების მხოლოდ 12% მოდის საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციაზე, დანარჩენი იმპორტირებული პროდუქციის დამსახურებაა. ეს

კიდევ ერთხელ მიანიშნებს, თუ რა დიდ როლს ასრულებს საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირები ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში, მოსახლეობის კეთილდღეობაში.

ქვემოთ მოტანილია ცხრილი, რომელიც გვიჩვენებს პროდუქციის ცალკეული სახეობების მიხედვით საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული აქციზური შემოსავლების სტრუქტურას.

როგორც მოტანილი ცხრილიდან ჩანს, მობი-

ცხრილი 2

2018 წელს საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში მობილიზებული აქციზური გადასახადის სტრუქტურა საქონლის ცალკეული სახეობებისა და წარმოების ადგილის მიხედვით, %

საქონლის დასახელება	მ.შ. წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან:	
	საქართველოს ტერიტორიაზე	სხვა ქვეყნებში
სულ	12.0	88.0
მათ შორის:		
თამბაქო	8.2	91.8

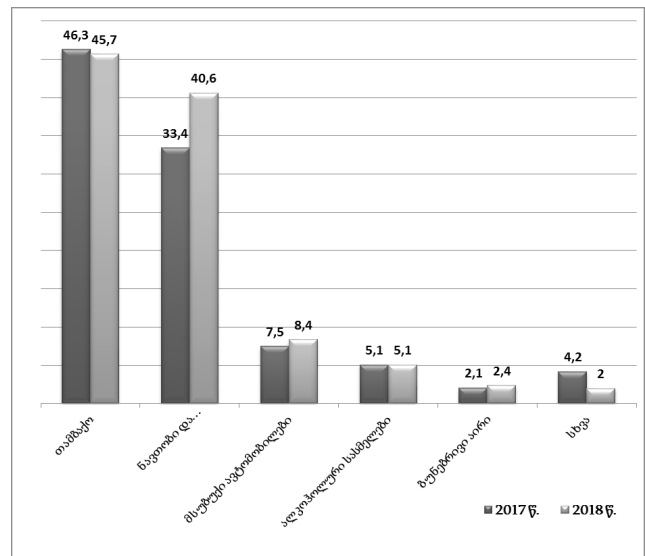
არაყი	13.6	86.4
ლუდი	89.1	10.9
მობილური კავშირგაბმულობა	100	-
ბუნებრივი აირი	100	-
ნავთობი და ნავთობპროდუქტები	-	100
მსუბუქი ავტომობილები	-	100

ლური კავშირგაბმულობისა და ბუნებრივი აირის ხაზით აქციზი მთლიანად საქართველოში ტერიტორიაზე განხორციელებული წარმოების (მიწოდების) საფუძველზეა მობილიზებული, ხოლო ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების (ბენზინი, დიზელი, ნავთი, სხვა ნავთობპროდუქტები), აგრეთვე ავტომობილების რეალიზაციიდან მობილიზებული აქციზი - მხოლოდ იმპორტის ხარჯზე.

აქციზი, როგორც არაპირდაპირი გადასახადი, საბოლოო მომხმარებელს აწვება ტვირთად. ამასთან, თუკი ნავთობპროდუქტებსა და ავტომობილებზე იურიდიული პირების მონაწილეობა აქციზის დაფარვაში თითქმის შეესატყვისება მათსავე მონაწილეობას დამატებული ღირებულების გადასახადების ფორმირებაში, თამბაქოსა და ალკოჰოლურ ნაწარმზე აქციზი თითქმის მთლიანად ფიზიკური პირების ინდივიდუალური შემოსავლებით იფარება (თუ რა თქმა უნდა, ორგანიზაციების მიერ წარმომადგენლობით ხარჯებზე „ჩამოწერილ“ თამბაქოსა და ალკოჰოლურ სასმელებს არ მივიღებთ მხედველობაში).

სახელმწიფო ბიუჯეტის აქციზურ შემოსავლებში ყველაზე მაღალი წილი თამბაქოს ნაწარმზე მოდის (45.7%). ის თითქმის 17%-ით აღემატება ყველა სახის ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებულ აქციზურ შემოსავლებს, რაზეც წარმოდგენას ქვემოთ ცხრილი იძლევა.

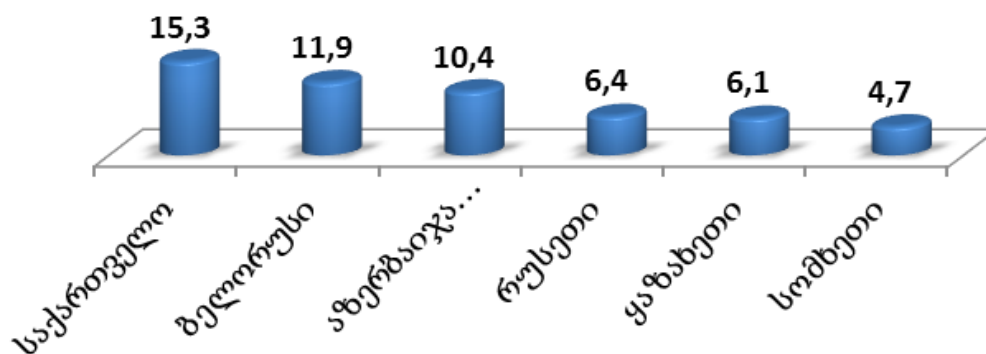
დიაგრამა 2
საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში მობილიზებული აქციზური გადასახადების სტრუქტურა საქონლის სახეობების მიხედვით 2017-2018 წლებში, %

საქართველო, სხვა ქვეყნებისაგან გამოირჩევა, ერთი მხრივ, გადასახადების რაოდენობის სიმცირითა და ზომიერი საგადასახადო ტვირთით. – ბოლო მონაცემებით იგი საქართველოში 23.8%-ს შეადგენს და ევროკავშირის ანალოგიურ მაჩვენებელზე (40.2%) 1.7-ჯერ უფრო დაბალია. მეორე მხრივ, საქართველო აგრეთვე „გამორჩეულია“ აქციზური გადასახადის მაღალი წილით საგადასახადო შემოსავლებში მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ეს კარგად ჩანს ქვემოთ დიაგრამაზე.

დიაგრამა 3

აქციზური გადასახადის წილი სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსვლებში (პროცენტი)

ბოლო წლებში საქართველოში აქციზური შემოსავლების ზემოხსენებული აბსოლუტური და შეფარდებითი ზრდა „დინების საწინააღმდეგოდ“ კი არ ხდება, არამედ ადგილი აქვს ამ სახის გადასახადის (მოდულიზებული ბრუნვის გადასახადის) თავისებურ რეკონკისტას - ადრე დაკარგული პოზიციების დაბრუნებას. - 1985 წელს საბჭოთა კავშირში ბრუნვის გადასახადზე მოდიოდა მშპ-ის 13.6%, 1980 წელს - 15.2%; 1930-იან წლებში მის ხარჯზე ყალიბდებოდა სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების 50-60%. (Боровко, 2012:12)

აღსანიშნავია, რომ აქციზური გადასახადების წილი საქართველოში ერთერთი მაღალია არა მარტო პოსტსაბჭოთა სივრცეში, არამედ გლობალური მასშტაბითაც. ასე, მაგალითად, თუ აშშ-ში აქციზის წილი მშპ-ში 0.4%-ია, საქართველოში - იგი 3.4-3.8%-ია; აშშ-ის ფედერალურ ხარჯებს აქციზი ავსებს მხოლოდ 2.0%-ით, საქართველოს საბიუჯეტო ხარჯებს კი - 14.1%-ით (შედარებისთვის: ევროპის ქვეყნებიდან სახელმწიფო ბიუჯეტს თამბაქოს აქ-

ციზი ფინეთში ავსებს დაახლოებით 2%-ით, ლუქსემბურგში კი - 6.2%-ით.). ამის გამო, თუ მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველოს თანაფარდობა აშშ-სთან მშპ-ის მიხედვით შეადგენს 7%-ს, აქციზური ტვირთის მიხედვით იგი უკვე 61%-ია, ანუ 8.5-ჯერ უფრო მაღალი.

სამართლიანობისათვის ისიც უნდა ითქვას, რომ აქციზის ასეთი მაღალი წილი საქართველოს საბიუჯეტო შემოსავლებსა და მშპ-ში განპირობებულია არა მარტო აქციზური გადასახადის სიდიდით, არამედ ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობაში მწვევლთა მაღალი წილითაც.

საქართველოში რეალიზებული აქციზური მარკების რაოდენობამ 2018 წელს 381.4 მლნ.-ს მიაღწია. (ფინ.სამინისტრო, 2019). აშშ-ში მობილიზებული აქციზური გადასახადი თამბაქოს ნაწარმის რეალიზაციიდან შეადგენს დაახლოებით 15 მლრდ. აშშ დოლარს, ხოლო აქციზური გადასახადი საშუალოდ ერთ კოლოფ სიგარეტზე - ერთი დოლარია. (Excise tax..., 2019). ამის საფუძველზე, მარტივი გათვლებით ვღებულობთ, რომ მოსახლეობის ერთ სულზე (და არა

მწვევლებზე!) სიგარეტის სადღეღამისო მოხმარება საქართველოში შეადგენს 5.33 ლერს, აშშ-ში კი - მხოლოდ 2.53 ლერს, ანუ საქართველოს ანალოგიური მაჩვენებლის მხოლოდ 47%-ს. აქ აბსტრაგირებას ვახდენთ იმ გარემოებიდან, რომ როგორც აშშ-ში, ისე საქართველოში, ადგილი აქვს არააქციზური, კონტრაბანდული და კონტრაფაქტური თამბაქოს ნაწარმის მოხმარებას.

მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველოშიც რომ თამბაქოს ნაწარმის მოხმარების სიხშირე, ინტენსივობა აშშ-ის ანალოგიური იყოს, მაშინ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტი წელზე გაანგარიშებით (2018 წლის მონაცემების მიხედვით) თამბაქოს ნაწარმზე აქციზური გადასახადების სახით მიიღებდა დაახლოებით 2.1-ჯერ ნაკლებს, ანუ მხოლოდ 315 მლნ. ლარს, ნაცვლად ფაქტობრივი 673 მლნ. ლარისა (ე.ი.,

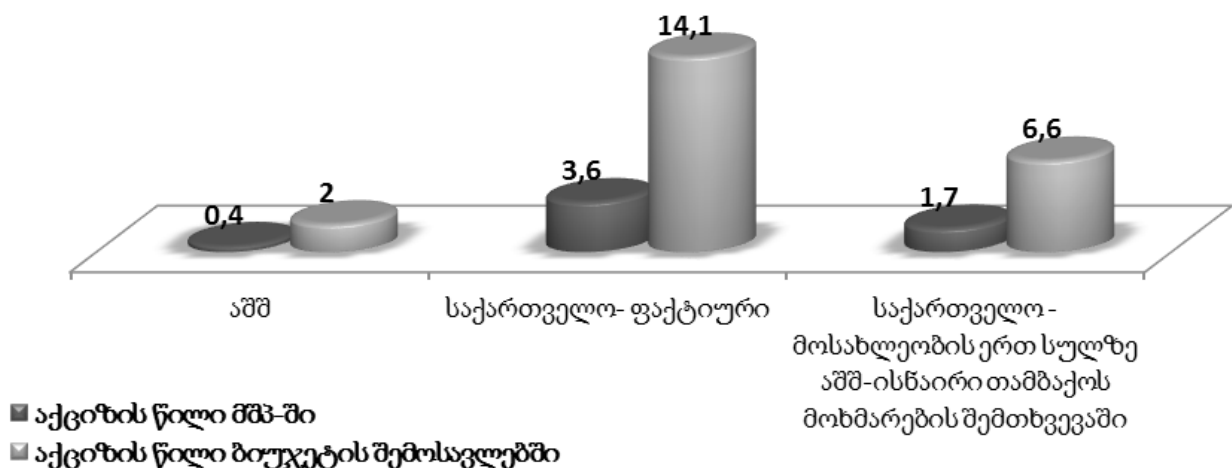
357 მლნ. ლარით ნაკლებ) შემოსავალს.

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საქართველოში მოსახლეობის ერთ სულზე თამბაქოს მოხმარების იმ დონის შემთხვევაში, რაც ოფიციალურად ფიქსირდება აშშ-ში, სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლები ფაქტობრივთან შედარებით დაახლოებით 4 პროცენტით ნაკლები იქნებოდა. ეს კი საქართველოს მთლიანი შიგა პროდუქტის ერთი პროცენტია!

ქვემოთ მოტანილია გრაფიკი წარმოაჩენს საქართველოსა და აშშ-ის შედარებას საგადასახადო ტვირთის თაობაზე თამბაქოს ნაწარმის მიხედვით მთლიანად და იმ ჰიპოთეტური ვარიანტის მიხედვით, თუკი თამბაქოს ნაწარმის მოხმარება მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველოში და აშშ-ში თანაბარი იქნებოდა.

დიაგრამა 4

აქციზის წილი აშშ-ისა და საქართველოს მშპ-სა და სახელმწიფო ბიუჯეტებში 2017 წელს (პროცენტი)

ზოგადად, აქციზური განაკვეთები საქართველოში უფრო მაღალია - აბსოლუტურ განზომილებაში, თვით ოფიციალური კურსით აშშ-ის ანალოგიურ მაჩვენებლებთან შედარებით. თამბაქოს ნაწარმზე აქციზი საქართველოში ამერიკასთან შედარებით 2-4-ჯერ უფრო მაღალია. ანალოგიური მდგომარეობაა სხვა სახეობის პროდუქციის მიხედვითაც. მაგალითად, 1 ლიტრ სპირტიან სასმელებზე აქციზი, საშუალოდ, ამერიკისას 10-15%-ით აღემატება, ბენზინზე (შესაბამისი აქციზი 1 ლიტრ ბენზინზე 4.9 ცენტი და 13.9 ცენტი) – 2.9-ჯერ. (საგად. კოდექსი, 2019).

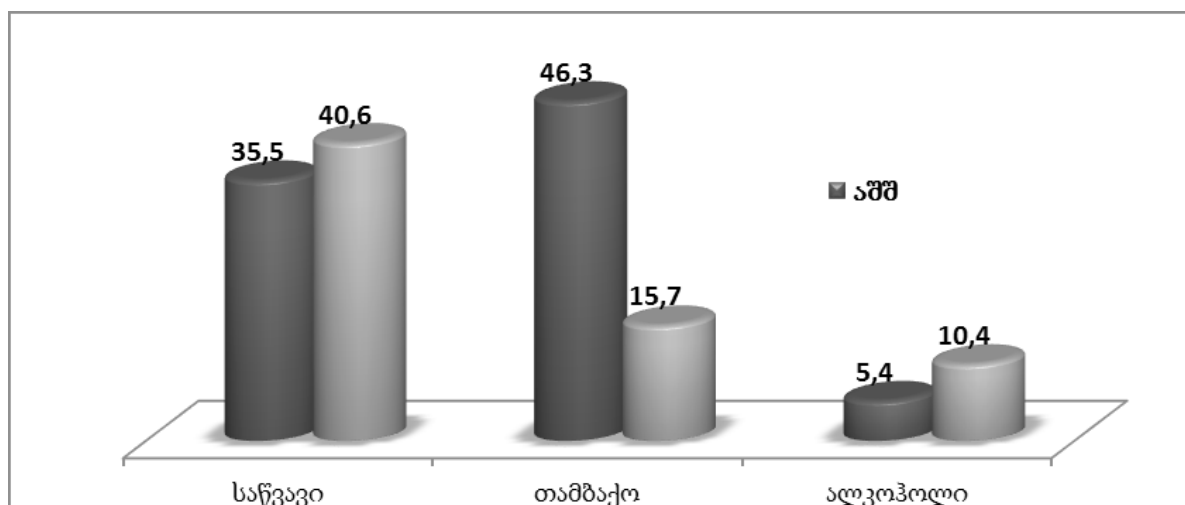
თავად აქციზური შემოსავლების ფორმირებაში განსხვავებული სტრუქტურა აქვთ აშშ-სა და საქართველოს. - აშშ-ის აქციზური შემოსავლების დაახლოებით მესამედი ისეთ საქონელსა და მომსახურებაზე მოდის, რომლებიც საქართველოში არ იბეგრება (აეროპორტების

მომსახურება; მედიკამენტები); თავის მხრივ, საქართველოში ბოლო დრომდე იბეგრებოდა ისეთი მომსახურება (მობილური კავშირგაბმულობა - საქართველოში აქციზური გადასახადების დაახლოებით 2.0%), რომელიც აშშ-ში თავისუფალია აქციზური გადასახადისაგან.

ამასთან, როგორც ამერიკაში, ისე საქართველოში, აქციზით იბეგრება საწვავი, თამბაქოს ნაწარმი და ალკოჰოლი. აქციზურ შემოსავლებში საწვავის წილი თითქმის თანაბარია საქართველოში და ამერიკაში (შესაბამისად, 35.5% და 37.4%), ალკოჰოლიდან მობილიზებული აქციზი საქართველოს ბიუჯეტში 1.8-ჯერ ნაკლებად იკავებს აშშ-სთან შედარებით (5.4% და 9.6%). სამაგიეროდ, თამბაქოდან მიღებული აქციზური შემოსავლებით აქციზების მთლიან შემოსავლებში საქართველო აშშ-ს 3.2-ჯერ უსწრებს (შესაბამისად, 46.3% და 14.5%).

დიაგრამა 5

საწვავის, თამბაქოსა და ალკოჰოლის წილი აქციზური გადასახადების მთლიან მოცულობაში აშშ-სა და საქართველოში (პროცენტი)

თამბაქოს ნაწარმზე აქციზის წლიური მოცულობისა და აქციზური განაკვეთის გათვალისწინებით, მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, თამბაქოს ნაწარმის რეალიზაციიდან სახელმწიფო ბიუჯეტის მიერ მიღებული შემოსავალი აშშ-ში მხოლოდ დაახლოებით 46 აშშ დოლარია, მაშინ როდესაც საქართველოში (მოხმარების უფრო მაღალი მასშტაბებისა და მაღალი აქციზური განაკვეთის გამო) - თითქმის 1.6-ჯერ მეტი - დაახლოებით 72 აშშ დოლარი. სიგარეტის აქციზი მკვეთრად განსხვავდება აშშ-ის შტატების მიხედვით. - ასე მაგალითად, იგი ერთერთი ყველაზე მაღალია ნიუ იორკის შტატში - 4.35 დოლარი ერთ კოლოფ სიგარეტზე. აქციზი კიდევ უფრო მაღალია, ფედერალურ ოლქ კოლუმბიაში, სადაც იგი 2018 წლის 1 ოქტომბრიდან 4.50 დოლარს შეადგენს; პუერტო რიკოში აქციზი ერთ კოლოფ სიგარეტზე აღწევს 5.10 დოლარს, ხოლო შტატ მისურიში მხოლოდ 0.17 ცენტს. მთლიანად, აშშ-ის 12 შტატში აქციზი ერთ კოლოფ სიგარეტზე ერთ აშშ დოლარზე ნაკლებია, ხოლო 11 შტატში - 3 დოლარზე მეტი. (Cooc, 2018).

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ამერიკაში საკმაოდ მაღალია უაქციზო, კონტრაბანდული თამბაქოს ნაწარმის მოხმარების მასშტაბები. ნიუ იორკის შტატის ბიუჯეტი თამბაქოს შავი ბაზრის გამო ზარალობს დაახლოებით 1.63 მლრდ. აშშ დოლარს. (Bresiger, 2017:2). ეს აღნიშნული შტატის მოსახლეობის რიცხოვნობის გათვალისწინებით (19.85 მლნ. კაცი) ერთ სულზე გაანგარიშებით წელიწადში შეადგენს 82.1 აშშ დოლარს. მართალია, ეს მაჩვენებელი აშშ-ის თითოეულ მცხოვრებზე გაანგარიშებით აქციზური სახსრების მობილიზაციის მაჩვენებელს თითქმის 1.8-ჯერ აღემატება, მაგრამ მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ ნიუ იორკს ყოველწლიურად ათეულობით მილი-

ონი ტურისტი და ვიზიტორი ყავს, რომელთა დიდი ნაწილი თამბაქოს ნაწარმის, მათ შორის კონტრაბანდული და კონტრაფაქტული პროდუქციის მომხმარებელია.

საქართველოში მოსახლეობის ერთ სულზე კონტრაბანდული და კონტრაფაქტური თამბაქოს ნაწარმის რეალიზაციის გამო სახელმწიფო ბიუჯეტმა 2018 წელს დაკარგა დაახლოებით 150 მილიონი ლარს, რაც მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით დაახლოებით 15 აშშ დოლარის, ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტის თამბაქოს რეალიზაციიდან მისაღები ჰიპოტეზური შემოსავლების დაახლოებით ერთი მეხუთედის ეკვივალენტურია. იმის გათვალისწინებით, რომ ბოლო დრომდე მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა აქციზური განაკვეთი ფილტრიან და უფოლტრო სიგარეტზე, აგრეთვე დაუფასოებელ თამბაქოზე (თუთუნზე), მასობრივი ხასიათი მიიღო საქართველოში უფილტრო სიგარეტების რეალიზაციამ, რომელთაც „საჩუქრად“ ცალკე კომპლექტად მიეწოდებათ ფილტრები და რის გამოც ყოველ კოლოფ სიგარეტზე სახელმწიფო ბიუჯეტი კარგავდა 1.1 ლარს, სახელმწიფო ბიუჯეტისთვის შესაბამისი მოცულობის აქციზის დანაკარგის გამო საქართველოში წარმოებული უფილტრო სიგარეტების მთლიანი მოცულობის (დაახლოებით 85 მლნ. კოლოფი) მეოთხედი მაინც კონტრაფაქტულ პროდუქციას წარმოადგენდა.

დასკვნა

უდავოა აქციზური გადასახადების მზარდი როლი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ფორმირებაში, მთლიანად, ქვეყნის საგადასახადო ტვირთის ფორმირებაში. შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ აღნიშნული სახის გადასახადმა იტვირთა თავის თავზე ის მოსალოდ-

ნელი ზარალი, რაც განიცადა სახელმწიფო ბიუჯეტმა 2017 წლიდან ბიზნესისათვის ე.წ. „ესტონური მოდელის“ შემოღებით და ამ უკანასკნელისათვის საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქებამ მოგების გადასახადების ნაწილში. ამასთან, აღნიშნულმა საგადასახადო ინვერსიამ სერიოზული ცვლილებები გამოიწვია საგადასახადო ტვირთის ფორმირებაში არა მარტო სტრუქტურულად, არამედ სოციალური კუთხითაც. მოგების გადასახადი - პირდაპირი გადასახადია, აქციზი - არაპირდაპირი, შესაბამისად, ის ტვირთი, რომელიც აქამდე მხოლოდ მეწარმეებზე მოდიოდა, ეხლა გაცილებით ფართო მასშტაბით - მთელ საზოგადოებაზე გადანაწილდა. აქციზით გამოწვეულმა საგადასახადო ტვირთმა, ფაქტობრივად, ორმაგი დეფლირება განიცადა - იგი ზემოხსენებული „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ ორგანული კანონისა და შესაბამისი საკონსტიტუციო ჩანაწერის მძევალია, მეორე მხრივ კი, მის ამგვარ ფისკალურ სტატუსს აძლიერებს „ესტონური მოდელის“ მიერ ბიუჯეტის შემოსავლების კლების კომპენსატორის ფუნქცია. ამის გამოცაა, რომ ამჟამად მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის მოცულობაზე აქციზური ტვირთის თანაფარდობა საქართველოში დაახლოებით 8.5-ჯერ უფრო მაღალია, ვიდრე აშშ-ში.

არის კიდევ ერთი გარემოება, რომელიც აქციზურ გადასახადს საკმაოდ მოწყვლადს ხდის ტვირთის სიმძიმის ზრდის გამო: ესაა კონტრაბანდის, კონტრაფაქტული პროდუქციის წარმოებისა და იმპორტის ზრდის და პროდუქციის ჩანაცვლების მაღალი ალბათობა. საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომი პერიოდი საკმაოდ მდიდარია ამგვარი მაგალითებით.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი (2019), მუხლი 188.
2. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები. URL:www.mof.ge
3. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემები. URL:www.geostat.ge
4. Bresiger, G. (2017). "NYC is the cigarette smuggling capital of the US: study". *New York Post*. Retrieved 2017-11-13. URL: <https://nypost.com/2017/11/11/nyc-is-the-cigarette-smuggling-capital-of-the-us-study/> (ხელმისაწვდომია 21.10.2019)
5. Cook C. (2018) How High Are Cigarette Tax Rates in Your State? URL:<https://taxfoundation.org/state-cigarette-tax-rates-2018/>
6. Excise Tax in The United States. - URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Excise_tax_in_the_United_States#Tobacco (ხელმისაწვდომია 21.10.2019)
7. Боровко, Л. (2012) Трансформация акцизных налогов и эффективность их реформирования в Российской Федерации. Автореф. дис. на соиск. уч. степ. к.э.н. Ставрополь. URL: <http://economy-lib.com/transformatsiya-aktsiznyh-nalogoov-i-effektivnost-ih-reformirovaniya-v-rossiyskoy-federatsii> (ხელმისაწვდომია 21.10.2019)

Joseph Archvadze

Doctor of Economics, Professor, Kutaisi
University, Georgia

ioseb.archvadze@unik.edu.ge

**ON SOME ASPECTS OF SIZE AND
DYNAMICS OF EXCISE TAX
IN GEORGIA**

SUMMARY

Excise is important for mobilization of budget funds and, for a number of reasons, for the state budget revenues it is an increasing source. Because of easiness and transparency of administration of mobilization of excise taxes, it became a kind of "rescue ring" of tax policy, the task of which is to cover a large part of the state budget revenue and expenditures. In the period since 2013, the excise accumulated in the budget is 2.1 times higher in comparison with the increase of nominal GDP, and it increases 2.9 times faster than other taxes. As a result, the share of excise in this period was significantly increased in tax revenues of the state budget and the country's GDP.

In the first year since the introduction of so-called "Estonian model", in 2017, the compensation of the potential annual loss of 600 million lari was put as a burden to increased excise. As a result, the real revenues of fuel and tobacco consumers (ie, most of the Georgian population) were not only increased in comparison with the previous year (even in the nominal increase in revenues!), but decreased by 1.0 percent. Overall, in this year growth of the prices was influenced by the excise rate in most 4/5 times. The tax burden is in proportional to the income taxpayers' income, which, along with the threat of growth of the shadow economy, will also remove from the principles of social justice.

The role and importance of excise tax has been increased in recent years in the economy of Georgia in mobilizing budgetary funds; After 2012 alone, its share in Georgia's tax revenues is about 1.5 times more, and the absolute volume - increased twice and more - by 127.6 percent. At the same time, the country's economy (at nominal rates) in the same period (2018 - 2012) was only 55.3 percent and the total taxes increased by 45.5 percent. Currently the share of excise is higher than 15 percent of state budget revenues and its ratio is 3.6 percent of GDP.

Only 12 percent of excise taxes mobilized in Georgia come from realization of the products produced on the territory of Georgia and the other is credit to imported products. This once again indicates what a major role the international economic ties have in the economy of our country, in the welfare of the population.

The highest share of excise income in the state budget comes from tobacco products (45.7%). It is almost 17 percent higher than the excise revenue received from the sale of all types of oil and oil products.

It is noteworthy that the share of excise taxes in Georgia is one of the highest not only in the post-Soviet time, but also on a global scale. For example, if the share of excise in the US is 0.4 percent of GDP, in Georgia it is 3.4-3.8 percent; The US federal spending is filled in by excise only by 2.0 percent and Georgia's budget expenditures – is filled in by 14.1 percent. For this reason, if Georgia's ratio per capita to the US is about 7 per cent of GDP, it is 61 per cent according to excise burden, it means 8.5 times higher.

According to the annual volume and excise rate on tobacco products, calculating per capita, the income received in the state budget from the sale of tobacco products in the US is only 46 US dollars, while in Georgia (due to the high scales and high excise rate

consumption) it is almost 1.6 times higher-about 72 US dollars.

Because of the realization of smuggling and counterfeit tobacco per capita in Georgia, the state budget lost about 150 million Lari in 2018, which is equivalent to about 15 US dollars per capita and about one fifth hypothetical revenue received by the state budget from realization of tobacco

KEY WORDS: Excise, Taxes, State Budget, Fiscal Policy, Foreign direct investment, GDP

J.E.L. classification: E0, E6, K2

References:

1. Tax Code of Georgia (2019), item 188.
2. Data of the Ministry of Finance of Georgia. URL:www.mof.ge
3. Data of the National Statistics Office of Georgia. URL:www.geostat.ge
4. Bresiger, G. (2017). "[NYC is the cigarette smuggling capital of the US: study](https://nypost.com/2017/11/11/nyc-is-the-cigarette-smuggling-capital-of-the-us-study/)". *New York Post*. Retrieved 2017-11-13. URL: <https://nypost.com/2017/11/11/nyc-is-the-cigarette-smuggling-capital-of-the-us-study/>
5. Cook C. (2018) How High Are Cigarette Tax Rates in Your State? URL:<https://taxfoundation.org/state-cigarette-tax-rates-2018/>
6. Excise Tax in The United States. - URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Excise_tax_in_the_United_States#Tobacco
7. Боровко, Л. (2012) Трансформация акцизных налогов и эффективность их реформирования в Российской Федерации. Автореф. дис. на соиск. уч. степ. к.э.н. Ставрополь. URL: <http://economy-lib.com/transformatsiya-aktsiznyh-nalogov-i-effektivnost-ih-reformirovaniya-v-rossiyskoy-federatsii>

საგადასახადო კანონმდებლობაში დღგ-ის კუთხით დაგეგმილი ცვლილებების საკითხისთვის

გურამ უფლისაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
guram.umphlisashvili@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, დამატებული ღირებულების გადასახადი, ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება.

J.E.L. classification: H2, E6, K2

ანოტაცია

საქართველოს საგადასახადო კოდექსში იცვლება დამატებული ღირებულების გადასახადის ნაწილი. ცვლილებების მთავარი მიზეზია ჩვენი საგადასახადო კანონმდებლობის ევროკავშირის შესაბამის სტანდარტებთან ჰარმონიზირების აუცილებლობა.

განხილულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი სიახლე, რომელთაც შეუძლიათ სხვადასხვა გავლენის მოხდენა, როგორც გადასახადის გადამხდელთა მდგომარეობაზე, ისე სახელმწიფოს ფისკალურ ინტერესებზე.

საჭიროა ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმების რეალიზაცია. ასევე დგას საგადასახადო სისტემის სამართლიანობის და ადმინისტრირების სიმარტივის პრინციპების დაცვის აუცილებლობა. ამასთან, ვინაიდან გადასახადები სახელმწიფოსთვის უმნიშვნელოვანეს ფისკალურ ფუნქციას ასრულებენ, ცვლილებების შედეგები გათვლილი უნდა იყოს დეტალურად.

შესავალი

2020 წლიდან საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში შედის უმნიშვნელოვანესი,

შეიძლება ითქვას რადიკალური, ცვლილებები. კერძოდ, მთლიანად იცვლება საგადასახადო კოდექსის კარი VI – დამატებული ღირებულების გადასახადი - როგორც ფორმით, ისე შინაარსობრივი კუთხით.

ცნობილია, რომ აღნიშნული ცვლილებების უმთავრესი მიზეზია ევროკავშირთან 2014 წელს გაფორმებული ასოცირების შეთანხმება, კერძოდ მისი ის დანართი, რომლითაც საქართველომ აიღო ვალდებულება, ევროკავშირის საბჭოს შესაბამისი დირექტივის ჩარჩოებში, განსაზღვრულ ვადებში ეტაპობრივად დაუახლოვოს საგადასახადო კანონმდებლობა ევროკავშირის შესაბამის სამართლებრივ სტანდარტებს. ამ ცვლილებების აუცილებლობას საფუძვლად უდევს ის გარემოება, რომ ევროკავშირი წარმოადგენს ერთიან სავაჭრო-ეკონომიკურ სივრცეს და სრულიად ბუნებრივია მასში შემავალი ქვეყნების კანონმდებლობების (მ.შ. საგადასახადო ნორმების) ჰარმონიზირების საჭიროება, მ.შ. შესაძლო ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების მიზნით. ამგვარი მოთხოვნები ვრცელდება არა მხოლოდ კავშირის წევრ, არამედ იმ ქვეყნებზეც, რომელთა დეკლარირებული მიზანი ევროკავშირში გაერთიანებაა.

ძირითადი ნაწილი

დაგეგმილი საკანონმდებლო ცვლილებებში საინტერესო და მეტად მნიშვნელოვანია იქიდან გამომდინარე, რომ სადღეისოდ სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების უმეტესი წილი სწორედ ამ გადასახადებზე მოდის. ამდენად, აღნიშნული მასშტაბური რეფორმის განხორციელებას შეიძლება ჰქონდეს მნიშვნელოვანი შედეგები არამარტო ევროინტეგრაციის პროცესების განვითარების, ან თუნდაც სამეწარმეო გარემოს ცვლილების კუთხით, არამედ მოსალოდნელი ფისკალური შედეგების მხრივაც.

რაც შეეხება შინაარსობრივ ცვლილებებს, აქ ჩვენს ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე მნიშვნელოვანი სიახლე, რომელთაც შეუძლიათ სხვადასხვა მიმართულების გავლენის მოხდენა, როგორც გადასახადის გადამხდელთა მდგომარეობაზე (დაბეგვრის ტვირთის შემსუბუქების თუ დამძიმების კუთხით), ისე სახელმწიფოს ფისკალურ ინტერესებზე. გამოვყოფთ რამდენიმე მნიშვნელოვან ცვლილებას:

- ადრინდელი რედაქციისაგან რამდენადმე განსხვავებულად განიმარტება მომსახურების გაწევის ადგილი - საქართველოშია თუ სხვა ქვეყანაში. ამის გამიჯვნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ერთი და იგივე დასაბეგრი ოპერაციის ორმაგი დაბეგვრის თავიდან ასაცილებლად. ძირითადი წესი მდგომარეობს იმაში, რომ 2020 წლიდან არამეწარმე ფიზიკური პირისათვის მომსახურების გაწევის შემთხვევაში, მომსახურების გაწევის ადგილად ჩაითვლება მომსახურების გამწევის ადგილმდებარეობა, სხვა შემთხვევაში - მომსახურების მიმღების ადგილმდებარეობა. თუმცა ამ ზოგადი წესის გარდა ცალკე არის ჩამოთვლილი მომსახურების სახეების საკმაოდ ფართო ჩამონათვალი, რომლის გაწევის ადგილად ყველა შემთხვევაში მომსახურების მიმღების ადგილმდებარეობა ჩაითვლება - ტელესაკომუნიკაციო, საკონსულ-

ტაციო, სარეკლამო, საბანკო-საფინანსო და სხვა მომსახურებები. ახალი ნორმა სხვადასხვა შემთხვევაში სხვადასხვა გავლენას იქონიებს გადამხდელეებზე და გადასახადების ადმინისტრირებაზე;

- ვფიქრობთ, ასევე უფრო გარკვევით არის დაზუსტებული საქონელის მიწოდების ადგილები, რომლის კვალიფიცირება დამოკიდებულია სხვადასხვა მომენტზე, მ.შ. ტრანსპორტირება, დამონტაჟება-გაშვება და ა.შ.;

- შეიცვლება საკუთარი ძალებით აშენებული შენობა-ნაგებობების ეკონომიკურ საქმიანობაში გამოყენებისას დაბეგვრის წესი. ამიერიდან საკუთარი ძალებით საკუთარი მიზნებისთვის ასეთი ძირითადი საშუალების წარმოება ან რემონტი დაიბეგრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს პირი სრულად ვერ მიიღებდა დღგ-ის ჩათვლას ამ საქონელის თუ მომსახურების სხვა პირისგან შექმნის შემთხვევაში. ეს დადებითად იმოქმედებს იმ გადამხდელეებზე, რომელთა ოპერაციები დღგ-ით ჩვეულებრივ იბეგრება (ე.ი. არაა გათავისუფლებული). მათ, დღემდე ჯერ კიდევ არსებული წესით, საკუთარი წარმოების შენობის საკუთარ საქმიანობაში ჩართვა ეთვლებოდათ დასაბეგრი ოპერაციად - თუმცა იგივე რაოდენობით ეძლეოდათ ჩათვლის უფლება. ამით ასეთ გადამხდელეებს გაუმარტივდებათ გადასახადების ადმინისტრირება - აღარ დასჭირდებათ მომდევნო ათი წლის განმავლობაში დღგ-ის აღდგენის კონტროლი. ხოლო ის, რომ ამიერიდან საკუთარი ძირითადი საშუალებების გარემონტებაც დღგ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება, დამამძიმებელი ცვლილება იმ ბიზნეს-სუბიექტებისათვის, რომელთა საქმიანობა დღგ-ისაგან გათავისუფლებულია ჩათვლის უფლების გარეშე - ესენია: მაგალითად, საბანკო, სამედიცინო, საგანმანათლებლო სფეროს სუბიექტები;

- გადასახადის გადამხდელებს (განსაკუთრებით ეს ეხებათ სადისტრიბუციო ფირმებს) გაუმარტივდებათ უსასყიდლო მიწოდებების განხორციელება. შემოღებულ იქნა ე.წ. მცირე ღირებულების საჩუქარის ცნება (50 ლარამდე ღირებულებისა), რომლის უსასყიდლოდ მიწოდება დღგ-ით აღარ დაიბეგრება - თუ მასზე შესყიდვის მომენტში დღგ-ის ჩათვლა განხორციელებული არ იყო. ეს უდავოდ შეღავათია გადასახადის გადამხდელებისათვის, თუმცა ფისკალური და საგადასახადო ადმინისტრირების კუთხით გარკვეული რისკის მატარებელია;

- საგადასახადო კოდექსის ამჟამად მოქმედი რედაქციით საქონელის უსასყიდლო მიწოდება ექვემდებარება საბაზრო ფასებით დღგ-ით დაბეგრას. 2020 წლიდან კი უსასყიდლო მიწოდება დაიბეგრება მხოლოდ მაშინ, როცა გადამხდელს მიღებული ექნება ჩათვლა ამ საქონელის შესყიდვისას;

- 2020 წლიდან მომსახურების გაწევა უსასყიდლოდ დაიბეგრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს გადამხდელის მიზნებიდან არ გამომდინარეობს ან გაწეულია მისი თანამშრომლების პირადი სარგებლობისათვის. ე.ი. აღარ დაიბეგრება მომსახურების იმგვარი უსასყიდლო მიწოდება, რომელიც გადამხდელის საქმიანობის მიზნებიდან გამომდინარეობს. ჯერჯერობით მოქმედი წესით, უსასყიდლო მიწოდება დღგ-ით დაბეგრვის ობიექტია მისი საბაზრო ფასით. ამიტომ, ეს გადამხდელთათვის პოზიტიური ცვლილებად შეიძლება ჩავთვალოთ. ცუდი კი ის არის, რომ ჯერჯერობით განმარტების გარეშეა დარჩენილი, თუ რა შეიძლება შედიოდეს გადასახადის გადამხდელის საქმიანობის მიზნებში და როგორია არამიზნობრივი გამოყენების კრიტერიუმები. ამან აზრთა სხვადასხვაობა შეიძლება გამოიწვიოს

სადავო სიტუაციების ინტერპრეტირებისას გადამხდელსა და საგადასახადო ორგანოს შორის;

- დამატებული ღირებულების გადასახადის მიზნებისათვის რამდენადმე განსხვავებულად - უფრო შემსუბუქებულად - განიმარტა საბაზრო ფასის ცნება და გამოყენების პირობები. ზოგიერთ შემთხვევაში დაშვებულია არა რეალიზაციის, არამედ შესყიდვის ფასების აღება;

- დაზუსტდა დაბეგრვის წესი სამშენებლო სფეროში. უძრავი ქონების მიწოდება და მის მიწოდებასთან დაკავშირებული სამშენებლო, სამონტაჟო და სარემონტო მომსახურება დაიბეგრება გაერთიანებულად შენობის ექსპლუატაციაში შესვლის მომენტში (იმ შემთხვევაში, თუ მანამდე ადგილი არ ჰქონდა ღირებულების წინასწარ, ავანსად გადახდას). აქამდე უძრავი ქონების დაბეგრვის მომენტი უკავშირდებოდა საკუთრების უფლების რეგისტრაციის მომენტს. ახალი წესი გაამარტივებს გადასახადების ადმინისტრირებას;

- შემოღებულ იქნა ცალკეული საქონელის მიწოდების დაბეგრვის სპეციალური სქემა, რომელიც ეხება მეორად ნივთების, ხელოვნების ნიმუშების, საკოლექციო ან ანტიკვარული ნივთების მიწოდებას. მისი დილერი დაიბეგრება მხოლოდ დასაბეგრი მარჟის (მიწოდების და შეძენის ფასებს შორის სხვაობის) სიდიდიდან გამომდინარე. ეს სქემა იქნება ნებაყოფლობითი და სანაცვლოდ დილერს არ ექნება ჩათვლის უფლება;

- განიმარტა ერთჯერადი და მრავალჯერადი ვაუჩერების არსი და დარეგულირდა მათზე განხორციელებული ოპერაციების დაბეგრვის საკითხი. ერთჯერადი ვაუჩერის გადაცემა განიხილება მასთან დაკავშირებული საქონელის/მომსახურების მიწოდებად და ეს მომენტი აიღება დასაბეგრი ოპერაციის დროდ. ხოლო მრავალჯერადი ვაუჩერის შემთხვევაში

დაბეგვრის დროდ აიღება საქონელის ფაქტობრივი გადაცემის დრო. ვფიქრობთ, რომ ამ საკითხებთან დაკავშირებით აღწერილი კონკრეტული წესები ცუდად იკითხება და საჭიროებს ფორმულირების გამარტივებას;

- ავანსების (წინასწარი გადახდების) წესი გავრცელდება უწყვეტ და რეგულარულ მიწოდებების ნაწილზე, მ.შ. საიჯარო, დაცვის, საკონსულტაციო მომსახურებებზე. ეს ერთგვარად გაურთულებს აღნიშნულ პირებს გადასახადების აღრიცხვის სისტემას, თუმცა მათი დაბეგვრის წესი სხვა გადამხდელების საგადასახადო ადმინისტრირების შესაბამისი გახდება;

- მნიშვნელოვანი ცვლილებაა დღგ-ის გადამხდელად რეგისტრაციის წესთან დაკავშირებით. დღგ-ის რეგისტრაციის მიზნისთვის დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაციების ჯამურ თანხაში ჩაირთვება ექსპორტიც, ასევე უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული და დღგ-ისგან გათავისუფლებული ფინანსური და სხვა ოპერაციები. ეს ნიშნავს, რომ დღგ-ის რეგისტრაცია მოუწევთ მაგალითად ფინანსურ ინტიტუტებსაც, მიუხედავად იმისა ექნებათ თუ არა მათ დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაციები ფაქტიურად. ვფიქრობთ ამ ცვლილების მიზანშეწონილება შეიძლება იყოს მსჯელობის საგანი;

- გარკვეულად დამძიმდა არარეზიდენტი პირების საგადასახადო ადმინისტრირების ტვირთი. თუ ჯერ-ჯერობით დღგ-ის გადამხდელად რეგისტრაციის ვალდებულება უზნდებოდათ არარეზიდენტ პირებს საქართველოში მუდმივი დაწესებულების არსებობის შემთხვევაში, 2020 წლიდან ამისათვის საკმარისი იქნება დღგ-ის მიზნებისათვის სპეციალურად განმარტებული ე.წ „ფიქსირებული დაწესებულების“ არსებობა, რაც ბევრად უფრო იოლად წარმოეშვება არარეზიდენტ პირებს, ვიდრე მუდმივი დაწესებულება;

- გაფართოვდა შეღავათები სამედიცინო,

განათლების, კულტურის, სპორტის და სოციალურ სფეროში. თავისუფლდება ისეთი საქონლის მიწოდება, რომლის გამოყენება მოხდება მხოლოდ სამედიცინო, განათლების, კულტურის, სპორტის და სოციალურ სფეროში არსებულ გათავისუფლებულ ოპერაციებში და თუ აღნიშნულ საქონელზე არ დღგ-ის ჩათვლის უფლება არ იყო წარმოშობილი. გადამხდელთათვის პოზიტიური ცვლილებაა ისიც, რომ დღგ-ისგან თავისუფლდება არა მხოლოდ საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიერ გაწეული საგანმანათლებლო მომსახურება, არამედ ასევე კერძო მასწავლებლის მიერ სასკოლო და საუნივერსიტეტო მომსახურების გაწევაც;

- გადასახადის გადამხდელთათვის საგადასახადო ადმინისტრირების ტვირთის დამამძიმებელი ცვლილებაა ის, რომ დღგ-ის ჩათვლა არ მოხდება იმ ჩათვლის ანგარიშ-ფაქტურებით, რომელიც ვერ იქნა ჩათვლილი 3 წლის ვადაში. მე-3 წელს დღგ-ის ჩათვლის შემთხვევაში მოხდება გადამხდელის შემოწმების ხანდაზმულობის ვადის გადავადება 1 წლით. ამასთანავე, დღგ-ის ჩათვლა უნდა მოხდეს ამ უფლების წარმოშობის საანგარიშო პერიოდის შესაბამისი დეკლარაციით (მ.შ. შესწორებული დეკლარაციით).

უნდა ითქვას, რომ ხშირ შემთხვევაში საქართველოს საგადასახადო კოდექსის აღნიშნული კარის ახალი რედაქცია ძველთან შედარებით უფრო პირდაპირ განმარტავს დღგ-ის გადამხდელებს, დასაბეგრი ოპერაციებს, დაბეგვრის ობიექტებს, დაბეგვრის კონკრეტულ პროცედურულ მომენტებს. ამავე დროს, აშკარაა ისიც, რომ შემდგომ დაზუსტებას მოითხოვს ცვლილებების ტექსტში ჯერ-ჯერობით ბუნდოვნად ჩამოყალიბებული ზოგიერთ მომენტი.

საინტერესოა, რომ დამატებული ღირებულების გადასახადით დაბეგვრის მიზნებისათ-

ვის ამავე კარში ცალკე არის წარმოდგენილი ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ტერმინის განმარტება, მ.შ. არის ახალი ტერმინებიც. თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში განმარტება საგადასახადო კოდექსის ზოგად ნაწილში (იხ. მუხლი 8. ტერმინთა განმარტება) უკვე აღწერილი ტერმინოლოგიაც, როგორცაა, საბაზრო ფასი, ეკონომიკური საქმიანობა, საქონელის მიწოდება, მომსახურების გაწევა და ა.შ. ეს ერთის მხრივ, კარგია, რადგან აღნიშნული დეფინიციების დაკონკრეტებით მიიღწევა დღე-ით დაბეგვრის შესაბამისი ობიექტების დაზუსტება. მაგრამ, მეორე მხრივ, მიიღება ერთგვარი დუბლირება საგადასახადო კოდექსის ზოგად ნაწილით უკვე განმარტებული იგივე ან ანალოგიური სახის ტერმინებთან. ამან შესაძლოა გარკვეული ორაზროვნება წარმოშვას, როგორც გადამხდელის მიერ კონკრეტული სიტუაციების გაგების, ისე იგივე სიტუაციების საგადასახადო ორგანოების მხრიდან ინტერპრეტირების კუთხით. ვფიქრობთ, მიზანშეწონილი იქნებოდა საგადასახადო ტერმინოლოგიის უნიფიცირება.

დასკვნა

საგადასახადო კოდექსის ზემოთაღწერილი მასშტაბური ცვლილებები ემსახურება საგადასახადო კანონმდებლობის ევროკავშირის შესაბამის სტანდარტებთან ჰარმონიზირებას და საბოლოოდ რა თქმა უნდა დადებით გავლენას მოახდენს ჩვენი ქვეყნის ევროინტეგრაციის პერსპექტივებზე. თუნდაც ამიტომ, ვფიქრობთ, რომ ეს საკანონმდებლო ცვლილებები აუცილებელი და მისასალმებელია. ამავე დროს, სასურველი იქნებოდა ძალაში შესვლამდე ამ ცვლილებების ისე კორექტირება, რომ მიუხედავად არსებული ობიექტური შეზღუდვებისა (მ.შ. შესაბამისი ევროდირექტივის ჩარჩოებით), ის მაქსიმალურად მოერგოს საქართველოს არსე-

ბულ თავისებურებებს.

შემდგომისდაგვარად უნდა იქნას დაცული ერთგვარი ბალანსი: ერთი მხრივ, ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმების რეალიზაცია საჭიროა. მეორე მხრივ, დგას საგადასახადო სისტემის სამართლიანობის, ადმინისტრირების სიმარტივის და ეკონომიურობის პრინციპების დაცვის აუცილებლობა. არ შეიძლება იმის უგულვებელყოფაც, რომ გადასახადები ასრულებენ სახელმწიფო შემოსავლების ფინანსური უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას და ყოველი ამგვარი ცვლილების შესაძლო ფისკალური შედეგი გათვლილი უნდა იყოს დეტალურად - საქართველოში დღეს მოქმედი გადასახადებიდან დამატებული ღირებულების გადასახადი საბიუჯეტო შემოსავლების უმთავრესი წყაროა.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, კონსოლიდირებული ვერსია, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე,

URL: <https://matsne.gov.ge/document/view/1043717?publication=152>

(ხელმისაწვდომია 25.10.2019)

2. საქართველოს საგადასახადო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ კანონის პროექტი. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე,

URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4602816?publication=0>

(ხელმისაწვდომია 25.10.2019)

3. ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე,

URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>

(ხელმისაწვდომია 25.10.2019)

Guram Uplisashvili

Doctor of Economics, Associate Professor,
Kutaisi University, Georgia
guram.uphlisashvili@unik.edu.ge

**ON THE ISSUE OF VAT-RELATED
AMENDMENTS TO THE TAX
LEGISLATION OF GEORGIA**

SUMMARY

Important changes have been made to the Georgian tax legislation since 2020. Its part relating to the value added tax has been completely changed. The main reason for these changes is an association agreement with the European Union that committed Georgia to align its tax legislation with EU legal standards.

Our attention is drawn to several important innovations that may have differing impacts on both the taxpayers' situation and fiscal interests of the State:

- The place of rendering of service has been interpreted differently. The basic rule is that in case of providing services to a non-profit-making natural person, the location of service provider will be considered to be the place of rendering of service, while in all other cases - the location of the recipient of services;
- Construction or renovation of buildings and structures by own efforts and for own use will be taxed only if the person has not received the VAT credit in case of the purchase of these goods/services from another person. The aggravating change is that repairs of own fixed assets are also taxable by VAT;
- Giving the so-called low-priced gifts (up to GEL 50) will no longer be taxable by VAT - unless the VAT credit was carried out at the time of purchase;
- From 2020, a free delivery of goods will be

subject to tax only when the taxpayer has received the tax credit at the time of purchase of these goods;

- From 2020, a free delivery of services based on the purposes of the taxpayer's business will no longer be subject to tax;
- The notion and the terms of use of market price have been defined more softly. For taxation purposes, in some cases, it is permissible to use purchase prices, but not sale prices;
- Conveyance of real estate and related construction, installation and repair services will be subject to tax consolidatively at the moment of putting the building into operation;
- The adopted special scheme for taxation of a delivery of imported secondary items, works of art, collectibles or antiquities. Only the margin (difference between delivery and purchase prices) will be subject to tax;
- The essence of single and multiple vouchers has been interpreted and the issue of taxation of operations performed with them has been regulated;
- Regulations on advance payments will apply to the part related to ცონსტანტი and regular supplies;
- Exports and financial and other operations exempted from VAT will be included in the total amount of operations to be taxed by VAT;
- Incentives in the medical, education, cultural, sport and social spheres have been enhanced;
- VAT credit will no longer be carried out by invoices that could not be credited within 3 years.

The abovementioned changes to the Tax Code serve to harmonize the tax legislation with the relevant EU standards, and they will have a positive impact on our country's European integration

prospects. So we believe that these legislative changes must be welcomed.

The balance must be maintained: it is necessary to implement the Association Agreement with the European Union. On the other hand, there is a need to uphold the principles of fairness, administration simplicity and cost-effectiveness of the taxation system. In addition, since taxes perform the most important fiscal function for the State, the possible consequences of any such kind of change must be assessed in a detailed manner.

KEY WORDS: *value added tax; Tax Code of Georgia; EU Association Agreement.*

J.E.L. classification: E0, E6, K2

References

1. Tax Code of Georgia, consolidated version. Legislative Herald of Georgia, URL: <https://matsne.gov.ge/document/view/1043717?publication=152>
2. The Draft Law on Amendments to the Tax Code of Georgia. Legislative Herald of Georgia, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4602816?publication=0>
3. An Association Agreement of Georgia, on the one part, with the European Union and the European Atomic Energy Community and its member states, on the other part, Legislative Herald of Georgia, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>

საქართველოს მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმის ზოგიერთი ასპექტი

ლაშა ბერიძე

ბიზნესის მართვის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ტბელ აბუსერიძის სასწავლო უნივერსიტეტი, საქართველო
l_beridze@mail.ru

გიორგი აბუსელიძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
abuseri@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: მონეტარული პოლიტიკა, მონეტარული რეჟიმები, ტრილემა

J.E.L. classification: E42, E43, E52, E58.

ანოტაცია

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა წინასწარ უნდა გამოაცხადოს ნომინალური საკურსო განაკვეთი და შეეცადოს მის მოთოვვას ტეილორის წესის ფუნქციაში მისი ინკორპორაციის (ფულის გამვირების მეშვეობით) გზით. სავალუტო კურსის თავისუფალი ცურვის დროს, მისი მერყეობიდან გამოწვეული საფრთხეები შეიძლება კომპენსირდეს სვოპ და ფორვარდული ბაზრების განვითარებით, რომელიც წარმოადგენს სამომავლოდ ფინანსური სექტორისათვის ლიკვიდობის მიწოდების პროცესს, ასევე მიმდინარე ანგარიშის დადებითი სალდოს მიღწევა და დოლარიზაციის შემცირება გაანეიტრალებს სავალუტო შოკებს.

შესავალი

თანამედროვე სამყაროში მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმები მნიშვნელოვან როლს ას-

რულებს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის. ამასთანავე, მიუხედავად იმისა, რომ მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმი შეიძლება განსხვავდებოდეს ქვეყნის განვითარებისა და ისტორიული გამოცდილების შესაბამისად, მაინც შეიმჩნევა საერთო მიდგომები და ტენდენციები, რომელიც დამახასიათებელია მრავალი ქვეყნისთვის. გლობალური და ლოკალური ცვლილებები, მათ შორის საფინანსო-ეკონომიკურ საკითხებში, როგორც მეცნიერებს, ასევე მონეტარული პოლიტიკის განმსაზღვრელებს აიძულებენ საუკეთესო პრაქტიკისა და ახალი მექანიზმების ფორმირებაზე იმსჯელონ. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მონეტარული რეჟიმების გამოყენება მოითხოვს ქვეყნის ინდივიდუალური მახასიათებლების გათვალისწინებას და რიგი ფაქტორების უგულებელყოფამ შეიძლება მიგვიყვანოს არაეფექტურ დაგეგმვამდე ან/და არასწორი რეგულირებით გამოწვეული შედეგების ასახვა ცუდად

ხდება როგორც ეკონომიკის, ასევე ზოგადად სახელმწიფოს და მოსახლეობის კეთილდღეობაზე.

შესაბამისად, კონკრეტული რეჟიმის - ეროვნული ვალუტის კურსის თარგეთირება, მონეტარული თარგეთირება (მონეტარული აგრეგატების მიხედვით M2, M3) და ინფლაციის თარგეთირება - არჩევის შემთხვევაში მისაღწევი მიზანი (მიზნები) განისაზღვრება კანონმდებლობის დონეზე და პოლიტიკის დაგეგმვისა და შესრულების ეფექტიანობა დამოკიდებულია მარეგულირებლის გამგებლობაში არსებულ მონეტარულ მექანიზმებსა და შესაძლებლობის ფარგლებზე.

ლიტერატურის მიმოხილვა

პირველად ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმი შემოღებულ იქნა 1990 წელს ახალ ზელანდიაში, როდესაც ნაციონალურმა ბანკმა თავის მიზნად დაისახა სამომხმარებლო საქონელზე ფასების ნელი ზრდის ტემპი შენარჩუნება. ამის შემდეგ, აღნიშნულ რეჟიმზე გადავიდნენ ჩილეს, კანადის, დიდი ბრიტანეთის, შვედეთის და ფინეთის ფულად-საკრედიტო ორგანოები. ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმის გადასვლას საფუძვლად უდევდა ფაქტორები, რომელიც განპირობებული იყო ეროვნული და მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებით. ახალი ნომინალური ცვლადის ძიება განპირობებული იყო მონეტარული აგრეგატების არამყარი რეგულირებით, რომელიც ძირითადად განპირობებული იყო ქვეყნების ეკონომიკის ღიაობის ზრდით.

მონეტარული პოლიტიკის ეტაპობრივი ტრანსფორმაცია განპირობებული იყო თავდაპირველად ვაჭრობის გაფართოებით, ხოლო შემდგომ კაპიტალის მოძრაობაზე შეზღუდ-

ვების მოხსნით, რომელიც შედეგი იყო ფინანსური ინტეგრაციისა. პირველი რეაქცია ფინანსური ნაკადების შემოდინებაზე, რისკები, ნაკადების შემობრუნების განცდა, ზრდიდა სავალუტო კურსის მერყეობის ამპლიტუდას. შესაბამისად, მონეტარული პოლიტიკის განმსაზღვრელები შეეცადნენ დაერეგულირებინათ სავალუტო კურსი ხელოვნურად, მაგრამ ევროპაში აღნიშნული მცდელობები კრახით დასრულდა (European Exchange Rate Mechanism) და არამართო ევროპაში, თავდაპირველად 1990-იან წლებში აზიაში, ხოლო 2000-იანი წლების დასაწყისში ლათინური ამერიკის ქვეყნებში.

რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში განვითარებადი ეკონომიკებისათვის გაცვლითი კურსი ითვლებოდა მაკროეკონომიკური პოლიტიკური დებატების ცენტრად. ბევრ ქვეყანაში ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი განიხილებოდა როგორც ინფლაციასთან ბრძოლის გზა. ლათინურ ამერიკაში გაცვლითი კურსი წარმოადგენდა ექსპორტის ზრდის შესაძლებლობასაც (Edwards, 2006:379).

კრედიტუნარიანობის თეორიებიდან გამომდინარე ბევრი ავტორი მიიჩნევს, რომ განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს უნდა გააჩნდეთ სასურველი სავალუტო ჩარჩოები ან დაბალი დოლარიზაცია (Calvo and Reinhart, 2002: 379-408). სავალუტო კურსის გაცვლის მკაცრი რეგულირება ხშირად ნაკარნახევია გარდამავალი ეკონომიკების დამოკიდებულებით - „სავალუტო კურსის ცურვის შიშით“.

კრიზისების შემდეგ მიღებულ იქნა მოქნილი გაცვლითი კურსებისა და ინფლაციის თარგეთირების კომბინაციური რეჟიმები. შესაბამისად, გარდამავალი ქვეყნებისათვის სავალუტო განაკვეთები ეკონომიკური პოლიტიკისათვის აღარ წარმოადგენდა ცენტრალურ მიზანს, მაგრამ აღნიშნული არ ნიშნავს სავალუტო კურსების გაქრობას მონეტარული პოლიტიკიდან.

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე ეტაპზე ხშირად საზოგადოებას ეუფლება განცდა რომ ეროვნული ბანკი უნდა აკონტროლებდეს ფასებისა და გაცვლით კურსის სტაბილურობას. როგორც ეკონომიკური თეორია ადასტურებს, ღია ეკონომიკებისათვის გაცვლითი კურსისა და ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფა ხშირად ერთმანეთთან შეუთავსებელია. ცნობილმა ეკონომისტმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა რობერტ მანდელმა შეიმუშავა კონცეფცია ტრილემა (impossible trinity), რომლის მიხედვითაც, შეუძლებელია, ერთი მხრივ, ფასების სტაბილურობის და, მეორე მხრივ, გაცვლითი კურსის სტაბილურობის და ამასთან, კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილების თავსებადობა.

ტრილემა (განუხორციელებელი სამება) მიღებულია როგორც ემპირიული მტკიცებულების სახით. ბოლო დროინდელი კვლევებით, რომელიც ნაწარმოები იქნა Obsfeld, Shambaugh and Taylor მიერ ღია ეკონომიკისათვის ტრილემის გათვალისწინებით 130 წლის განმავლობაში, კვლავაც დადასტურდა მისი მოქმედება გრძელვადიან პერსპექტივაში, მაგრამ ასევე კვლევამ აჩვენა რომ მოკლევადიან პერიოდში შესაძლებელია სავალუტო კურსის მოქნილობის შენარჩუნება, მასიური ჩარევის გარეშე (Obsfeld et al., 2004:3-4). ნებისმიერ შემთხვევაში ტრილემა მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული.

ამასთანავე, ზოგიერთ ქვეყანაში დღემდე მოქმედებს მართვადი მცურავი კურსი, რადგან ზოგიერთ ქვეყნას გააჩნია კაპიტალის შეზღუდვის ფორმები. ტრილემა (შეუძლებელი სამება) მოქმედებს მხოლოდ მაშინ როდესაც არ გვაქვს შეზღუდვები კაპიტალის მოძრაობაზე. შესაბამისად, თუ გაცვლითი კურსი და საპროცენტო განაკვეთი ფუნდამენტურად შესაბამისია, ისინი ვერ იმოქმედებენ გრძელვადიან პერსპექტივაში, მაგრამ მოკლევადიან პე-

რიოდში ცენტრალურ ბანკს შეუძლია მართოს სავალუტო კურსი და გამოიყენოს საპროცენტო განაკვეთი მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტად. იქიდან გამომდინარე რომ, ქვეყნების უმრავლესობას ღია ტიპის ეკონომიკები აქვს, ზოგიერთი ცენტრალური ბანკი მხოლოდ გაცვლითი კურსის სტაბილურობას ისახავს მიზნად, ხოლო უმრავლესობა - ფასების სტაბილურობას - ვკითხულობთ საქართველოს ეროვნული ბანკის ძირითადი მიმართულებისა და ფუნქციების პირველ გამოცემაში (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2008). თუმცა, დღეის მდგომარეობით საქართველოს ეროვნული ბანკის ძირითადი ამოცანა ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფაა (საკანონმდებლო მაცნე, 2009).

რომელიმე მონეტარული რეჟიმების გამოყენება თავისთავად გულისხმობს რომელიმე სხვადასხვა ცვლადის ნაკლებად რეგულირებას ან რეგულირებიდან მის სრულად გამორიცხვას, რაც ხშირად სხვადასხვა მოტივაციური ფაქტორებით არის განპირობებული. სავალუტო კურსების როლი განვითარებადი ეკონომიკებისათვის უფრო მნიშვნელოვანია. განვითარებადი ეკონომიკების ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმის დროს სავალუტო კურსი ნაკლებად მოქნილია და მარეგულირებელი ცდილობს ხშირად ჩაერიოს უცხოური ვალუტის ბაზარზე. გაცვლითი კურსის გაძლიერებული როლი ამასთანავე განპირობებულია გაცვლითი კურსის შოკებითა და ფინანსური ბაზრის ნაკლებად განვითარებით. მცისიერი ფოკუსირება სავალუტო კურსზე ხშირად იწვევს გაურკვევლობას და მოითხოვს ცენტრალური ბანკისაგან ინფლაციის თარგეთირების დროს მონეტარული პოლიტიკის სრულყოფას. ასეთი დამაბულობა ძლიერდება ინფლაციური წნეხით, სავალუტო კურსის მერყეობით, ფინანსუ-

რი სტრესით, ყოველივე აღნიშნულს ადგილი ჰქონდა 2007 წლის განმავლობაში და დღესაც გრძელდება შედეგების სახით (Stone... 2009:3).

საქართველოში 2009 წლიდან მოქმედებს ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმი, რაც გულისხმობს მიზნობრივი ინფლაციის წინასწარ გამოცხადებას და შემდგომ ეროვნული ბანკის მიერ მის განკარგულებაში არსებული მექანიზმებით ძირითადად კი რეფინანსირების განაკვეთით ინფლაციის მოთოკვას. როგორც აღინიშნა, საქართველოში მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმის მიზანია ფასების სტაბილურობა, რაც ტენდენციურია განვითარებადი ეკონომიკებისათვის. საქართველოს 2019-2021 წლების ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულების შესახებ პარლამენტის დადგენილებით დადგენილია რომ ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებელი 2019-2021 წლისათვის შეადგენს 3%-ს. ასევე მოცემული დოკუმენტით აღნიშნულია, რომ ამ პერიოდში გამოყენებული იქნება მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი, რომლის ცვლილება ეკონომიკას გადაეცემა მონეტარული პოლიტიკის შემდეგი ინსტრუმენტებით: რეფინანსირების სესხები, ღია ბაზრის ერთთვიანი ინსტრუმენტი, მუდმივმოქმედი ინსტრუმენტები, სადეპოზიტო სერტიფიკატები, ოპერაციები მთავრობის ფასიანი ქაღალდებით, სავალუტო ინტერვენციები, მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები და სხვა ინსტრუმენტები (რას ვაკეთებთ, სებ).

ძირითადი მონეტარული გადაცემის მექანიზმს წარმოადგენს რეფინანსირების განაკვეთი რომელსაც აწესებს მონეტარული პოლიტიკის კომიტეტი საპროცენტო განაკვეთის დაწესების მეშვეობით და კომერციული ბანკებისათვის ლიკვიდობის მიწოდებით ახდენს ზეგავლენას ერთობლივ მოთხოვნასა და მიწოდებაზე, რაც აისახება შემდგომ საქონლისა და

მომსახურების ფასებზე. ხშირად, მიზნობრივი ინფლაციის განსაზღვრა და მისი მოთოკვა არცთუ იოლი საქმეა და საჭიროებს კომპლექსური გადაწყვეტილებების მიღებას. განსაკუთრებით კი ინფლაცია მოქმედებს განვითარებადი ეკონომიკებზე და ასეთი ქვეყნების მოსახლეობაზე, რამეთუ ისედაც დაბალი შემოსავლების პირობებში ფულის მსყიდველობითუნარიანობა უფრო მეტად კლებულობს, რაც საბოლოო ჯამში ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის კეთილდღეობაზე.

როგორც აღინიშნა, ღია განვითარებადი ეკონომიკებისათვის გრძელვადიან პერიოდში ტრილემის განხორციელება შეუძლებელია, ხოლო მოკლევადიან პირობებში რაღაც დროით შესაძლებელია მაქსიმალური ეფექტიანობის მიღწევა. ხშირად ისეცაა რომ მოკლევადიან პერიოდშიც კი ჭირს გარკვეული ცვლადების ერთ დონეზე შენარჩუნება, რაც ხშირად განპირობებულია როგორც შიდა, ასევე საგარეო ფაქტორებით. საქართველოს შემთხვევაშიც ხშირად საქმე გვაქვს მიზნობრივი ინფლაციის გადახრასთან.

2019 წლის ოქტომბრის ინფლაცია შეადგენს 6.9%, რაც მიზნობრივ ინფლაციას (3%) თითქმის 2,5-ჯერ აღემატება და უარყოფით ფაქტორად უნდა აღვიქვათ, ხოლო ძირითადად მიზეზად ეროვნული ბანკი 2019 წლის ოქტომბრის თვის მონეტარული პოლიტიკის ანგარიშში ასახელებს: „ბოლო პერიოდში ლარის გაცვლითი კურსი აშშ დოლართან მიმართებით საკმაოდ გაუფასურდა. ამავდროულად, ლარის კურსი სხვა სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების ვალუტებთანაც გაუფასურებულია. სხვა ფაქტორებთან ერთად, კურსის გაუფასურებამ სამომხმარებლო საქონლის ფასები სამიზნე 3%-იან მაჩვენებელზე მეტად გაზარდა“ (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2019). ეროვნული ვალუტის გაუფასურებას თან სდევს პირველადი მოხმარების საგნებზე ფასის ზრდა, რაც ამცირებს

გაყიდვებისა და შემოსავლებს მოცულობას როგორც კომპანიებში, ასევე ქვეყნის ბიუჯეტში, ეს ყველაფერი კი აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას (აბუსელიძე და ქათამაძე, 2017:14-16). ინფლაცია 6-8%-ის ზევით უკვე ის სიდიდეა რომელიც ეკონომიკურ ზრდას დააზარალებს (საქართველო, თურქეთი, უკრაინა, საბერძნეთი, რუსეთი, აზერბაიჯანი და სხვ), ამ დროს ჩნდება ქვეყნის ფინანსური სტაბილურობის მოშლის საფრთხე, არაპროგნოზირება-

დია ფასების დონე, ვალუტის კურსი, საპროცენტო განაკვეთები და სხვ. (Abuselidze, 2017:7).

შესაბამისად ამის საპასუხოდ ეროვნული ბანკის მონეტარულმა კომიტეტმა რამოდენიმეჯერ გაზარდა მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი (ცხრილი 1).

როგორც აღინიშნა, ეროვნული ბანკის ძირითადი ამოცანა ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფაა, ხოლო ამ მიზნის მისაღწევად იყენებს სხვადასხვა მეთოდებს, მაგრამ მნიშ-

ცხრილი 1

მონეტარული პოლიტიკის სხვადასხვა ცვლადები

თვე (2019 წელი)	მიზნობრივი ინფლაცია, %	რეალური ინფლაცია, %	რეფინანსირების/მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი	GEL/USD საშ. თვიური კურსი
იანვარი	3%	2.2	6.75% (30.01.2019)	2.6554
თებერვალი		2.3		2.6531
მარტი		3.7	6.5% (13.03.2019)	2.6841
აპრილი		4.1		2.6943
მაისი		4.7	6.5% (01.05.2019)	2.7465
ივნისი		4.3	6.5% (12.06.2019)	2.7767
ივლისი		4.6	6.5% (24.07.2019)	2.8686
სექტემბერი		4.9	7% (04.09.2019)	2.9263
		6.4	7.5% (25.09.2019)	2.9646
ოქტომბერი		6.9	8.5% (23.10.2019)	2.9653
ნოემბერი				
დეკემბერი				

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორთა მიერ ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით

ვნელოვანია ის ეკონომიკური ფაქტორები, რომელიც დამახასიათებელია ღია, შედარებით პატარა ეკონომიკებისათვის, სადაც კაპიტალი თავისუფლად გადაადგილდება და ასევე დოლარიზაციის კოეფიციენტი. საინტერესო იქნება წარმოვადგინოთ ზოგადი ინფორმაცია ამ

მიმართულებითაც (იხ.ცხრ. 2).

როგორც ვხედავთ, საქართველოში დოლარიზაციის კოეფიციენტი საკმაოდ მაღალია და ასევე მიმდინარე ანგარიშის ბალანსი უარყოფითია, რაც მოკლევადიან პერიოდში, შოკებისა და მოლოდინების არსებობისას შესაძლებე-

ცხრილი 2

მიმდინარე ანგარიშის ბალანსისა და დოლარიზაციის კოეფიციენტის მაჩვენებლები

წელი	მიმდინარე ანგარიშის ბალანსი	დოლარიზაციის კოეფიციენტი
2013	- 958,424.2	55.67%
2014	- 1,789,576.7	57.08%
2015	- 1,763,401.6	66.72%
2016	-1,885,136.9	69.83%
2017	- 1,309,201.3	63.61%
2018	-1,191,096.1	62.1%
2019 მიმდინარე	-351,472.8	60.98%

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორთა მიერ საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით

ლია იწვევდეს ეროვნული ვალუტის კურსის მერყეობას, ამასთანავე თუ დავაკვირდებით სავალუტო კურსის გაცვლით მექანიზმს, აშკარად შეიმჩნევა ეროვნული ვალუტის გაუფასურება წლის განმავლობაში. შესაბამისად, საინტერე-

სოა ამ კუთხით ეროვნული ბანკის პოლიტიკა როგორი იყო, ანუ იყენებდა თუ არა სავალუტო ინტერვენციებს ეროვნული კურსის შესანარჩუნებლად (იხ. ცხრ. 3).

ცხრილი 3

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ვალუტით ვაჭრობის სტატისტიკა

აშშ დოლარის შესყიდვა	აშშ დოლარის გაყიდვა	ლარის ფაქტობრივად გაყიდული ოფციონის მოცულობა
15,000,000 (04.01.2019)	X	50,000,000 (31.01.2019)
10,000,000 (09.01.2019)	X	100,000,000 (06.02.2019)
15,000,000 (16.01.2019)	X	200,000,000 (28.02.2019)
15,000,000 (18.01.2019)	X	150,000,000 (29.03.2019)
15,000,000 (21.01.2019)	X	150,000,000 (30.04.2019)
15,000,000 (23.01.2019)	X	X
15,000,000 (06.02.2019)	X	X
20,000,000 (11.02.2019)	X	X

15,000,000 (15.02.2019)	X	X
10,000,000 (06.06.2019)	32,800,000 (01.08.2019)	X
20,000,000 (07.06.2019)	40,000,000 (27.09.2019)	X

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორთა მიერ საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით

როგორც ცხრილიდან ჩანს (იხ.ცხრ. 3) საქართველოს ეროვნული ბანკი იყენებს სავალუტო ინტერვენციებს, მაგრამ ხშირად აღნიშნული ნაკლებად ეფექტიანია ან დაგვიანებულია. ამასთანავე სავალუტო ინტერვენციებს მხოლოდ მოკლევადიანი ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში სხვა მექანიზმები გამოიყენება. საერთაშორისო პრაქტიკით და საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციების ძირითად დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ მონეტარული პოლიტიკის მექანიზმების გამოყენების ეფექტი ვლინდება 4-6 კვარტალის შემდეგ, რაც თავისთავად გამორიცხავს აღიშნულ პერიოდში სხვა დამოკიდებული ცვლადების შედარებით ეფექტურ მართვას. საერთაშორისო პრაქტიკითაც უკვე აღიარებულია რომ, ინფლაციის თარგეთირების მიღების შემდეგ უფრო მეტი და მეტი ყურადღება ექცევა სავალუტო კურსის რაღაც დოზით რეგულირებას, რადგან როგორც საქართველოს შემთხვევაში მოხდა შემდგომში ამან არ გამოიწვიოს ინფლაციის მიზნობრივიდან გადახრა.

საერთაშორისო პრაქტიკა უკვე იცნობს ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმს და მასში ინკორპირებულ სავალუტო გაცვლით კურსსაც, რამეთუ ის ზეგავლენას ახდენს ეკონომიკურ ცვლადებზე. როგორც ცნობილია ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმის დროს გამოიყენება ჯონ ბ. ტვილორის მიერ შემუშავებული წესი (Twomey, 2019), რომლის თანახმადაც:

რეფინანსირების სესხი = ინფლაცია +

რეფინანსირების სესხის ღირებულება წონასწორულ გარემოში (%) + 0,5 (inflation gap) + 0,5 (output gap)

რეფინანსირების სესხი ღირებულება წონასწორულ გარემოში გულისხმობს ინფლაციის მაჩვენებელს გრძელვადიან პერიოდში, რომელიც თავსებადია სრულ დასაქმებასთან; inflation gap - მიმდინარე ინფლაციის მაჩვენებელს გამოკლებული სამიზნე ინფლაციის მაჩვენებელი; output gap - რეალური მშპ-ის პროცენტული გადახრა სრული დასაქმების რეალური მშპ-ს დონიდან.

რეფინანსირების ღირებულება ტვილორის მოსაზრების შესაბამისად შეადგენს 2%-ს, ხოლო ინფლაციის სამიზნე მაჩვენებელი უნდა შეადგენდეს 2%-ს (ხიდაშელი, 2017:112-113).

როგორც ნებისმიერი განვითარებადი ქვეყნისათვის, ასევე საქართველოსათვისაც ერთ-ერთ გამოწვევად რჩება დოლარიზაციის მაღალი მაჩვენებელი და საგადასახდელო ბალანსის უარყოფითი სალდო, რაც ეროვნული ვალუტის გაუფასურების შედეგად გამოწვეულ საფრთხეებს უფრო მეტად ზრდის.

დასკვნა

მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმი და მისი ეფექტიანად მართვა წარმოადგენს მარეგულირებლის ყველაზე მნიშვნელოვან ფუნქციას, რამეთუ მან უნდა უზრუნველყოს ეკონომი-

კის განვითარების სტიმულირება. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე სამყაროში ძირითადი მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმს წარმოადგენს ფასების სტაბილურობა, ამასთან ერთად განიხილება ასევე სავალუტო კურსის მნიშვნელობაც, რამეთუ მას შეუძლია ზეგავლენის მოხდენა მიზნობრივი ინფლაციის მაჩვენებელზე და აღნიშნული განსაკუთრებულად აისახება განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკებზე. საქართველოს შემთხვევაშიც უნდა გამოიკვეთოს ის ფაქტორები რომლებიც ზეგავლენას ახდენს ინფლაციის მაჩვენებელზე და მონეტარული პოლიტიკის რეჟიმის განხორციელებისას უნდა გულისხმობდეს მექანიზმების მოდიფიცირებას ან დამატებითი მექანიზმების შემოღებას. შესაბამისად მნიშვნელოვანია:

- დოლარიზაციის კოეფიციენტის შემცირება. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მიერ რამოდენიმეჯერ იქნა მიღებული ზომები ლარიზაციის ზრდისა და დოლარიზაციის შემცირებისაკენ, მაინც მაღალია დოლარიზაციის კოეფიციენტი და შეადგენს 61%-მდე. უნდა აღინიშნოს, რომ საფინანსო სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებები როგორც იყო მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების გაზრდა უცხოურ ვალუტაში მოზიდული სახსრებისათვის, ასევე 200,000 ლარამდე სესხების გაცემა მხოლოდ ეროვნულ ვალუტაში შესაძლებელია მომხდარიყო პერიოდულად, სისტემური სახით და ნაკლები ზრდით, რის შედეგადაც ეკონომიკაზე მოქმედების ეფექტიც დაბალი იქნებოდა.

- მიმდინარე ანგარიშის ბალანსის უარყოფითი სალდო, ფაქტობრივად საქართველოს აყენებს საგარეო შოკების მიმართ დამოკიდებულს, ამასთანავე, აღნიშნული ასახვას პოვნებს ინფლაციის შედეგზეც, რამეთუ იმპორტირებული ინფლაცია მიმდინარე ანგარიშის უარ-

ყოფითი სალდოს შემთხვევაში უფრო მეტად აისახება ქვეყნის ეკონომიკაზე. შესაბამისად, სახელმწიფოს ერთ-ერთ გამოწვევად უნდა რჩებოდეს დადებითი სალდოს მიღწევა უახლოეს მომავალში, შიდა წარმოებისა და იმპორტ-ექსპორტის საქონლის ჩანაცვლების გზით.

- მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმს წარმოადგენს ტეილორის წესის ფუნქცია, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა ცვლადებს, რომლითაც რეგულირდება რეფინანსირების განაკვეთი, მაგრამ როგორც თანამედროვე გამოცდილება აჩვენებს, მხოლოდ ორიენტირი ინფლაციაზე ართულებს სავალუტო კურსის მოთოკვას, რაც ღია, განვითარებადი ეკონომიკებს ხშირად გამოუსწორებელ ზიანს აყენებს, ამიტომ სავალუტო კურსის ნაკლებად მერყეობა აღიქმება როგორც ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი ასპექტი. აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია რომ საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა წინასწარ გამოაცხადოს ნომინალური საკურსო განაკვეთი და შეეცადოს მის მოთოკვას ტეილორის წესის ფუნქციაში მისი ინკორპორაციის გზით. კერძოდ, შესაძლებელია, რომ პირობითად ავიღოთ, ყოველ კვირეულად 2%-ით გაუფასურების შემთხვევაში, რეფინანსირების განაკვეთის მეშვეობით დაარეგულიროს მისი გაცვლითი კურსი (ფულის გაძვირების მეშვეობით).

- ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ სავალუტო კურსის თავისუფალი ცურვის დროს, მისი მერყეობიდან გამოწვეული საფრთხეები შეიძლება კომპენსირდეს სვოპ და ფორვარდული ბაზრების განვითარებით, რომელიც წარმოადგენს სამომავლოდ ფინანსური სექტორისათვის ლიკვიდობის მიწოდების პროცესს. შესაბამისად, აღნიშნული ბაზრების განვითარება, შეამცირებს სავალუტო რისკებს.

- უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ საქართველოს ბანკის მნიშვნელოვან ფუნქციას ასევე შეადგენს ინტერვენციები სავალუტო ბაზარზე,

და შესაბამისად, როდესაც უცხოურ ვალუტაზე მოთხოვნა იზრდება და ეროვნული ვალუტა იწყებს გაუფასურებას, როგორც წესი პატარა, ღია ეკონომიკის მქონე ქვეყნები აქტიურად იყენებენ ინტერვენციებს, ხოლო ჩვენს შემთხვევაში მხოლოდ ორჯერ მიაწოდა ეროვნულმა ბანკმა ფინანსურ სექტორს აშშ დოლარი, რაც უნდა ჩაითვალოს დაგვიანებულად. ეროვნული ბანკი რა თქმა უნდა არ უნდა ახდენდეს და ვერ მოახდენს ზეგავლენას კურსის საერთო ტენდენციებზე, მაგრამ მისი როლი მოკლევადიანი კრიზისების დაძლევისა და განეიტრალებაში უნდა ვლინდებოდეს, რასაც ბოლო შემთხვევაში ჩვენს შემთხვევაში ადგილი არ ქონია.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. აბუსელიძე, გ., ქათამაძე, გ. (2017). საქართველოს ბიზნეს სუბიექტების საქმიანობაზე ვალუტის კურსის ცვალებადობის გავლენა და პრევენციული ღონისძიებების ანალიზი, ჟურნალი ეკონომიკა, №6, გვ 14–16.
2. საკანონმდებლო მაცნე, (2009). საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 3.1.
3. საქართველოს ეროვნული ბანკი, (2018). ძირითადი მიმართულებები და ფუნქციები, პირველი გამოცემა, გვ. 18.
4. რას ვაკეთებთ - საქართველოს ეროვნული ბანკი, URL: <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=327> (ხელმისაწვდომია 21.10.2019)
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი, (2019). მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/monetaryfiscal/2019/publish_mr_october_2019_geo.pdf?fbclid=IwAR2vIcJ1Na4xmssUtxzLNtu-1dnsKuDOeQPgraaBScOQ1z2hcLlAmiZi3Mc (ხელმისაწვდომია 21.10.2019)
6. ხიდაშელი, მ. (2017). საერთაშორისო ფინანსების ზოგადი თეორია, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 112-113
7. Abuselidze, G. (2017). From devaluation to stagflation (modern challenges, reasons, dangers), Conference Proceedings, I International Scientific and Practical conference on the topic "Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends", 7-10
8. Calvo, G.A. and Reinhart, C.M. (2002). Fear of Floating. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 117, No. 2, pp. 379-408.
9. Edwards, S. (2006). The Relationship Between Exchange Rates and Inflation Targeting Revisited. National Bureau of Economic Research, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 April 2006, pp. 373-413
10. Obstfeld, M., Shambaugh, J.C. and Taylor, A.M. (2004). The Trilemma in History: Tradeoffs Among Exchange Rates Monetary Policies and Capital Mobility. NBER Working Paper No. 10396, pp. 3-4
11. Stone, M., Scott, R., et al. (2009). The Role of the Exchange Rate in Inflation-Targeting Emerging Economies, p. 3.

12. Twomey, B. (2019). The Taylor Rule: An Economic Model for Monetary Policy. Investopedia. Economy, Monetary Policy.

Lasha Beridze

Doctor of Business Administration, Associate Professor, St. Tbel Abuserisdze Teaching University, Georgia
l_beridze@mail.ru

George Abuselidze

Doctor of Economics, Associate Professor, Shota Rustaveli State University, Georgia
abuseri@mail.ru

**SOME ASPECTS OF GEORGIA'S
MONETARY POLICY REGIME**

SUMMARY

In the modern world, monetary policy regimes play an important role in the country's socio-economic development. However, although the monetary policy regime may vary according to the country's development and historical experience, there are still common approaches and trends that are characteristic of many countries. Global and local changes, including financial and economic issues, are forcing scientists and monetary policy-makers to discuss best practices and new mechanisms. It is also noteworthy that the use of monetary regimes requires consideration of the individual characteristics of the country and the neglect of a number of factors can lead to ineffective planning and / or improper regulation of the well-being of the economy as well as the welfare of the state and the general population.

Accordingly, choice of particular regime - national currency rate targeting, monetary targeting (M2,

M3) and inflation targeting - will be determined at the legislative level, and the effectiveness of policy planning and implementation depends on the monetary mechanisms governed by the regulator.

At the modern stage, people often has the feeling that the National Bank should control the price and exchange rate stability. As economic theory proves, providing exchange rates and price stability for open economies is often incompatible. Well-known Nobel Prize-winning economist Robert Mundell developed the concept of an impossible trinity, which argues that price stability and exchange rate stability and, on the other hand, compatibility with free movement of capital are impossible.

The trilemma (The impossible Trinity) is accepted as empirical evidence. Recent studies conducted by Obsfeld, Shambaugh and Taylor for an open economy trilemma of 130 years have again confirmed its long-term effect, but research has also shown that in the short term, exchange rate flexibility can be maintained without massive interference (Obsfeld ... 2004). But in any case the thrill should be taken into account.

Some countries still have a managed floating exchange rate, as some countries have some form of capital restriction. The Trilemma (The impossible Trinity) only operates when we have no restrictions on the movement of capital. Consequently, if the exchange rate and the interest rate are fundamentally irrelevant, they cannot act in the long run, but in the short term, the central bank can manage the exchange rate and use the interest rate as a monetary policy instrument. Since most countries have open economies, some central banks have goal for exchange rate stability, and most for price stability – also this is the first issue of the National Bank of Georgia (Main Directions and Functions of National Bank of Georgia, 2008).

The inflation targeting regime has been in place in Georgia since 2009, which implies pre-announcement of inflation targeting and subsequently the abolition of the refinancing rate through the mechanisms available to it by the National Bank. As noted above, the objective of the monetary policy regime in Georgia is to maintain price stability, which is a trend for emerging economies.

Resolution on the main direction of monetary and credit policy of Georgia for 2019-2021 states that inflation target for 2019-2021 is 3 percent. The document also points out that for regulation of this regime will be used the refinancing rate. monetary policy will be transferred by the following instruments: refinancing loans, open market-month instrument, certificates of deposit, government's securities transactions, the minimum reserve requirements and other instruments (What We Do, National Bank of Georgia).

The dollarization rate in Georgia is quite high and the current account balance is also negative, which in the short run may lead to shocks and expectations of the national currency exchange rate.

The National Bank of Georgia uses currency interventions, but it is often less effective or delayed. However, foreign exchange interventions can only have a short-term effect, and other mechanisms are used in the long run. According to international practice and the main document of the functions of the National Bank of Georgia, the effect of using monetary policy mechanisms appears after 4-6 quarters, which precludes the relatively effective management of other dependent variables during the mentioned period. It is also recognized by international practice that after the inflation targeting, more and more attention will be paid to some degree of regulation of the exchange rate, as in the case of Georgia, this will not cause deviation from the inflation target.

The monetary policy regime and its effective management is the most important function of the regulator, as it should stimulate economic development. While the main monetary policy regime in the modern world is price stability, it also discusses the importance of the exchange rate, as it can influence the target inflation rate and this has a particular impact on the economies of developing countries. In the case of Georgia, too, the factors that affect the inflation rate and the implementation of the monetary policy regime should include modification or introduction of additional mechanisms. It is therefore important:

- Reduction of dollarization ratio. Although the government has repeatedly taken steps to increase larization and reduce dollarization, it still has a high dollarization rate of up to 61%. In addition, it should be noted that decisions in the financial field, such as increasing the minimum reserve requirement for foreign currency funds and lending up to GEL 200,000, could only be made in national currency, but it was more flexible if these decisions were systematic in time.

- The monetary policy transmission mechanism is a function of the Taylor rule, which includes various variables that regulate the refinancing rate, but as modern experience shows, only inflation orientation complicates the exchange rate, which often causes irreparable damage to open, emerging economies, so the exchange rate Less volatility is perceived as one of the key aspects of economic development. Therefore, it is possible for the National Bank of Georgia to announce a nominal exchange rate in advance and try to eliminate it by incorporating it into the Taylor rule.

- It should be noted that in the free float regime, the risks arising from its fluctuations may be offset

by the development of swap and forward markets, which is the process of providing liquidity to the financial sector. Consequently, the development of these markets will reduce currency risks.

- It should be noted that the Bank of Georgia also plays an important role in foreign exchange interventions, and therefore, when foreign currency demand grows and the national currency begins to depreciate, small, open economies typically use interventions, and in our case only twice the National Bank provided Finance sector by US dollar, which is considered to be too late. The National Bank certainly should not and will not affect the overall trends of the exchange rate, but its role in overcoming and neutralizing short-term crises should be demonstrated, which in our case has not been the case in the last case.

KEY WORDS: Monetary Policy, Monetary Regimes, Trilemma

J.E.L. classification: E42, E43, E52, E58.

References:

1. Abuselidze, G., Katamadze, G. (2017). Impact of Currency Variation on the Activities of Business Entities of Georgia and Analysis of Preventive Measures, Journal of Economics, No. 6, pp. 14-16

2. Legislative Herald, (2009). Organic Law of Georgia on National Bank of Georgia, Article 3.1.

3. National Bank of Georgia, (2018). Basic Directions and Functions, First Edition, p. 18.

4. What We Do - National Bank of Georgia, URL: <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=327&lng=eng>

5. National Bank of Georgia, (2019). Monetary Policy Report. URL: <https://www.nbg.gov.ge/>

[uploads/publications/moneratyfiscal/2019/publish_mr_october_2019_geo.pdf?fbclid=IwAR2vIcJ1Na4xmssUtxzLNtu-1dnsKuDOeQPgraaBScOOQ1z2hcLlAmiZi3Mc](https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/moneratyfiscal/2019/publish_mr_october_2019_geo.pdf?fbclid=IwAR2vIcJ1Na4xmssUtxzLNtu-1dnsKuDOeQPgraaBScOOQ1z2hcLlAmiZi3Mc)

6. Khidasheli, M. (2017). General Theory of International Finance, Akaki Tsereteli State University publishing house, pp. 112-113

7. Abuselidze, G. (2017). From devaluation to stagflation (modern challenges, reasons, dangers), Conference Proceedings, I International Scientific and Practical conference on the topic "Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends", pp. 7-10

8. Calvo, G.A. and Reinhart, C.M. (2002). Fear of Floating. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 117, No. 2, pp. 379-408.

9. Edwards, S. (2006). The Relationship Between Exchange Rates and Inflation Targeting Revisited. National Bureau of Economic Research, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 April 2006.

10. Obstfeld, M., Shambaugh, J.C. and Taylor, A.M. (2004). The Trilemma in History: Tradeoffs Among Exchange Rates Monetary Policies and Capital Mobility. NBER Working Paper No. 10396, pp. 3-4

11. Stone, M., Scott, R., et al. (2009). The Role of the Exchange Rate in Inflation-Targeting Emerging Economies, p. 3.

12. Twomey, B. (2019). The Taylor Rule: An Economic Model for Monetary Policy. Investopedia. Economy, Monetary Policy.

მიკროფინანსების წარმოშობა და განვითარება საერთაშორისო ბაზრებზე

მაღსაზ ძაძუა

ეკონომიკის პროგრამის დოქტორანტი, ქუთაისის უნივერსიტეტი.
ფინანსების მაგისტრი, ფრანკფურტის ფინანსებისა და მენეჯმენტის სკოლა
makho77@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: მონეტარული პოლიტიკა, მონეტარული რეჟიმები, ტრილინა
J.E.L. classification: G21, G23.

ანოტაცია

მიკროფინანსები, როგორც გლობალური ფინანსური სისტემის მნიშვნელოვანი და ანგარიშგასაწევი ნაწილი, განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულების მანძილზე გახდა დიდი ყურადღებისა და ინტერესის საგანი მრავალი განვითარებადი თუ განვითარებული ქვეყნისა და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტის მხრიდან. სტატიაში განხილულია მიკროფინანსების, როგორც კლასიკური საბანკო სისტემისგან განსხვავებული და მისი ეფექტური ფინანსური ალტერნატივის წარმოშობისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები

საკვანძო სიტყვები: მიკროფინანსები, არასაბანკო ფინანსური ინსტიტუტი, ფინანსური მომსახურება, განვითარებადი ბაზრები, დაბალშემოსავლიანი მომხმარებელი

შესავალი

მიკროფინანსები წარმოადგენს ფინანსური მომსახურების მიწოდებას დაბალი შემოსავლების მქონე პირებისთვის. კლასიკური განმარტებით ის ხელს უწყობს ღარიბი და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, შემოსავლების გენერირებას, ბიზნეს აქტივების ზრდას, ფინანსური თვითუზრუნველყოფის გაძლიერებას და ცხოვრების საერთო სტანდარტების ამაღლებას.

რებას და ცხოვრების საერთო სტანდარტების ამაღლებას.

მიკროფინანსების მომხმარებელთა უმეტესობა მცირე საოჯახო მეურნეობებსა და არაფორმალურ ბიზნესში დასაქმებული ან თვითდასაქმებული კერძო ფიზიკური პირებია, რომლებიც თავიანთ მცირე სამეწარმეო საქმიანობას შეზღუდულ გეოგრაფიულ არეალებსა და ეკონომიკის ლიმიტირებულ სექტორებში ახორციელებენ (Basel Committee on Banking Supervision, 2010: 9).

ბიზნესის წარმოების ტრადიციული მიდგომებისგან განსხვავებით, სადაც უმთავრესია მოგების მიღება და მესაკუთრეთა მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილება, კლასიკურ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს გააჩნიათ ე.წ. ორმაგი ეფექტი და მიზნობრიობა (Double bottom line), რაც გულისხმობს პასუხისმგებლობას როგორც ფინანსური, ასევე სოციალური ამოცანების გადაწყვეტაზე (Tulchin, Drew, 2005: 5).

21-ე საუკუნის დასაწყისში აღნიშნულს ასევე დაემატა მესამე მიმართულება, რომელიც მოიცავს პასუხისმგებლობის აღებას გარემოს დაცვაზე (Triple bottom line). შესაბამისად, თა-

ნამედროვე მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საერთო ზოგადი შეფასებისას ფინანსურ მაჩვენებლებთან ერთად აქტიურად განიხილება მათი საქმიანობის სოციალური ეფექტი და ზემოქმედება გარემოზე.

ფართო ფენებისთვის ფინანსურ მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა ხელს უწყობს სიღარიბის დონის საერთო შემცირებას და საშუალებას აძლევს დაბალშემოსავლიან მომხმარებელს გაზარდოს შემოსავლები, შექმნას ღირებული აქტივები და შეამციროს დამოკიდებულების ხარისხი გარე ეკონომიკური სტრესების მიმართ.

აქედან გამომდინარე, მიკროფინანსები წარმოადგენს მნიშვნელოვან და ქმედით ინსტრუმენტს საარსებო პირობების გასაუმჯობესებლად მათთვის, ვინც იმყოფება სიღარიბის პირამიდის ფსკერზე (the base of the pyramid).

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, ორ მილიარდზე მეტ ღარიბ და დაბალშემოსავლიან ადამიანს განვითარებადი ქვეყნებიდან არა აქვს სათანადო წვდომა ადეკვატურ ფინანსურ მომსახურებაზე. ეს კი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მათი ცხოვრების არასტაბილური დინამიკის დასარეგულირებლად და გასაუმჯობესებლად (Helms, Brigit, 2006:9).

2004 წელს მსოფლიო ბანკისა და მასთან არსებული “ღარიბთა დახმარების საკონსულტაციო ჯგუფის” (CGAP) მიერ შემუშავდა და დამტკიცდა საერთაშორისო მიკროფინანსების 11 ძირითადი სახელმძღვანელო პრინციპი:

1. ღარიბ მოსახლეობას ესაჭიროება მრავალფეროვანი ფინანსური მომსახურება და არა მხოლოდ სესხები.
2. მიკროფინანსები უნდა იყოს სიღარიბის დაძლევის მძლავრი ინსტრუმენტი.
3. მიკროფინანსები გულისხმობს ხელსაყრელი ფინანსური სისტემის შექმნას ღარიბი მოსახლეობისთვის.

4. ფინანსური მდგრადობა აუცილებელი პირობაა ღარიბი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის მოცვისათვის.

5. მიკროფინანსები გულისხმობს ადგილობრივი საფინანსო ინსტიტუტების მუდმივ განვითარებასა და შესაძლებლობათა გაძლიერებას.

6. მიკროკრედიტი ყოველთვის არის პასუხი და გამოსავალი პრობლემიდან.

7. საპროცენტო განაკვეთის ზედა ზღვრის დაწესებამ შესაძლოა შეზღუდოს ღარიბი მოსახლეობისთვის ფინანსური მომსახურების ხელმისაწვდომობა.

8. მთავრობამ უნდა შეასრულოს უფრო მხარდამჭერის ვიდრე მომსახურების პირდაპირი მიმწოდებლის როლი.

9. დონორთა სუბსიდიებმა უნდა შეავსოს და არა ჩაანცვლოს კერძო სექტორის კაპიტალი.

10. მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს სუსტი ინსტიტუციონალური და ადამიანური შესაძლებლობები.

11. აუცილებელია ფინანსური მომსახურებისა და საკრედიტო ურთიერთობის მაღალი გამჭვირვალობა.

მიკროფინანსების წარმოშობისა და განვითარების ეტაპები

მიკროფინანსებმა, როგორც ფინანსური შუამავლობის ერთ-ერთმა სახეობამ, მის თანამედროვე მოდელამდე საკმაოდ ხანგრძლივი და საინტერესო განვითარების გზა განვლო. სხვადასხვა სახით მისი პირველადი ფორმები საუკუნეების განმავლობაში არსებობდა მსოფლიოს ბევრ კუთხეში, როგორც კერძო მევახშეობის ეფექტური და საიმედო ალტერნატივა.

არაფორმალური ფინანსური ჯგუფები, რომლებიც ორგანიზებულად ახდენდნენ ერთმანეთისგან მცირე დანაზოგების შეგროვებას და შემდგომ ჯგუფის სხვა წევრებზე ამ თან-

ხების გასესხებას (ROSCAs, ASCAs, Self-Help Groups), ანტიკური დროიდან ფიქსირდება აფრიკის, ლათინური ამერიკის, ევროპისა და აზიის ბევრ ქვეყანაში (Helms, Brigit, 2006:2).

ძველი დროის ორგანიზებული არაფორმალური ფინანსური ჯგუფებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია: “Chit” ჯგუფები ინდოეთში, “Gui” ჩინეთში, “Arisan” ინდონეზიაში, “Paluwagan” ფილიპინებში.

XV საუკუნის იტალიაში სწრაფად იზრდებოდა სალომბარდე დაწესებულებების რიცხვი, რომლებმაც მნიშვნელოვნად შეავიწროვეს კერძო მევახშეობის არსებული ინსტიტუტი და მალევე გახდნენ მათი ეფექტური ალტერნატივა მცირე სესხების აღების მსურველთათვის.

1515 წელს რომის პაპი ლეონ-X ნებას რთავს სალომბარდე დაწესებულებებს ოფიციალურად დააწესონ საპროცენტო სარგებელი სესხებზე, რომელიც მანამდე აკრძალული იყო რელიგიური მოსაზრებებიდან გამომდინარე. აღნიშნულის შემდეგ სალომბარდე ბაზარი სწრაფად იზრდება და ფართოვდება ევროპის ბევრ სახელმწიფოში, ასევე მათ კოლონიურ ქვეყნებში.

XVIII საუკუნის დასაწყისში ირლანდიაში ჩამოყალიბდა საკრედიტო ფონდების ახალი ეფექტური სისტემა (Irish loan funds), რომელიც ასევე წარმოადგენს ორგანიზებული არასაბანკო ფინანსური დაწესებულების ერთ-ერთ პირველ და წარმატებულ მაგალითს მსოფლიოში.

ირლანდიური ფონდებიდან გაიცემოდა მცირე ზომის და მოკლევადიანი სესხები ფერმერებზე, რომელთა დაბრუნება ხდებოდა ყოველკვირეული გრაფიკით და არა ერთბაშად პერიოდის ბოლოს, როგორც ეს აქამდე იყო მიღებული. ამ სქემაში არ იყო სავალდებულო გირაოს ჩადება სესხის უზრუნველსაყოფად, ფართედ იყო გამოყენებული ურთიერთ-ნდობისა და შიდა მონიტორინგის მექანიზმები.

XIX საუკუნის დასაწყისში დასავლეთ და

ცენტრალურ ევროპაში ჩნდებიან ახალი ტიპის საკრედიტო-სადეპოზიტო ფინანსური ინსტიტუტები, რომლებიც ფოკუსირდებიან სასოფლო კლიენტებზე და დაბალშემოსავლიან პირებზე.

ამის მკაფიო მაგალითია ფინანსური აგროკოოპერატივების ჩამოყალიბება გერმანიაში (Raiffeisen, Volksbanken, Sparkassen), რომელმაც საშუალება მისცა მის წევრ მცირემიწიან ფერმერებს მკვეთრად შეემცირებინათ კერძო მევახშეებზე კაბალური დამოკიდებულების ხარისხი, გაეუმჯობესებინათ თავიანთი შიდამეურნეობების ფინანსური უზრუნველყოფა და საერთო ეკონომიური მდგომარეობა.

გერმანული კოოპერაციული სისტემები იმდენად სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა, რომ გაუძლო 2 მსოფლიო ომს, უამრავ კრიზისულ პერიოდს და დღესაც წარმატებით ფუნქციონირებს თანამედროვე გერმანიაში.

XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან კი სათავეს იღებს თანამედროვე მიკროფინანსების ისტორია, როდესაც სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში და ლათინურ ამერიკაში თითქმის ერთდროულად დაიწყო კლასიკური საბანკო მომსახურებისგან განსხვავებული, ექსპერიმენტული და სოციალურ მიზნებზე ორიენტირებული ფინანსური პროგრამების განხორციელება სიღარიბის შემცირების მიზნით.

აღნიშნული ფინანსურ-სოციალური პროგრამები უმთავრესად მიმართული იყო ღარიბების, ქალი მეწარმეების და სოფლად მცხოვრები დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის ფორმალურ ფინანსურ სისტემებში ეფექტური ჩართულობისკენ.

1976 წელს ბანგლადეშში პროფესორ მოჰამედ იუნუსის მიერ შექმნილი ჯგუფური სოლიდარობის პროგრამა და მის საფუძველზე 1983 წელს დაარსებული “გრამინ ბანკი” ითვლება

პირველ კლასიკურ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციად მსოფლიოში.

იუნუსის მიერ შემუშავებული დაკრედიტების ინოვაციური მოდელი, რომელიც ჯგუფური სესხების მეთოდოლოგიას ეყრდნობოდა, დიდი პოპულარობით და წარმატებით სარგებლობდა 80-90-იანი წლების განვითარებად ქვეყნებში.

გრამინ ბანკში სესხები გაიცემოდა გირაოს გარეშე, რამდენიმე ადამიანისგან შემდგარ ჯგუფზე, რომლებიც სოლიდარულ პასუხისმგებლობას იღებდნენ ერთმანეთის საკრედიტო ვალდებულებებზე.

“ეს არ არის ქველმოქმედება. ეს არის ბიზნესი. ბიზნესი სოციალური მიზნით, რომელიც ხელს უწყობს სიღარიბის დაძლევას” - ასე დაახასიათა მიკროფინანსები პროფესორმა იუნუსმა 2005 წელს ვაშინგტონში გამართულ მსოფლიო კონგრესზე.

დაკრედიტების ამ ინოვაციური, მაგრამ ამასთანავე საკმაოდ რისკიანი მოდელის წარმატებით განხორციელებით, გრამინ ბანკმა სათავე დაუდო თანამედროვე მიკროფინანსების განმსაზღვრელ ფუნდამენტურ კონცეფციას, რომ ღარიბებსაც შეუძლიათ ისესხონ (The World Bank Symposium, 1993:283).

გრამინის ინოვაციური მოდელი სწრაფად გავრცელდა სხვა განვითარებად ქვეყნებში (“რაკიათ ბანკი” ინდონეზიაში, „ბანკოსოლი“ ბოლივიაში, “ფინკა” ლათინურ ამერიკასა და აფრიკაში). მან ასევე მოიპოვა საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების დიდი მხარდაჭერაც, ვინაიდან მიკროფინანსები მიჩნეულ იქნა სიღარიბესთან, უმუშევრობასთან, გენდერულ უთანასწორობასთან და სხვადასხვა სოციალურ პრობლემებთან გამკლავების ეფექტურ საშუალებად განვითარებად ქვეყნებში.

სესხის საგარანტიოდ ჯგუფური სოლიდა-

რობის პრინციპის გამოყენებამ, კლიენტთა შერჩევის ეფექტურმა მექანიზმებმა და მოქნილმა, მარტივმა სასესხო პროცედურებმა წარმატებით ჩაანაცვლა ბანკების მკაცრი და კონსერვატიული მიდგომა (სესხის საგარანტიოდ მყარი გირაოს მოთხოვნა, ჭარბი ფორმალური და ბიუროკრატიული პროცედურები, ტრადიციული დისტანცირება „ბანკი-მსესხებელი“), რამაც მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს საშუალება მისცა სწრაფად გაზრდილიყვნენ ბაზარზე და მოეცვათ დაბალშემოსავლიან მსესხებელთა დიდი სეგმენტი, რომელსაც მაღალი რისკების გამო ბანკები ტრადიციულად უარს ეუბნებოდნენ დაფინანსებაზე.

ასეთი შთამბეჭდავი შედეგებისა და საყოველთაო მხარდაჭერის ფონზე გაერომ 2005 წელი გამოაცხადა მიკროფინანსების საერთაშორისო წლად, ხოლო მომდევნო 2006 წელს “გრამინ ბანკის” დამაარსებელს, პროფესორ მოჰამედ იუნუსს, მიენიჭა ნობელის პრემია სიღარიბესთან ბრძოლაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის.

“გრამინ ბანკი” დღესაც რჩება მიკროსაფინანსო ინდუსტრიის ერთ-ერთ ლიდერ ფინანსურ დაწესებულებად. 2,500 ფილიალითა და 20,000-მდე პერსონალით იგი კვლავაც ეფექტურად ემსახურება 8 მილიონზე მეტ მომხმარებელს ბანგლადეშის 80 ათაზე მეტ სასოფლო დასახლებაში.

“გრამინ ბანკის” დაკრედიტების მოდელი სხვადასხვა ვარიაციებითა და სახეცვლილებით გამოიყენება 60-მდე ქვეყანაში, მათ შორის განვითარებულ ბაზრებზეც (აშშ, კანადა, საფრანგეთი, ნიდერლანდები და სხვა).

მიკროსაფინანსო ბაზრის ტრანსფორმაცია XXI საუკუნეში

საკრედიტო პორტფელის სწრაფმა და ხარისხიანმა ზრდამ, მსესხებელთა დიდმა რაოდენობამ და წამყვანი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მიერ ნაჩვენებმა შთამბეჭდავმა ფინან-

სურმა შედეგებმა მალევე გამოიწვია სექტორის მიმართ ფინანსური ინვესტიორების დიდი დაინტერესება, რამაც არსებითი გავლენა იქონია მიკროფინანსების შემდგომ განვითარებასა და ტრანსფორმაციაზე.

80-90-ანი წლების დონორთა საგრანტო დაფინანსება და სოციალური ფონდების მხარდაჭერა თანდათან ჩაანაცვლა კერძო კაპიტალმა და ფინანსურმა ინვესტიციებმა. მოხდა სექტორის სწრაფი ტრანსფორმაცია და კომერციალიზაცია. ახალი მესაკუთრეებისთვის უმთავრესად ფინანსური ინტერესი გახდა დომინანტური, რომელმაც საგრანტოდაც ჩაანაცვლა და შეავიწროვა მიკროფინანსების თავდაპირველი სოციალური მიზნები.

მსოფლიო ბანკის მიერ 2006 წელს გამოქვეყნებული კვლევის “მიკროსაფინანსო ინსტიტუტების ტრანსფორმაცია” მიხედვით, დადგენილი იქნა მიკროფინანსების კომერციალიზაციის 4 ძირითადი სახე (Ledgerwood, White, 2006:245).

- 1) არამომგებიანი და არაკომერციული მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების ტრანსფორმაცია (რეორგანიზაცია) რეგულირებად ან ლიცენზირებულ ფინანსურ ინსტიტუტად;
- 2) კომერციული მიკროსაფინანსო ინსტიტუტის პირდაპირი დაფუძნება კერძო კაპიტალით;
- 3) ტრადიციული კომერციული ბანკის მიერ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციის (ან მისი საკრედიტო პორტფელის) შექმნა. ასევე ბანკის შიგნითვე სპეციალური განყოფილების შექმნა, რომელიც უშუალოდ მიკროსაკრედიტო სეგმენტზე არის ორიენტირებული, ე.წ. “downscaling” მოდელი;
- 4) მცირე არასაბანკო მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შერწყმა და მის საფუძველზე მსხვილი რეგულირებული ფინანსური ინსტიტუტის ჩამოყალიბება.

2000-იანი წლებიდან ბაზარზე მასობრივად ჩნდება ახალი თაობის, წმინდა კომერციუ-

ლი, უმეტესად სამომხმარებლო საჭიროებებზე ორიენტირებული მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები. ხდება ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფი დანერგვა ინდუსტრიაში და ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაციების აქტიური ექსპანსია. მათი უმთავრესი მოტივაცია მოგების მაქსიმიზაცია და კერძო მესაკუთრეების მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილებაა, რის გამოც საგრანტოდაც შესუსტდა სოციალური პასუხისმგებლობის მიმართულება და დაკნინდა მიკროფინანსების თავდაპირველი, ფუნდამენტური ღირებულებები

უნდა აღინიშნოს, რომ პირველ ეტაპზე კომერციალიზაციამ და კერძო ინვესტიციებმა მნიშვნელოვნად გაზარდა მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების ფინანსური შესაძლებლობები, მათ მიერ კლიენტურისთვის შეთავაზებული მომსახურების ხარისხი, მასშტაბები და მრავალფეროვნება. გაიზარდა კონკურენცია და დაინტერესება საბანკო სექტორისა და მსხვილი ფინანსური ინვესტიორების მხრიდან.

აღნიშნულის მკაფიო დადასტურებაა 2007 წლის აპრილში წამყვანი მექსიკური მიკროსაფინანსო ბანკის “Banco Compartamos” მიერ განხორციელებული პირველი საჯარო გასვლა საფონდო ბირჟაზე (IPO, Initial Public Offering), სადაც ბანკის აქციების ღირებულება გაიზარდა 13-ჯერ და საერთო ჯამში მოზიდულ იქნა რეკორდული 467 მილიონი დოლარის ოდენობის ინვესტიცია.

მსგავსი კომერციული წარმატება ჰქონდა 2010 წელს ინდური მიკროსაფინანსო ბანკის (SKS) საჯარო შეთავაზებასაც, რომლის აქციების ღირებულება გაიზარდა 4-ჯერ და მოზიდულ იქნა 100 მილიონ დოლარზე მეტი დამატებითი ინვესტიცია.

ასეთი წარმატებული კომერციული შედეგების პარალელურად შესამჩნევად შესუსტდა

სოციალური პასუხისმგებლობის მიმართულე-
ბა და დაკნინდა მიკროფინანსების თავდაპირ-
ველი ფუნდამენტური ღირებულებები. კომერ-
ციალიზაციისა და ტრანსფორმაციის შედეგად
მიკროფინანსები ჩამოყალიბდა, როგორც უფ-
რო მოგებაზე ორიენტირებული ფინანსური
ბაზრის შემადგენელი ნაწილი, ვიდრე სიღარი-
ბესთან და სოციალურ პრობლემებთან ბრძო-
ლის ინსტრუმენტი და ეფექტური საშუალება.

ქვემოთ მოტანილ ცხრილში (იხ. ცხრ. 1) მო-
ცემულია ტრანსფორმაციისა და განვითარების
რა ძირითადი ეტაპები გაიარა მიკროსაფინანსო
ინდუსტრიამ უძველესი დროიდან დღემდე.

სექტორის ძირითადი გამოწვევები

მომგებიანობისა და ზრდის ტემპების მაღა-
ლი მაჩვენებლების გამო, XX საუკუნის მიწუ-
რულიდან მიკროსაფინანსო კომპანიებს გზა

გაეხსნათ ფინანსური ბაზრებისა და კერძო სა-
ინვესტიციო კაპიტალისკენ. დიდი მოცულო-
ბით და იოლად მოზიდულმა სახსრებმა კი თა-
ვის მხრივ გამოიწვია რესურსების მიწოდების
სიჭარბე ბაზარზე, რამაც წახალისა ფინანსური
პირამიდების შექმნა და მსესხებელთა ნაწილს
შეუქმნა ე.წ. “ჭარბვალთანობის” პრობლემები.

თუკი 2000-იან წლებამდე მიკროსაფინან-
სო ორგანიზაციების ძირითადი მისია და შე-
თავაზება იყო ფინანსური ხელმისაწვდომო-
ბის ზრდა ღარიბთათვის (Access to Finance),
მომდევნო პერიოდში ინდუსტრიის სწრაფმა
ზრდამ და სპეკულაციურმა ინვესტიციებმა ამ
კუთხით უკუშედეგი გამოიღო და პრობლემა
გახდა უკვე ფინანსების ჭარბი და უპასუხის-
მგებლო მიწოდება ბაზარზე.

2000-იან წლებში რამდენიმე ქვეყანაში და-
ფიქსირდა მიკროსაფინანსო ბაზრის პირველი

ცხრილი 1

მიკროფინანსების ისტორიული განვითარების ეტაპები

პერიოდი	მოვლენა
XV საუკუნემდე	არაფორმალური თვითორგანიზებული ჯგუფები (ROSCAs, ASCAs, Self-Help Groups). მცირე დანაზოგების მობილიზება და სესხების გაცემა ჯგუფის წევრებზე.
XV-XVII საუკუნე- ები	სალომბარდე დაწესებულებების შექმნა ევროპაში . 1515 წელს რომის პა- პი ლეონ X ნებას რთავს ლომბარდებს ოფიციალურად დააწესონ საპრო- ცენტო სარგებელი სესხებზე.
XVIII საუკუნე	სასესხო ფონდების სისტემის დაფუძნება ირლანდიაში (Irish loan funds), რომელიც გასცემს მცირე სესხებს ფერმერებზე გირაოს გარეშე, შიდა მო- ნიტორინგის მექანიზმებით.
XIX საუკუნე	ფინანსური კოოპერატივების წარმოშობა განვითარებულ ქვეყნებში (გერმანია, საფრანგეთი, კანადა), რომლებიც მცირემიწიან და ღარიბ ფერმერებზეა ორიენტირებული.

XX 50-70 წლები	სახელმწიფო სუბსიდირებული პროგრამები, რომლებიც ხორციელდება განვითარების ფინანსური ინსტიტუტების მიერ სასოფლო დასახლებებში (წარუმატებლად).
XX საუკუნის 80-იანი წლები	თანამედროვე მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების წარმოშობა. ჯგუფური სესხები გირაოს გარეშე, სოციალური მიზნების პრიორიტეტულობა. დონორთა ფინანსური მხარდაჭერა.
2000-იანი წლები	მიკროფინანსების ტრანსფორმაცია და კომერციალიზაცია. პირველი წარმატებული საჯარო შეთავაზება (IPO)
2010-იანი წლები	ციფრული ტექნოლოგიების მასიური შემოსვლა მიკროსაფინანსო ინდუსტრიაში. ონლაინ საკრედიტო ორგანიზაციები. სახელმწიფო რეგულაციების გამკაცრება.

კრიზისი და სესხების მასიური გაპრობლემების ფაქტები (ინდოეთი, პაკისტანი, ნიკარაგუა, მოროკო, ბოსნია-ჰერცეგოვინა).

აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით გამოწვევდა 2007-2008 წლებში, როდესაც მსოფლიო გლობალური კრიზისის ფონზე მკვეთრად მოიმატა კომპანიების მხრიდან მსესხებლების მიმართ აგრესიულმა, არაეთიკურმა მოპყრობამ და კლიენტთა ფუნდამენტური უფლებების დარღვევის გახშირებულმა ფაქტებმა.

ამ გამოწვევებისა და კრიტიკის საპასუხოდ 2010-იან წლებში გლობალურ მიკროსაფინანსო ინდუსტრიაში დაიწყო ახალი მოძრაობა (Microfinance 3.0), რომელიც ცდილობს გარკვეული სტანდარტებისა და ეთიკური ქცევის წესების დანერგვით დააბალანსოს სექტორის კომერციული და სოციალური ამოცანები, გააუმჯობესოს კლიენტთა უფლებების დაცვის მექანიზმები და გაამდიეროს სექტორის რეპუტაცია (Kohn, Doris, 2013:127)

მსოფლიო ბანკის, გაეროს, სხვადასხვა დონორი ორგანიზაციებისა და სოციალური ფონდების მხარდაჭერით შეიქმნა რამდენიმე საერთაშორისო პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს გამჭვირვალებისა და პასუხისმგებლიანი დაფინანსების პრინციპების

გამდიერებას მიკროსაფინანსო ინდუსტრიაში. ამ პროგრამებიდან აღსანიშნავია შემდეგი 4 ინიციატივა:

The Smart Campaign (www.smartcampaign.org)

The Social Performance Task Force (www.sptf.info)

MicroFinance Transparency (www.mftransparency.org)

Microfinance Information Exchange Platform (www.mixmarket.org)

დასკვნა

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მიკროფინანსებს განვითარებად და ღარიბ ქვეყნებში მდგრადი და სიცოცხლისუნარიანი ფინანსური პროგრამების, ასევე პოზიტიური სოციალურ-ეკონომიური ეფექტის საკმაოდ დიდი გამოცდილება დაუგროვდა. სწორი ბიზნეს მოდელის შერჩევისა და პასუხისმგებლიანი დაფინანსების დანერგვის შემთხვევაში, მას მნიშვნელოვანი დადებითი როლის შესრულება შეუძლია როგორც სიღარიბის შემცირების, ასევე ფინანსური ჩართულობისა და ეკონომიკური თვითუზრუნველყოფის ამალგების კუთხით.

ლიტერატურა და წყაროები

1. Basel Committee on Banking Supervision (2010) Microfinance activities and the core principles for effective banking supervision. Basel, Switzerland.
2. Helms, Brigit (2006) Access for All. The World Bank/ International Bank for Reconstruction & Development. Washington DC.
3. Ledgerwood, White (2006) Transforming Microfinance Institutions. The World Bank. Washington DC.
4. Kohn, Doris (2013) Reconciling Sustainability with Social Outreach and Responsible Delivery. Frankfurt, Germany
5. The World Bank Symposium (1993) Including the Poor. Washington DC. USA
6. The World Bank, CGAP (2004) Key Principles of Microfinance. Washington DC
7. Tulchin, Drew. (2005) Microfinance & the Double Bottom Line. Social Enterprise Associates. Seattle, WA.
8. Yunus (2005) World Health Congress. Washington, DC.

Malkhaz Dzadzua

PhD Candidate in Economics, Kutaisi University.
Master (MA) of Leadership in Development
Finance,
Frankfurt School of Finance & Management
makho77@yahoo.com

THE ORIGIN AND EVOLUTION OF MICROFINANCE SYMMARY

This article examines the process of origin and development of modern microfinance industry, historical context and evolution to the present stage, and its impact on the socio-economic life of poor and low-income people in developing countries.

Modern microfinance, as provision of affordable financial services for the poor, has been successfully tested and developed in emerging markets over the past 4 decades. It gained a vast experience in implementing efficient and competitive financial programs for poor communities with a positive socio-economic effect.

Microfinance is provision of financial services to low income and poor households, especially those who lack an adequate access to formal banking and related services. Its main mandate is to enhance financial inclusion at affordable conditions to the disadvantaged and low-income individuals or groups.

The majority of microfinance consumers are poor, low-income and rural residents, most of which are self-employed in informal sector. This category of costumers are naturally characterized by high degree of vulnerability and dependence towards external factors, which can very easily lead to a sharp decline in the yield and productivity of their micro businesses, resulting in the problems of creditworthiness and even bankruptcy.

Unlike traditional approaches of managing private business where the primary goal is profit maximization and satisfying the owners' material interests, classical microfinance has the “Double Bottom Line” approach implying that it must have both - financial as well as social objectives. From early XXI there are number of “Triple Bottom Line” Microfinance Institutions integrating financial, social and environmental objectives in their business strategy.

Microfinance, as part of the financial intermediation, has paved a long way from its initial stage to the modern business model. Its primary forms have been existed in many countries as an effective and reliable alternative to existing lending institutes.

Formal and informal financial groups that effectively collected small savings and providing loans to other members of the group have been around since ancient times in many African, Asian and other countries (ROSCAs, ASCAs, Self-Help Groups). From these old forms of organized financial groups most notable are Chit in India, Gui in China, Arisan in Indonesia, Paluwagan in the Philippines.

One of the earlier form of organized and formal microfinance institution in Europe was the Irish Loan Fund system, initiated in XVIII by Jonathan Swift, the dean and author of Gulliver's Travels. Swift believed that poor people who didn't have enough collateral were still worthy to receive a loan. This program became a growing trend in Ireland, resulting in the development of up to 300 micro-lending institutions provided small and non-collateral loans to poor farmers in order to help them sustain and create self-employment and growth potential.

In XIX new types of formal credit and deposit institutions focusing on rural and low-income individuals are rapidly emerging in western and central Europe such as credit cooperative movement in Germany (Raiffeisen, Volksbanken, Sparkassen).

After World War II many countries engaged in development finance directed and subsidized

credit resources to specific target groups (including smallholders, rural, low-income) but majority of these programs failed.

1976 can be stated as a beginning of “modern” microfinance when the “Grameen Banking” approach was developed in Bangladesh. Its basic principle is that poor are also bankable and microfinance is financially viable. The Grameen model was initiated by Muhammad Yunus and it was totally based on group solidarity principles: every member of a group guarantees the repayment of other member.

In 2006, Yunus and the Grameen Bank were jointly awarded the Nobel Peace Prize for their “efforts through microcredit to create economic and social development from below.” Many countries and institutions followed Grameen's group solidarity approach and developed similar or different microfinance business models (FINCA, Bank Rakyat, Accion).

Beginning of the 90s is the next hallmark in the history of modern microfinance. For the first time ever, a microfinance NGO has been transformed into a commercial bank and allowed to take deposits from public (Bankosol in Bolivia, 1992). Many other NGOs followed this path of transformation. This period is also characterized by downscaling of commercial banks and their active penetration in microfinance market.

Another important stage in microfinance was the year 2007 - the first and extremely successful initial public offering (Banco Compartamos, Mexico). The IPO of its stock was 13 times oversubscribed and raised \$467 million in total.

Along with the commercialization and transformation, some other interesting changes were also developed in microfinance during a recent decade, including technology and innovation. One of the good example is emerging of mobile banking

system in Kenia (M-PESA) which was totally focused on microfinance clients and rural costumers.

It should also be emphasized that in parallel of such successful growth and financial performance of the sector, the direction of social responsibility has been weakened and the original fundamental values of microfinance have been diminished (Mission drift). After commercialization, microfinance today in positioning more as an integral part of a profit-oriented financial market rather than effective instrument of combating poverty.

KEYWORDS: Microfinance, Non-bank Financial Institution, Financial Services, Emerging Markets, Low Income Customer

J.E.L. classification: G21, G23

References

1. Basel Committee on Banking Supervision (2010) Microfinance activities and the core principles for effective banking supervision. Basel, Switzerland.
2. Helms, Brigit (2006) Access for All. The World Bank / International Bank for Reconstruction & Development. Washington DC.
3. Ledgerwood, White (2006) Transforming Microfinance Institutions. The World Bank. Washington DC.
4. Kohn, Doris (2013) Reconciling Sustainability with Social Outreach and Responsible Delivery. Frankfurt, Germany
5. The World Bank Symposium (1993) Including the Poor. Washington DC. USA
6. The World Bank, CGAP (2004) Key Principles of Microfinance. Washington DC
7. Tulchin, Drew. (2005) Microfinance & the Double Bottom Line. Social Enterprise Associates. Seattle, WA.
8. Yunus (2005) World Health Congress. Washington, DC.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SELF-GOVERNMENT IN THE FORMER SOVIET REPUBLICS

Boris Chichinadze

Doctor of Economics, Lecturer at Kutaisi Akaki Tsereteli State University, Georgia

borkach@mail.ru

KEY WORDS: Local Self-Government, Budgetary Independence, Fiscal Decentralization, Sources of Budgetary Revenue, Transparency of Local Government Activities, Local Revenue.

J.E.L. classification: K1, R0, E6

After the collapse of the Soviet Union, one of the most acute problems in the post-socialist republics was the formation and strengthening of local self-government. Over the past two decades, several models of development have been selected and some positive steps have been taken, but the actual development of local governments has failed.

The need for self-development is now particularly acute, since most post-socialist states have set themselves on a course to integration into the Euro-structures, therefore, it is extremely important for local authorities to develop a strategy that should ensure social and economic development and increased level of competitiveness of municipalities in the former Soviet republics. For many years, there was no legislative base that would ensure the further development of municipalities. The policy towards municipalities was not effective, and that was aggravated by high crime rates and terrible economic situation in these republics, decrease in labor and entrepreneurial activity, which, in turn, negatively affected the development of municipalities and made their activities unpredictable.

Despite the numerous laws passed by the central authorities, the situation of the municipalities of

the former Soviet republics has not improved over the years, and their dependence on the center has even increased.

Reserves of municipalities were not used efficiently for decades. Municipalities did not have modern programs for the socio-economic development of the region. The priority of various settlements was not imposed and determined for the economic development of municipalities; issues were resolved spontaneously, without taking into account needs and interests of the population. Between the central and local governments there was a mixture of competencies, rights and obligations.

In post-socialist states the situation is still difficult, local authorities do not have significant fiscal independence, the central government has passed the laws that cannot ensure sustainable economic development of local municipalities, the restoration of local socio-economic policies and economic growth of the countries.

The situation in the former Soviet states, in terms of the development of local self-government, is almost identical (exception are the Baltic republics), and the main unresolved issues are as follows (Amstrong H., Taylor J, 1994:325)

a) confusion between the rights, duties and competencies of the Center and the region and the lack of distinction thereof;

b) lack of transparency in the requirements for election of people to leading positions in local authorities;

c) high level of bureaucracy existing in the central government;

d) unregulated salaries of persons employed in local government;

e) lack of criteria for determining a socio-economic status in local government;

f) duplication of functions of executive and representative bodies of local self-government and the confusion of responsibility;

g) low accountability of local government to the public;

h) low degree of public participation in solving local problems;

i) low-level support in address the community problems of the local population;

k) the absence of a short-term and long-term development strategy of local self-government.

Consider the situation in some post-Soviet republics from the point of view of the development of local self-government.

Armenia. The formation of local self-government in Armenia was based on the constitution of Armenia, adopted by referendum in 1995. The Constitution of Armenia has a separate chapter on local self-government and its legal regulation. It also indicates that local governments play an important role in nation-building. In 2005, significant amendments were made to the constitution, defining the legal status of municipalities as separate legal entities. The Constitution and other legal acts set the task of dividing the rights between the center and municipalities and determining

their competences. There are two important laws regarding the development and regulation of local self-government in Armenia: laws on local self-government (adopted in 2002) and the law on local self-government of Yerevan (adopted in 2008). These laws clearly define the rights, duties and responsibilities of local municipalities. Legal supervision of the delegated rights of local authorities of Armenia is carried out by the relevant central bodies in accordance with the law. Existing legislation strictly prohibits the central government from interfering in the activities of local authorities

The activities of local governments in the budget, financial and economic spheres in Armenia are regulated by the 1997 Law on the Budget System. This law defines the revenue sources of local budgets.

Despite the rights and powers of municipalities provided for by the legislation of Armenia, the degree of their independence is still low, the criteria for appointment to executive bodies, as well as the legal procedures for their dismissal are ineffective. These issues are a serious obstacle and cause serious problems for the further development of local self-government in Armenia.

Georgia. Since Georgia gained independence, many important reforms have been carried out in the field of development of local self-government (since 1991), however, the level of budgetary independence of local self-government bodies is very low and lags far behind the average level of local self-government in developed European countries. One of the main problems of local self-government in Georgia remains the mobilization of very small amounts of money from state taxes to local budgets. As of January 1, 2019, six taxes in Georgia are fully taxed in the budgets of local authorities, and the rest is mobilized from the central budget, which is then returned to local budgets by means of various transfers. All of this,

in its turn, leads to an unfair distribution of total revenues in local government budgets. Intensive work is underway to clarify the distribution of state taxes in local budgets (Parliament of Georgia, 2019).

Turkmenistan. The history of the development of local self-government in the Republic of Turkmenistan covers more than 20 years. The Constitution of Turkmenistan has a separate chapter on local self-government. The development of local self-government and the substantial strengthening of its independence on the basis of the law and by-laws are of paramount importance. The law provides that local self-government is a form of population management that addresses issues that are not within the competence of the central government. The principle of citizen participation is best ensured in solving local problems. Local governments are created on the basis of historical, national-ethnic, regional and environmental characteristics based on the principle of decentralization, and this approach is a step forward in the development of local democracy.

The legislation of Turkmenistan is of paramount importance for resolving such local issues as:

- a) increased local financial resources;
- b) providing trainings for local government officials;
- c) significant increase in local ownership;
- d) improving the quality of local medical services;
- e) improving the living conditions of the local population.

The reform of local self-government in Turkmenistan began with the adoption of the Law on Local Self-Government. The law states that local government is a form of decentralization and the basic rule of local democracy. Very important is the transparency of local government and the accountability of officials to the public. The law clearly defines the rights and powers of central and local authorities during the delegation of authority.

Although the legislation of Turkmenistan clearly defines the competence of local authorities, the issue of administrative reform remains on the agenda. This reform should make the attitude of the central government to local authorities even more clear, which ultimately will ensure a clear separation of powers between the Center and the municipality.

Kyrgyzstan. Much work has to be done in the field of developing local self-government in the Kyrgyz Republic. Despite the fact that the republic gained independence more than 20 years ago, the degree of independence of local governments is low and urgently needs legislative changes and reforms. The separation of powers remains an important issue which requires a clear separation of powers between the Center and local authorities. The legal regulation of local self-government is carried out by the Law on Local Self-Government of the Kyrgyz Republic. This law does not fully guarantee the independence of local authorities, which significantly reduces the effectiveness of the activities of local authorities and increases the degree of their dependence on their Centers.

Although the Kyrgyz constitution is the guarantor of the independence of the country's economy, the stability of the country's economy as a whole is almost unimaginable without the legal reform of local authorities, and fact, in turn, threatens the further development of the socio-economic situation in the country. Currently, the central government of Kyrgyzstan is working on the development of local authorities. Significant legislative changes are being introduced, which should serve as the basis for increasing the independence of local authorities in Kyrgyzstan.

Tajikistan. The development of local self-government in Tajikistan is hindered by an

ineffective legislative framework, which is a serious obstacle to the development of local self-government. The activities of local governments are regulated by the Law on Local Governments in Settlements and Villages, adopted in 1994. In 2005, a new constitutional law was adopted, namely the Law on Local Government. Despite the adopted laws, a significant development of local government is still impossible. There is currently a mixed form of government in Kyrgyzstan. Despite the collapse of the Soviet Union, the form of local government has not changed, and the current rule is a continuation of the one which existed before. Currently, the Government of Tajikistan is working on a reform of local self-government, which should lead to significant local reforms, civic initiatives and increased citizen participation in solving local problems. The Republic of Tajikistan has already lost a lot of time, so urgent and effective implementation of local reforms is on the agenda.

Russia. The development of local self-government in Russia has been of great importance in the course of democratic processes. According to the Russian constitution, local self-government is the main institution of constitutional construction of the country. The Law “On General Principles of Local Self-Government in the Russian Federation”, adopted in 2003, clearly defines the rights and powers of local authorities, the need for citizens to participate in resolving issues of local importance and other important issues. The main responsibilities of local governments is the need to implement public administration and increase its effectiveness. Although the law defines the rights of local self-government, the degree of public activity of citizens is still very low, the participation of citizens in resolving issues of local importance is still insignificant; Due to the legal, socio-economic and

cultural traditions of Russia, it will be impossible to develop local authorities without the support of the central government. The level of transparency of the work of local government officials is still low, local issues are not resolved together with citizens, budgetary independence of local self-government is low, and local tax revenues are not diversified.

The issue of reforming local government, requiring the adoption of special federal laws, is currently on the agenda in Russia. In accordance with the requirements of the Council of Europe Standards, an important reform is necessary for local authorities, which should provide a significant improvement in socio-economic conditions that will become the basis for resolving issues of local importance, will increase involvement of citizens and ensure the irreversibility of the democratic process (Чихладзе, 2016:56)

Kazakhstan. In Kazakhstan, local governments are part of the central executive bodies. According to the current legislation, the prerogative of the central government is to support local and regional authorities and generate maximum interest of local residents. The president of the republic appoints special representatives in the regions, and the population votes for self-government at the local level. The government has focused on the need to reform local governments. While the law guarantees the independence of local governments, in practice the situation is completely different: municipalities lack their own budget revenues, which makes it difficult to effectively resolve issues of local importance and negatively affects the development processes in the country as a whole.

The government of Kazakhstan has developed a strategy known as “Kazakhstan-2030,” which determines the need of a clear delineation of powers between the Center and local authorities. To do this, it is necessary to improve the methodology of central and local self-government, which should

ensure the transfer of important powers from the central government to the local self-government.

Ukraine. Ukraine still has much to do in terms of the development of local self-government. Despite the fact that the republic gained independence more than 25 years ago, the degree of independence of local governments is low and urgently needs legislative changes and reforms. The issue of separation of powers remains a serious problem in Ukraine. It is important to improve the mechanisms of legal regulation of local authorities. The degree of fiscal independence of local governments remains a problem. There is no diversification of local budget revenues, no employment criteria, signs of nepotism are often observed at the central and local levels, which greatly complicates the process of reforming local authorities. The challenge is becoming even more relevant today, as Ukraine has set itself on a course to integration into the Euro-structures, which requires serious legislative changes and reforms both at the central and local levels. (Чихладзе, 2014:35)

At present, the central government of Ukraine has local authorities on the agenda in the framework of reform and positive development, we hope that laws will be adopted by the government that will make a significant contribution to the development of self-government, which ultimately will ensure a significant increase in the independent socio-economic situation.

The research showed that the problems faced by local governments in almost all post-Soviet republics (except the Baltic republics) are identical. In particular:

a) self-government bodies do not have the necessary finances and independent levers to manage them;

b) criteria for appointment to senior management positions are almost unclear;

c) there is no diversification of local income/revenue;

d) local governments do not seek additional budgetary sources;

e) the procedure for calculating transfers to local authorities is practically unclear;

f) There are subjective approaches adopted by the central government with signs of nepotism;

g) self-government bodies do not actually fulfill their legal obligations in terms of creating a healthy environment and identifying health risk factors;

h) Strategic plans for the development of local governments are not developed at the local level and do not monitor the progress of the implementation of these plans;

i) Citizens do not control the expenses incurred by local governments;

j) Local budgets are often adopted without consulting citizens;

o) Features of self-government are not taken into account when preparing the budget;

k) minorities use the experience of foreign developed countries to ensure the development of municipalities;

l) There are significant problems with municipal procurement, mainly due to paralytic legislation;

m) There is confusion and overlap between the rights and obligations of central and local governments;

n) Local authorities do not use the experience of friendly cities of developed European countries to improve the local socio-economic situation;

o) Local governments do not identify environmental risks and develop green economy;

Consequently, self-government systems in the former Soviet republics need urgent reform, otherwise the gap between the central and local authorities increases, which negatively affects the

development of democratic processes as a whole.

The need for reform is also confirmed by the European Charter of Local Self-Government, adopted in 1985, which clearly sets out the rights and obligations of those countries that recognize the Charter and have ratified it in their respective legislative bodies. In particular, the preamble to the Charter states that:

- The member states of the Council of Europe which have signed this Agreement shall take into account that the aim of the Council of Europe is to achieve greater unity among its members with the aim of upholding the ideals and principles that represent their common heritage;
- Take into account that one of the methods to achieve this goal is the conclusion of the agreements in the field of management;
- Consider that local authorities are one of the key pillars of any democratic regime;
- Take into account that the right of citizens to participate in the management of public affairs is one of the democratic principles common to all Council of Europe member states;
- Take into account that it is at the local level that this right can most effectively be exercised directly;
- Are convinced that the existence of local authorities with real responsibility can ensure effective and close citizenship;
- Recognize that the protection and strengthening of local self-government in various European countries is an important contribution to building Europe based on the principles of democracy and decentralized governance;
- This implies that local authorities that are empowered with decision-making rights are democratic bodies that have a wide degree of autonomy in their competence in terms of

implementation, agree to cooperate and adopt such laws that should ensure the independence of local governments, raise their requirements according to European standards.

Research and observations of the situation in the former Soviet states allow us to indicate:

- a) Local government is a body that gives citizens the right to participate in planning and solving local problems;
- b) Local government is a form of government, which means that the power belongs to the people;
- c) Local government is a form of government that exists in parallel with the central government;
- d) local government acts at its own expense, at its own responsibility and risk;
- e) local governments are obliged to carry out their activities openly/in public;
- f) self-government bodies should systematically report to the population on their activities;
- g) Local governments should periodically discuss issues with citizens.

Only after fulfilling the above criteria will it be possible to create truly independent and democratic self-governments, and their work will be based on the same principles. If there will be no real local authorities and mutual trust between citizens, then in the former Soviet republics self-development will be undermined, welfare and sustainable development of the region will not be provided for citizens (Chichinadze, 2017:161)

References:

1. Amstrong H., Taylor J. (1994) Regional Economics and policy;
2. Chichinadze B., (2017). Problems and perspectives of local self-government development. Kutaisi, Akaki Tsereteli State University Publishing House;
3. Parliament of Georgia. URL: www.parliament.ge
4. Чихладзе Л. (2014) Компетенция органов местного самоуправления и местного управления в государствах-участниках Содружества Независимых Государств. “Вестник Московского университета МВД России”, №1, 35
5. Чихладзе Л. (2016) Особенности российской модели местного самоуправления. “Правозащитник”, №1, 56.

structures, therefore, it is extremely important for local authorities to develop a strategy that should ensure social and economic development and increased level of competitiveness of municipalities in the former Soviet republics. For many years, there was no legislative base that would ensure the further development of municipalities. The policy towards municipalities was not effective, and that was aggravated by high crime rates and terrible economic situation in these republics, decrease in labor and entrepreneurial activity, which, in turn, negatively affected the development of municipalities and made their activities unpredictable.

Boris Chichinadze

Doctor of Economics, Lecturer at Kutaisi Akaki Tsereteli State University, Georgia
borkach@mail.ru

**FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF
SELF-GOVERNMENT IN THE
FORMER SOVIET REPUBLICS**

SUMMARY

After the collapse of the Soviet Union, one of the most acute problems in the post-socialist republics was the formation and strengthening of local self-government. Over the past two decades, several models of development have been selected and some positive steps have been taken, but the actual development of local governments has failed.

The need for self-development is now particularly acute, since most post-socialist states have set themselves on a course to integration into the Euro-

**მენეჯმენტი, მარკეტინგი, ტურიზმი,
ეკოლოგია**

**MANAGEMENT, MARKETING,
TOURISM, ECOLOGY**

CONSIDERING THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE SECTOR IN THE PROCESS OF DEVELOPING A COMPANY STRATEGY

Goderdzi Shanidze

Doctor of Business and Management, Associate Professor, Kutaisi University, Akaki Tsereteli State University, Georgia
goderdzi.shanidze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *strategy; competition; company; economic characteristics;*

J.E.L. classification: M1, M2, D2, D7.

Introduction

Working out the development strategies for companies is a very actual issue. In the modern changing environment, it is generally difficult to choose a development strategy for a company that results in unconditional success. It should also be noted that while developing strategies, the situation in the sector must be taken into account and its economic characteristics as well that influence the process of strategy development.

Main Part

The sectors differ greatly in their structural and basic characteristics, so the analysis of the overall situation and competition always begins with a discussion of the key economic characteristics.

The main economic characteristics of the sector in general are:

- Market size;
- The scale of competition;
- Market growth rates and life cycle stages;
- Number of competitors and their relative size -

Many small companies operate in the sector if they are dominated by several large firms;

- Number of customers and their financial resources;
- Whether there is a "rise" and "fall" in the

integration of key competitors;

- Paces and directions of technological changes, both in production and in the creation of new products;

- Easy market entry and exit;

- Whether the products / services of competing firms are highly differentiated, less differentiated or practically the same;

- Whether the company is able - to economize on production scale, transportation, marketing and promotional activities;

- Compactness of deployment of key companies in defined regions;

- The existence of "teaching / experience" effects, when costs on each product are reduced with the cumulative increase in production as a result of accumulated manufacturing experience;

- Maximum amount of production capacity as a major precondition for reducing production expenses;

- Whether necessary capital investments are made in the sector, conditions for entry into and exit from the sector;

- The level of profits in the sector is high or low compared to the average data in the economy. (Arthur A. Thomson – Junior. Stickland A.J III, 2010: 131)

-The economic characteristics of the sector are important because they play a certain role in the development of the company's strategy.

For example: In a capital-intensive industry where the cost of a single enterprise is worth hundreds of millions of dollars, a company is able to reduce its constant expenses based on its intangible asset strategy and with this increase profits.

In order to increase revenue, airlines reduce the length of time the aircraft is on the ground and reduce the price of a ticket to fill cabin seats.

In the sectors where one product replaces another, companies have to spend more time and resources on innovating to maintain technological advantage and to introduce products earlier than competitors.

In the semiconductor manufacturing sector, the cost of the unit's output is reduced by 20% at the expense of the "teaching-experience" effect, as the cumulative output doubles. (Arthur A. Thomson – Junior. Stickland A.J III, 2010: 133)

It is precisely these basic economic characteristics

of the sector that need to be taken into account to develop the right strategies and at the same time pay much attention to the competitive environment in the sector.

Michael Porter, a well-known professor at Harvard Business School, proved that the state of competition in the sector can be characterized by five factors, namely:

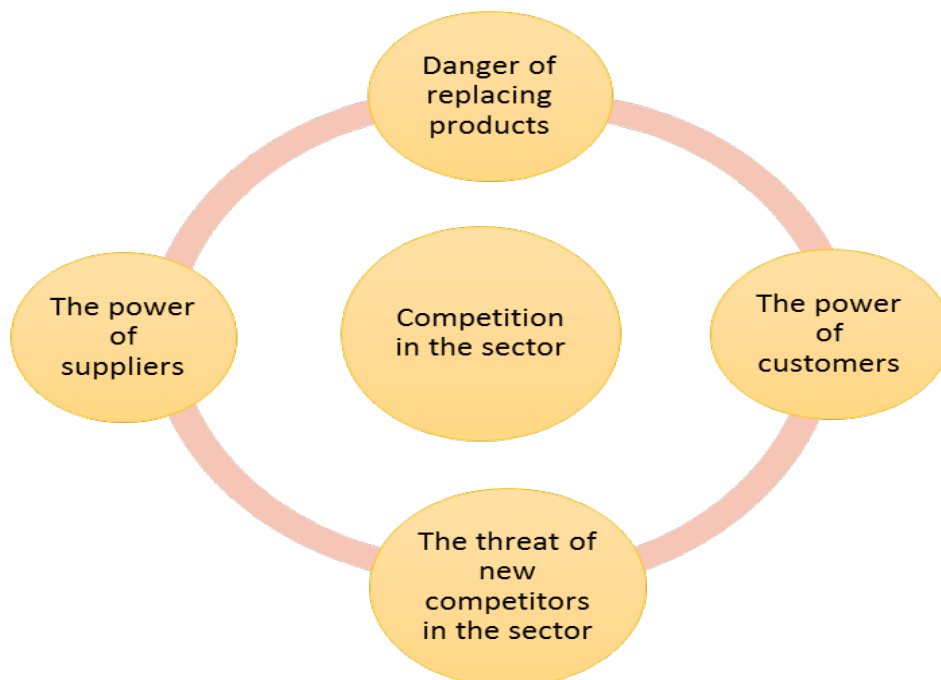
1. Competition in the sector;
2. The threat of new competitors in the sector;
3. Danger of replacing products;
4. The power of suppliers;
5. The power of customers.

Porter's five Competition Force Model (Fig. 1) (Business Hub, 2019: 1) is the most effective tool for analyzing the major competitive forces affecting the market and determining the degree of impact.

The competition takes place when one of the firms

Figure 1

Five Main Models of the Competition - The Key Competitive Environment Analysis Tool

has the opportunity to meet customers' demand best or improve their service.

Despite the strong or weak competition, each company must develop a successful strategy that will bring advantages to them and strengthen the company's position in front of customers.

Even the most successful strategy for achieving a specific advantage depends on the strength of the position of competing companies and their strategy. Such interdependence indicates that no matter what measures the firm uses in its strategic plan, competitors respond with appropriate, offensive or defensive countermeasures.

The strengths and weaknesses of a company's competitive power depend on the conditions in the sector, the firm-suppliers and the importance of the products they produce.

While considering the issue of determining whether a competitor has a favorable or unfavorable position in order to gain market position, we need to concentrate on assessing its potential in relation to other competitors.

Accurate determination of which competitors will strengthen or lose their positions on the market will help managers to predict the steps of their main competitors while developing strategies.

Competitors that are satisfied with their own situation often maintain existing strategies and make only minor changes to them. Analysts need to determine whether competing firm managers are capable of making serious strategic changes, or vice versa - steadily following predetermined strategies and making only minor changes.

In order to calculate the next steps of the competitors, the analyst must thoroughly study which of the options available to the competing firm the manager will choose. This is a really difficult and long task, so much so that the analysis is based on the small amount of information that comes from

different sources.

However, well-planned information-searching activities allow us to identify the future steps of the competitor which he chooses in the course of action for his company.

Conclusion

The company is not always able to choose any strategy. Its actions are usually restricted by the law, state policy, social regulation, and public attitudes. Companies have to take into account public opinion, values and priorities. The external analysis of the company should take into account the laws and regulations. This is especially important in the conditions of overwhelming pressure from society and the media.

The manager of the firm is required to study the expected steps of the latest competitors. If a company does not pay enough attention to competitors' actions, and blindly enters the competition, then it will not gain the advantage of competitors and will not be able to determine their future plans.

In order to develop the right strategies for a company, it is necessary to take into account the competitive situation and economic characteristics of the sector, and then decide on the direction in which to develop and what types of strategies to develop.

Reference

1. Arthur A. Thomson – Junior. Stickland A.J. III, (2010). Strategic Management. Georgia, Shota Rustaveli State University, p. 131; 133
2. Business Hub (2019). - <https://businesshub.ge/en/master-marketing/secure-sales/marketing-plan/porter-five-forces-guide-p.1>

Goderdzi Shanidze

Doctor of Business and Management, Associate
Professor, Kutaisi University,
Akaki Tsereteli State University, Georgia
goderdzi.shanidze@unik.edu.ge

**CONSIDERING THE ECONOMIC
CHARACTERISTICS OF THE SECTOR
IN THE PROCESS OF DEVELOPING A
COMPANY STRATEGY**

SUMMARY

The analysis of the overall situation and competition in the sector always begins with a discussion of the main economic characteristics. The economic characteristics of the sector are important as they play a certain role in the development of the company's strategy.

The company is not always able to choose any strategy. Its actions are usually restricted by the law, state policy, social regulation, and public attitudes. That is why it is important to analyze the economic characteristics of the sector and to take it into account while developing the right company development strategy.

Studies prove that those companies that took the competitive situation of the sector into account more, while working out the development strategies and economic characteristics, were more competitive and strong.

ეკონომიკური მშვიდობა მდგრადი განვითარების გარანტი

დარეჟან ჩხიროძე

აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
darejan.chkhirodze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური მშვიდობა, მდგრადი განვითარება, შანსევალი პროცესები, ეკონომიკური რეკონსტრუქცია, ეკონომიკური ეფექტიანობის რეიტინგი

J.E.L. classification: O1, Q0, Q5.

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური მშვიდობის (ეკონომიკური მშვიდობის) მნიშვნელობის შესახებ მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად.

ეკონომიკური მშვიდობის განსაზღვრება-პოლიტიკური მშვიდობისაგან დამოუკიდებლად, ადამიანისა და გარემოს მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობებით, ამ ურთიერთობის ჰარმონიზაციით, შეუქცევადობით, პროცესების გლობალიზაციით, მდგრადობით და დადებითი ფაქტორების მაქსიმიზაციით.

მდგრადი განვითარება ეს არის საზოგადოების განვითარების ისეთი სისტემა, რომელიც საზოგადოების ეკონომიკური განვითარებისა და გარემოს დაცვის ინტერესების გათვალისწინებით უზრუნველყოფს ადამიანის კეთილდღეობას, ცხოვრების დონის ხარისხის ზრდას და მომავალი თაობების უფლებას ისარგებლონ შექცევადი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ცვლილებებისაგან მაქსიმალურად დაცული ბუნებრივი რესურსებით და გარემოთი.

საზოგადოების მდგრადი განვითარება განსაზღვრავს ეკონომიკურ, ეკონომიკურ და სოციალური პროცესების განვითარებას ეკონომიკური მშვიდობის შენარჩუნების კრილში, როდესაც მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა და მათი

მოთხოვნების დაკმაყოფილება მიმდინარეობს გონივრულად, გარემოს შესაძლებლობების გათვალისწინებით და ამავდროულად ეფუძვნება საზოგადოების განვითარების ობიექტურ კანონებს.

შესავალი

თანამედროვე პირობებში გარემოს დაცვისათვის ბრძოლა ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც კაცობრიობის ბრძოლა მშვიდობისა და თანაარსებობისათვის. მხოლოდ სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის პირობებშია შესაძლებელი, მთელი ძალები მოხმარდეს ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნების პრობლემების გადაწყვეტას. ნებისმიერი სახელმწიფოსათვის ეს პრობლემა ერთნაირად აქტუალურია, რამეთუ დაკავშირებულია კაცობრიობის საერთო მომავალთან, ეკონომიკური მშვიდობის უზრუნველყოფასთან.

ეკონომიკური მშვიდობის განმსაზღვრელი ფაქტორები

ბუნებრივ გარემოზე ომების შედეგად გამოწვეული ზემოქმედება თავს იჩენს ბუნებრივი რესურსების რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ცვლილებებში, როგორცაა გარემოს მასიური გაჭურჭყიანება და ახალი ანთროპოგენული ლანდშაფტის ჩამოყალიბება, ეკონომიკური

რღვევა. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთ ყველაზე ნეგატიურ ფაქტორად ითვლება ომები და ომებისათვის მზადება. ეს პერიოდი უკავშირდება საომარი ადგილების შერჩევას და საომარი იარაღის დამზადების ობიექტად ბუნების გამოყენებას. მაგალითად, ქიმიური იარაღის გამოყენება, რომელიც განიხილება როგორც კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული. ისტორიაში ამის მრავალი მაგალითია ცნობილი.

გამოკვლევებით მრავალჯერ დადასტურდა ომებისა და ეთნოკონფლიქტების უარყოფითი გავლენა პიროვნების ფსიქიკაზე. საიდუმლოს არ წარმოადგენს არსებობს ბუნებაზე ზემოქმედების ისეთი ხელოვნური საშუალებები, როგორცაა სეისმური იარაღი. მას შეუძლია გამოიწვიოს კატასტროფული მიწისძვრები, წყალდიდობები და სხვა ბევრი რამ ეკომშვიდობის საზიანოდ.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ადამიანისა და გარემოს ჰარმონიული თანაარსებობა ეკოლოგიური მშვიდობის განმსაზღვრელი ფაქტორია.

ეკომშვიდობა განისაზღვრება პოლიტიკური მშვიდობისაგან დამოუკიდებლად ადამიანისა და გარემოს მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობებით, ამ ურთიერთობის ჰარმონიზაციით, შეუქცევადობით, პროცესების გლობალიზაციით, მდგრადობით და დადებითი ფაქტორების მაქსიმიზაციით. (ბანძელაძე და ჩხიროძე, 2012:147).

ეკომშვიდობის გლობალიზაცია საერთაშორისო ორგანიზაციათა დონეზე გულისხმობს გაეროს, ევროკავშირის, იუნესკოს (მაგატეს ატომის მშვიდობიანი გამოყენება) და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ კონვენციების, პაქტების და ხელშეკრულებათა თან-

მიმდევრულ მიღებას, დამტკიცებას და კონტროლს (გაერო, 2015).

ექსკლუზიური სიტუაციების და მოვლენების ნეიტრალიზების ღონისძიებათა წინასწარ განმჭვრეტი ხასიათი (პრევენცია) გულისხმობს, ამ მიზნით უმრავლეს ქვეყნებში საკანონმდებლო და ტექნიკური ხასიათის ზომების მიღებას.

გარემოზე და ადამიანის ჯანმრთელობაზე უარყოფითად მოქმედი საწარმო პროცესების გაუთვალისწინებელი შედეგების მინიმიზაციისათვის აუცილებელია:

- წინასწარ გათვლილ და დამუშავებულ სისტემათა შემუშავება მოსალოდნელი ავარიის აცილებისათვის;
  - მომხდარგაუთვალისწინებელ შემთხვევათა საჯაროობის იზრუნველყოფა;
  - სამამულო ტექნიკურ საშუალებათა გამოცდილების არარსებობის შემთხვევაში უცხოურ ტექნოლოგიათა მიშველება და გამოყენება;
  - ეკომშვიდობა კავშირი სოციალურ ეკოლოგიასთან. (ბანძელაძე და ჩხიროძე, 2012:154).
- ეკომშვიდობა უშუალოდ უკავშირდება სოციალურ ეკოლოგიას. ეს კავშირი შეიძლება იყოს მარტივიცა და რთულიც.
- ეკომშვიდობის დარღვევის სოციალურ ეკონომიკური საფუძვლები შეიძლება იყოს როგორც უკონტროლო სამეურნეო საქმიანობა, ასევე გამიზნული მომხმარებლური დამოკიდებულება ბუნებრივი გარემოს მიმართ.

მდგრადი განვითარების მოდელი და მწვანე ეკონომიკა

მდგრადი განვითარება ეს არის საზოგადოების განვითარების ისეთი სისტემა, რომელიც საზოგადოების ეკონომიკური განვითარებისა და გარემოს დაცვის ინტერესების გათვალისწინებით უზრუნველყოფს ადამიანის კეთილდღეობას, ცხოვრების დონის ხარისხის ზრდას

და მომავალი თაობების უფლებას ისარგებლონ შექცევადი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ცვლილებებისაგან მაქსიმალურად დაცული ბუნებრივი რესურსებით და გარემოთი.

მდგრადი განვითარება გულისხმობს პირობების შექმნას გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისათვის გარემოს დაცვის საკითხების მაქსიმალური გათვალისწინებით. მდგრადი განვითარების შესახებ კონვენცია მიღებულ იქნა 1995 წელს კოპენჰაგენის მსოფლიო სამიტზე, სადაც ხაზი გაესვა სოციალური სეგრეგაციის წინაღმდეგ ბრძოლისა საზოგადოების ჯანმრთელობის დაცვის აუცილებლობას. (ახალი, გლობალური წესრიგი... 2015)

2002 წლის იოჰანესბურგის მდგრადი განვითარების საერთაშორისო კონფერენციამ საფუძველი ჩაუყარა თემის ახლებურ გააზრებას. აქცენტი დაისვა მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევის კონცეფციებსა და მეთოდებზე. ასევე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება განათლების პროცესის გააქტიურების თაობაზე მდგრადი განვითარების კონცეფციის რეალიზაციის მიზნით. 2005 წლის 1 იანვრიდან ამოქმედდა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ღონისძიება – “განათლება მდგრადი განვითარებისათვის” (განათლება მდგრადი განვითარების ეროვნული სტრატეგია, 2017)

„განათლება მდგრადი განვითარებისათვის” თვალისწინებს მდგრადი განვითარების მიზნების და მათი შესრულების მექანიზმების უზრუნველყოფის პროცესში ახალგაზრდების ჩართულობას და ახლებური ხედვით დანახული საზოგადოების განვითარებას, ინფორმირებული და პასუხისმგებლობის უნარის მქონე მომავალი თაობის ჩამოყალიბებას (რატიანი, 2015:4)

მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა მოითხოვს მსოფლიო ეკონომიკის, დემოგრაფიული პოლიტიკის შეცვლას. ასევე მრავალღირებულებათა გადაფასებას, ცხოვრების არ-

სებული ზოგიერთ წესზე უარის თქმასაც კი. ეს მოთხოვნები განპიროვნებული არის ეკოლოგიური რევოლუციით, რომელიც მყარად დგას მის წინარეაგარული და სამრეწველო რევოლუციების გვერდით და განიხილება როგორც კაცობრიობის ისტორიაში საზოგადოების სოციალურ გარდამქმნელ ძირითად ფაქტორად. ეკოლოგიური რევოლუციის დანიშნულება განსხვავებულია აგრარული და სამრეწველო რევოლუციებისაგან. განვიხილოთ თვითოეული მათგანი. აგრარურმა რევოლუციამ ბუნებრივ რესურსებთან კავშირში შესძლო მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა, ხოლო ეკოლოგიურმა რევოლუციამ კი უზრუნველყო თანაფარდობა მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდას მათი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებასა და ბუნებრივი რესურსების შესაძლებლობებს შორის, ეკოლოგიური რევოლუციის ძირითად ძალას თანამედროვე პირობებში საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება და მათი დანერგვა წარმოადგენს, ის წინა რევოლუციებისაგან განსხვავებით სწრაფად წარიმართა. ყველა განხილული რევოლუციების განვითარება მდგრადობა და ეკომშვიდობის შენარჩუნება. ეკოლოგიურმა რევოლუციამ შესძლო განესაზღვრა მდგრადი განვითარებისა და ეკომშვიდობის შენარჩუნების ოპტიმალური გზები, როგორც ახლანდელი ისე მომავალი თაობების სიცოცხლის უზრუნველსაყოფად. ბუნებაზე ადამიანის ზემოქმედების პოზიტიური შედეგები მიიღწევა, თუკი საქმიანობის განხორციელება ეყრდნობა სწორ სისტემურ მეცნიერულ კვლევებზე დაფუძნებულ დასკვნებს. ამჟამად ეკონომიკური მეცნიერების წინაშე დგას დილემა, გასცეს სწორი პასუხი იმ ეკონომიკურ კავშირებსა და კანონზომიერებებს, რომელიც დაკავშირებულია ბუნების დაცვასა და საბაზრო ეკონომიკურ პროცესებთან, ამავდროულად

პროცესები წარიმართოს ბუნების შესაძლებლობების გათვალისწინებით, საბაზრო ეკონომიკის განვითარებითა და საზოგადოების კეთილდღეობის უზრუნველყოფით, მათ შორის ბალანსის დაურღვევლად. (Baronio, 2019:15)

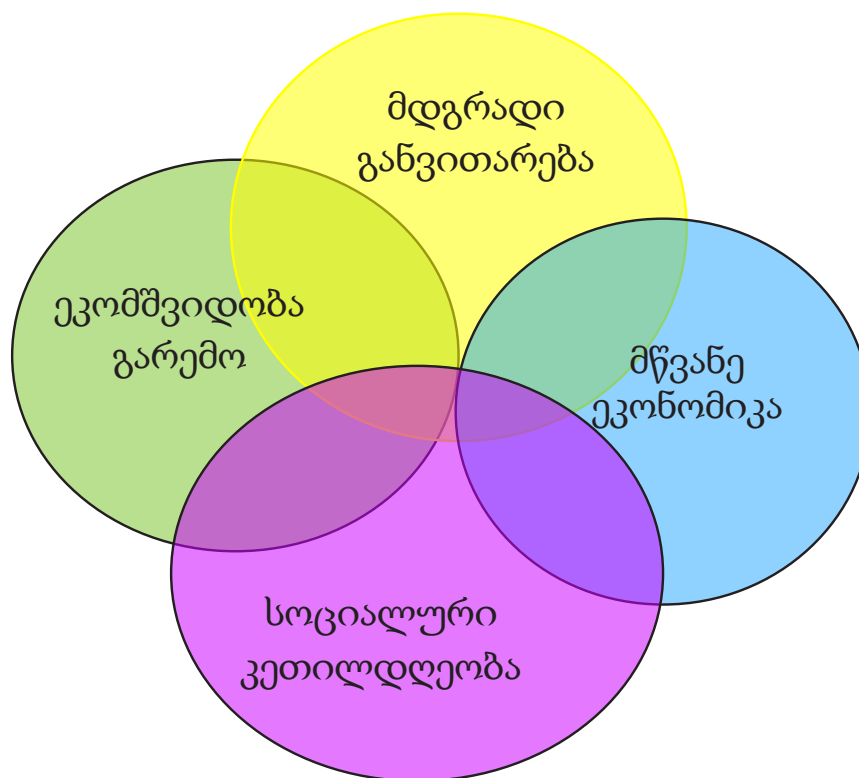
2018 წლის მონაცემებით, საქართველომ 180 ქვეყანას შორის ეკოლოგიური ეფექტიანობის რეიტინგში (Environmental Performance Index, EPI) 94-ე ადგილი დაიკავა და 2016 წლის მონაცემებთან შედარებით 17 პუნქტით გაუმჯობეს-

და. საერთო ჯამში, მკვლევარებმა საქართველოს 55,69 ქულა მიანიჭეს მაქსიმალური 100 ქულიდან.

საქართველოში მოქმედებს პროგრამა „მწვანე ეკონომიკის მხარდაჭერა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში (EaP GREEN), რომელიც დაფინანსებულია ევროკავშირის მიერ და მიზანია აღმოსავლეთ თანამშრომლობის ექვსი ქვეყნის: აზერბაიჯანის, ბელორუსის, საქართველოს, მოლდოვას რესპუბლიკისა და უკ-

ნახაზი

მდგრადი განვითარების მოდელი

რაინის მხარდაჭერა მწვანე ეკონომიკის განვითარებაში, რაც გულისხმობს ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას გარემოს დეგრადაციის და ბუნებრივი რესურსების ამოწურვის გარეშე. პროგრამამ (RECP) საქართველოს დმოუჩინა

მნიშვნელოვანი დახმარება მწვანე ეკონომიკის განვითარების გზაზე. (მწვანე ეკონომიკა, 2017). მაგალითის სახით შეიძლება მოვიყვანოთ ბიოდეგრადირებადი პარკების შემოტანა მიმოქცევაში.

დასკვნა

ნაშრომში განხილულია ეკოლოგიური მშვიდობის (ეკომშვიდობის) მნიშვნელობის შესახებ მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად.

ეკომშვიდობის უზრუნველყოფა მოითხოვს:

- ✓ ეკომშვიდობის გლობალიზაცია საერთაშორისო ორგანიზაციათა დონეზე.

- ✓ ექსკლუზიური სიტუაციების და მოვლენების ნეიტრალიზების ღონისძიებათა წინასწარ განმჭვრეტი ხასიათი.

- ✓ პროგნოზირება და შეფასება

წინასწარ გათვლილ და დამუშავებულ სისტემათა შემუშავება მოსალოდნელი ავარიის აცილებისათვის.

- ✓ მომხდარ გაუთვალისწინებელ შემთხვევათა საჯაროობის იზრუნველყოფა.

- ✓ სამამულო ტექნიკურ საშუალებათა გამოცდილების არარსებობის შემთხვევაში უცხოურ ტექნოლოგიათა მიშველება და გამოყენება.

საზოგადოების მდგრადი განვითარება ეკომშვიდობასთან მიმართებით :

- ✓ ეკოლოგიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესების განვითარება ეკომშვიდობის შენარჩუნების ჭრილში;

- ✓ მომავალზე გათვლილი განვითარება;

- ✓ მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა და მათი მოთხოვნების დაკმაყოფილება გონივრულად, გარემოს შესაძლებლობების გათვალისწინებით

ლიტერატურა და წყაროები:

1. ახალი, გლობალური წესრიგი მდგრადი მომავლისათვის (2015)

URL: file:///C:/Users/User/Desktop/sustainable_development_goals.htm#.Xdagx9Izals (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

2. განათლება მდგრადი განვითარების ეროვნული სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2018-2020.

URL: http://www.ungeorgia.ge/geo/sustainable_development_goals#.XdahztIzals (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

3. ბანძელაძე, მ., ჩხიროძე, დ. (2012) ეთიკა და ეკოლოგიის ზნეობრივი საფუძვლები. ქუთაისი. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. გვ. 147-153.

4. გაერო (2015) მდგრადი განვითარების დღის წესრიგი „ჩვენი სამყაროს 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისათვის“

URL: http://www.ungeorgia.ge/geo/sustainable_development_goals#.XdahztIzals (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

5. Baronio, A. M. (2019). *Green Economy and The Dimensions of Sustainability Green Economy and The Dimensions of Sustainability*. (October 2018).

URL: [https://doi.org/10.15341/jbe\(2155-7950\)/10.09.2018/008](https://doi.org/10.15341/jbe(2155-7950)/10.09.2018/008) (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

6. რატიანი, მ. (2015) ასწავლო დღეს ისე, რომ ფიქრობდე მომავალზე. განათლება მდგრადი განვითარებისთვის (ელვერსია). თბილისი.

URL: <http://mastsavlebeli.ge/wp-content/uploads/2015/12/ratiani-mdgradi-ganviTareba.pdf> (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

7. მწვანე ეკონომიკის განვითარება ევროკავშირის აღმოსავლეთ სამეზობლოში (EaP GREEN). (2017). მწვანე ეკონომიკა. URL: www.recp.ge; (ხელმისაწვდომია 28.10.2019)

Darejan Chkhirodze

Associate Professor, Kutaisi University, Georgia

darejan.chkhirodze@unik.edu.ge

ECOLOGICAL PEACE IS ONE OF THE GUARANTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SUMMARY

In modern times, the struggle for the protection of the environment is as important as the struggle for humanity, for peace and coexistence. Only with the peaceful coexistence of countries can all the forces be used to solve the problems of preserving the natural environment. For any country, this problem is equally relevant to the common future of mankind.

The impact of wars on the natural environment is reflected in quantitative and qualitative changes in natural resources, such as massive environmental degradation and the formation of a new anthropogenic landscape. One of the most negative factors in this regard is wars and preparation for wars. This period relates to the selection of war sites and the use of nature as the object of warfare. For example, the use of chemical weapons, which is seen as a crime against humanity. Many examples of this are known in history during and after World War II, and thousands of Japanese still suffer from the Hiroshima and Nagasaki nuclear disasters.

The harmonious coexistence of men and the environment is a determining factor in ecological peace.

Eco-peace is defined by the cause-and-effect relationship between human beings and the environment, independence of political peace, by the harmonization of this relationship, irreversibility, globalization of processes, resilience and

maximization of positive factors.

Eco-peace is directly linked to social ecology. This connection can be both simple and complex.

It is easy when social welfare is high, in which case there is no collision. And if the one hundred curve reaches the lower critical limit, then dependency becomes difficult. In the 1990s, for example, in the event of total deprivation, the population was forced to cut down the forest for fuel, then it is in direct opposition to eco-crime, and when this resistance reaches the lower critical threshold, there is an absolute disintegration of the ecosystem, ecological crisis and an irreversible catastrophe.

The socio-economic grounds for disturbing ecosystems can be both uncontrolled farming activities and intentional consumer attitudes toward the natural environment. Therefore, it should be emphasized once again that the struggle for peace, disarmament and economic stability is a key to maintaining peace. If the planet's nations will fight to ensure that irreversible turn created favorable shifts, which local and global scale, the real opportunity to set up that huge funds, which arms are being spent, spent on environmental improvement measures, as well as health, social and cultural programs, educational and other events, which will guarantee sustainable development.

The socio-economic model of sustainable development in any country is based on objective laws of community development. Given the objective laws of community development, today's needs can be met in such a way. That would not threaten the future of future generations.

Sustainable development is the development of such a system, which provides community economic development and environmental protection in the interest of human well-being, growth and quality of life and the right of future generations to benefit from reversible quantitative and qualitative changes maximally protected by natural resources and environment.

Among the many factors that ensure sustainable development are:

Sustainable development of the economy - implementation and expansion of the Green Economy in order to ensure ecological peace; sustainable development as an economy of nature; education for sustainability.

Each country, each region may have its own model of sustainability. In this respect, sustainability implies concepts and categories such as peace, democracy, justice and so on. Under sustainable development, they will acquire a qualitatively new load.

Their main characteristic will be the harmonization of equality between global and local, universal and ethnic. Ensuring sustainable development requires changing world economies and demographic policies. As well as reevaluating raw values, even refusing some of the existing rules of life. These demands are fueled by the ecological revolution, which stands firmly against its earlier agrarian and industrial revolutions and is seen as a major social factor in the history of mankind.

At the same time, sustainable development, because of its universality, may itself become a regulatory mechanism between nations and states.

Education for Sustainable Development aims at involving young people in the process of providing sustainable development goals and mechanisms for their fulfillment and developing a new society with a new vision, forming the next generation of informed and responsible people.

KEYWORDS: *Sustainable development, Eco-peace, Environment, Ecological Economics, Social welfare*

J.E.L. classification: O1, Q0, Q5.

References

1. **New, Global Order for a Sustainable Future (2015)**
URL: file:///C:/Users/User/Desktop/sustainable_development_goals.htm#.Xdagx9Iza1s
2. Education National Strategy for Sustainable Development and Action Plan 2018-2020.
URL: http://www.ungeorgia.ge/geo/sustainable_development_goals#.XdahztIza1s
3. Bandzeladze, M., Chkhirodze D., (2012) Ethics and the Moral Basis of Ecology. Akaki Tsereteli State University Press. Kutaisi. p. 147-153
4. UN (2015) Sustainable Development Agenda, Our world 2030 Agenda for Sustainable Development".
URL: http://www.ungeorgia.ge/geo/sustainable_development_goals#.XdahztIza1s
5. Baronio, A. M. (2019). *Green Economy and The Dimensions of Sustainability Green Economy and The Dimensions of Sustainability*. (October 2018).
URL: [https://doi.org/10.15341/jbe\(2155-7950\)/10.09.2018/008](https://doi.org/10.15341/jbe(2155-7950)/10.09.2018/008)
6. Ratiani, M., (2015) Teach Today to Think About the Future - Education for Sustainable Development.
URL: <http://mastsavlebeli.ge/wp-content/uploads/2015/12/ratiani-mdgradi-ganviTareba.pdf>
Developing a green economy in the Eastern European Neighborhood (EaP GREEN). (2017). Green economy. URL: www.recp.ge

მილენიუმის თაობა – მომავლის ყველაზე გავლენიანი მომხმარებელი

ლია გენელიძე

მოწვეული სპეციალისტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
lia.genelidze@atsu.edu.ge

თეა ვალიშვილი

ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
tea.valishvili@atsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: თაობათა თეორია, მილენიუმის თაობა, ფასეულობები, ბრენდი, ლოიალურობა

J.E.L. classification: M0, M3, D4

ანოტაცია

იმისათვის, რომ შეძლოს ეფექტური კომუნიკაციის დამყარება საკუთარ კლიენტებთან, ბიზნესის წარმომადგენლებმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ განსხვავებები სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებს შორის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კომპანიები და ბრენდები აღმოჩნდებიან მომხმარებელთა ლოიალურობის დაკარგვის საფრთხის წინაშე, განსაკუთრებით მილენიალების მხრიდან. მოცემული კვლევა ყურადღებას ამახვილებს მილენიალების მსოფლმხედველობასა და მათ როლზე თანამედროვე მსოფლიოში, განხილულია ასევე მათი პირადი ფინანსები, დასაქმება, სოციალური მედია, დამოკიდებულება ბრენდებისა და რეკლამის მიმართ და სხვა აქტუალური საკითხები. განხილულია ყველა ის მნიშვნელოვანი შეხედულება, რომელიც მილენიალებს განსაკუთრებულ და უნიკალურ თაობად აქცევს. კვლევას საფუძვლად დაედო 180 ქართველი მილენიალის ანკეტირების შედეგები, სადაც წარმოდგენილია ქართველ და უცხოელ

მილენიალებს შორის არსებული მსგავსებები და განსხვავებები.

შესავალი

„მამებისა და შვილების ბრძოლა“ არსებობს კაცობრიობის დასაწყისიდან. თაობათა ჭიდილი, მათი შეხედულებები, მსგავსებები და განსხვავებები ყოველთვის საინტერესო და მრავლისმომცემი თემა იყო, ამჯერად ამ ყველაფერს მარკეტინგულად განვიხილავთ და იმ თაობას დავახასიათებთ, რომელიც ყველაზე გავლენიანად ითვლება XXI საუკუნეში. იმისათვის, რომ შეძლოს ეფექტური კომუნიკაციის დამყარება საკუთარ კლიენტებთან, ბიზნესის წარმომადგენლებმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ განსხვავებები სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებს შორის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კომპანიები და ბრენდები აღმოჩნდებიან მომხმარებელთა ლოიალურობის დაკარგვის საფრთხის წინაშე.

სხვადასხვა თაობების წარმომადგენლების პრიორიტეტების გარკვევაში გვხვდება თაობათა თეორია, რომლის თანახმადაც დაახლოებით ყოველ ოც წელიწადში იზადებიან ადამიანები ახალი ფასეულობებით, რომლებიც

მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან მათი მშობლების ფასეულობებისაგან. თაობათა თეორია პირველად შემოგვთავაზეს წინა საუკუნის 90-იან წლებში, ამერიკელმა მკვლევარებმა უილიამ შტრაუსმა და ნილ ჰოუმა. მათი თეორიის თანახმად, განსხვავებები თაობათა შორის გაცილებით უფრო ღრმად, ვიდრე „მამებისა და შვილების“ პრობლემა. ერთი ასაკის ადამიანებს აერთიანებს არა მხოლოდ საერთო ისტორიული კონტექსტი, არამედ მისი ზეგავლენით ჩამოყალიბებული ფასეულობების სისტემა. გაანალიზეს რა აშშ-ის ისტორია მე-16 საუკუნის ბოლოდან, შტრაუსმა და ჰოვიმ გამოყვეს

თაობათა 4 არქეტიპი: წინასწარმეტყველები, მოგზაურები, გმირები და მხატვრები (Strauss & Howe 1997:119–121) მოგვიანებით ეს თეორია სხვა ქვეყნებსაც მიუსადაგეს და ადგილობრივი კონტექსტის მცირედი კორექტივების გათვალისწინებით აღმოჩნდა, რომ თეორია ნამდვილად მუშაობს.

ჩვენთვის ყველაზე საინტერესო განსახილველი 1982–2005 წლებში დაბადებულთა თაობაა, რომელსაც „მილენიალებს“, სხვაგვარად კი „იგრეკ (Y) თაობას“ უწოდებენ. მილენიუმის თაობა „ბები-ბუმერების“ შემდეგ ყველაზე

ცხრილი 1

თაობათა თეორიის ეტაპები

თაობის დასახელება	თაობის არქეტიპი	დაბადების წლები
დიადი თაობა	გმირები	1901-1924
ჩუმი თაობა	მხატვრები	1925-1942
ბები-ბუმერები	მოგზაურები	1943-1960
თაობა X	წინასწარმეტყველები	1961-1981
თაობა Y- მილენიალები	გმირები	1982-2005
თაობა Z	მხატვრები	2005 - დღემდე
თაობა ალფა	მოგზაურები	2014 წლის შემდეგ

„მრისხანე“ ახალი თაობაა. მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ქვეყნების მილენიალები განსხვავდებიან ერთმანეთისგან, სოციალური ქსელებისა და გლობალიზაციის წყალობით, მათ გაცილებით მეტი საერთო აღმოაჩნდათ, ვიდრე მათივე სამშობლოში მცხოვრებ უფროსი თაობის ადამიანებთან. ჩინეთშიც კი, სადაც ოჯახური ღირებულება ისტორიულად ჯაბნის ინდივიდს, ინტერნეტი, ურბანიზაცია და პოლიტიკა „ერთი ოჯახი - ერთი ბავშვი“, საკუთარ თავზე ღრმად შეყვარებულ და წარმოუდგენლად თავდაჯერებულ ახალ თაობას აყალიბებს. მილენიალები „მეს“ გამრავლების ერაში დაიზარდნენ და „მე“ გადაიქცა „მე-მე-მე“, რამაც

ეგოიზმი და ინდივიდუალიზმი კიდევ უფრო გააძლიერა. ისინი ზედმიწევნით აფიქსირებენ ყველა ნაბიჯს, თავიანთ ადგილმდებარეობასა და გენეტიკურ მონაცემებსაც კი, რაშიც განსაკუთრებით ეხმარებათ სოციალური ქსელები (Joel Stein, 2013) წინა თაობებთან შედარებით, პოლიტიკურად გაცილებით პასიურები არიან და ცდილობენ იყვნენ სოციალურად აქტიურნი. სამაგიეროდ იქცევიან ისე, როგორც სურთ: პირადად უგზავნიან იმეილებს გენდირექტორებს, შეუძლიათ თავისუფლად მიატოვონ სემინარი, თუკი მოსაწყენად მოეჩვენათ, რაც გა-

სულ საუკუნეში წარმოუდგენელი იყო. ეს მობილურ ტელეფონზე „შეშლილი“ თაობაა. Pew-ის მონაცემებით, მილენიალები დღის განმავლობაში საშუალოდ 88 ტექსტურ შეტყობინებას აგზავნიან და მუდმივად განიცდიან თანატოლების გავლენას. (Pew Research Center, 2014) ისინი 24 საათის განმავლობაში სამყაროსთან ინტერნეტით არიან დაკავშირებულნი. პირადი შეხვედრების დროსაც კი განუწყვეტლივ უგზავნიან ერთმანეთს ტექსტურ შეტყობინებებს. ისინი ყურადღებით ეკიდებიან Facebook-ის „ლაიქებს“, საათებში შეუძლიათ „ფრენდებისა“ და „ფოლოვერების“ მეშვეობით საკუთარი თავი „გააბრენდონ“. რაც შეეხება მშობლებთან ურთიერთობას, არსებობს მოსაზრება, რომ მათ მიუხედავად დამოუკიდებლობისა, არაჩვეულებრივი ურთიერთობა გააჩნიათ, ხოლო ზოგიერთი მათგანი დიდი სიამოვნებითაც კი ცხოვრობს მშობლებთან ერთად. დღევანდელი მილენიალები, მიუხედავად მათი კარგი განათლებისა და ტექნიკური უნარ-ჩვევებისა, დგანან რისკის წინაშე, გახდნენ ამერიკელების პირველი თაობა, რომელსაც ცხოვრების უფრო დაბალი დონე ექნებათ, ვიდრე მათ მშობლებს. (Paul Taylor, 2016)

მილენიალებს არ უყვართ მბრძანებლობა, ისინი უპირატესობას ანიჭებენ უფროსმა აუხსნას თუ რატომაა ამა თუ იმ საქმის შესრულება მნიშვნელოვანი კომპანიისთვის და ამის შემდეგ მთელი შემართებით შეასრულებენ მას. ისინი კარგად სარგებლობენ თავიანთი საკომუნიკაციო უნარების უპირატესობებით და ტრადიციულ ინსტიტუტებში მხოლოდ საუკეთესო პირობებში მუშაობენ. ფსიქოლოგთა აზრით, მილენიალები პოზიტიური ადამიანები არიან. ამასთანავე, მილენიალები მუდმივად საჭიროებენ წაქეზებას. მათთვის მნიშვნელოვანია ვიღაცამ შეაქოს. ისინი არ დადიან ტაძრებ-

ში, რადგან არ სურთ იდენტიფიცირებულები იყვნენ „მასასთან“ ან დიდ ინსტიტუტებთან. 30 წლამდე ასაკის მილენიალების მესამედი არარელიგიურია - ეს კი ისტორიაში ყველაზე მაღალი პროცენტია. მათთვის ახალი გამოცდილება მატერიალურ ნივთებზე გაცილებით ღირებულია. ისინი მშვიდები, თავშეკავებულები და ინფორმირებულები, მაგრამ არააქტიურები არიან. მხარს უჭერენ ბიზნესს, მრავალ კონკურსსა და შეჯიბრში მონაწილეობენ, ამიტომ მათი 40%-ი დარწმუნებულია, რომ ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ კარიერული ზრდა ელის.

მილენიალები ჩამოყალიბდნენ ტექნოლოგიების ზემოქმედებით. უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე მომხდარი გასაოცარი ცვლილებები ტექნოლოგიებისა და გამოთვლითი ტექნიკის სფეროში მათ ბავშვობას დაემთხვა და სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა მათი ესოდენ ახლო ურთიერთობა ტექნოლოგიებთან, ინოვაციების როლი ამ თაობის მოლოდინებსა და შემოქმედებით თუ ცხოვრებისეულ მისწრაფებებში (Bialik & Fry, 2019). მიუხედავად იმისა, რომ ახალი ტექნოლოგიური მიღწევები ყველა თაობამ აითვისა, მილენიალების სიახლოვე და ახალ ინფორმაციაზე წვდომა უდაოდ გამორჩეულია. მათთვის ეს ინოვაციები უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე უმნიშვნელო ინფორმაციის მიღებისა თუ გართობის საშუალება, ეს არის ახალი ეკოსისტემა მათი სოციალური ცხოვრებისთვის. (Taylor & Keeter, 2010:25)

მილენიალები კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე მასშტაბური თაობაა (მსოფლიო მოსახლეობაში მათი რიცხვი 75 მლნ-ია), ეს სოციალური ჯგუფია, რომელიც განზოგადების საშუალებას იძლევა, მით უფრო, რომ ამ თაობაშიც ნელ-ნელა ავტონომიური მიკრო-თაობები ჩნდება. ყოველწლიურად მათ მიერ დახარჯული თანხა 170 მილიარდ დოლარს შეადგენს. (Millennials 2015 Favorite Brands Ranking Report, 2016:3) კომპანიებისთვის, რომლებიც საქონელ-

სა და მომსახურებას ყიდიან აუცილებელია შექმნან მთელი რიგი მარკეტინგული მიდგომები, რათა იქცნენ მილენიუმის თაობის – როგორც მთავარი სამიზნე ჯგუფის, სასურველ ბრენდად. ამისთვის კი აუცილებელია შექმნან არა ტიპიური, სტანდარტული რეკლამები, არამედ გახდნენ მათი მეგობრები. რატომ უნდა „იმეგობრო“ მილენიუმის თაობასთან? რადგან მათ აქვთ ძალაუფლება.

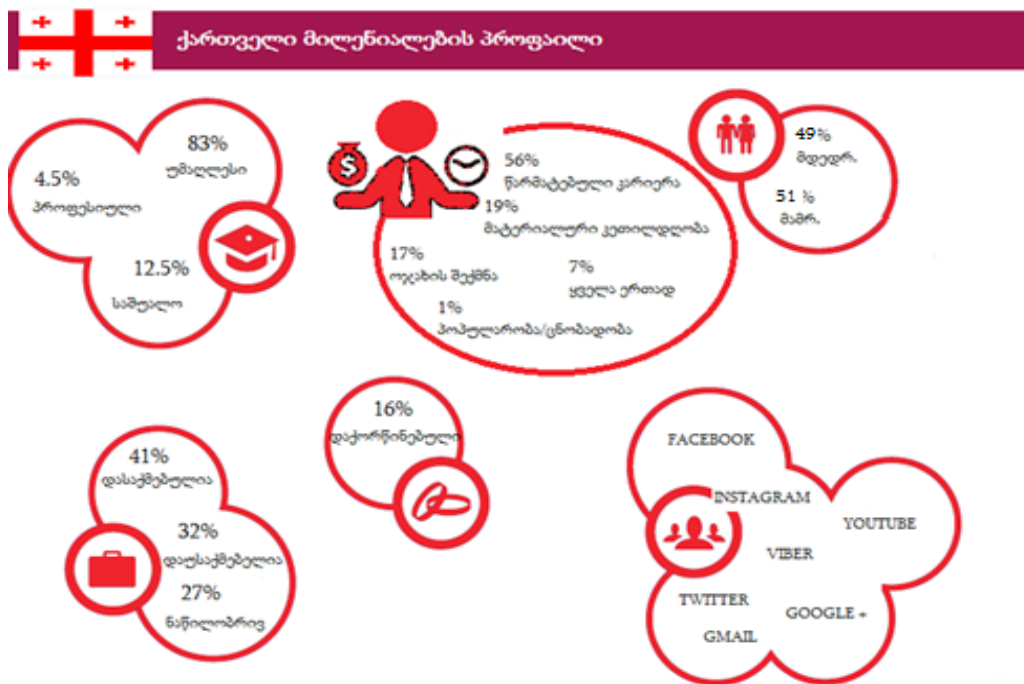
ქართველი და უცხოელი მილენიალები - მსგავსებები და განსხვავებები

ამ უაღრესად საინტერესო თაობით არაერთი მკვლევარი და კვლევითი ორგანიზაცია დაინტერესებულა. მათ შორის აღსანიშნავია JWT Intelligence-ის მიერ 2013 წელს ჩატარებული კვლევა Meet the BRIC Millennials. ტერმინი BRIC (Brazilian,Russian,Indian,Chinese) ათეული წლის წინათ შემოიღეს და მასში გაერთიანებუ-

ლია ის თაობა, რომელიც მსოფლიო მოსახლეობის დაახლოებით 40%-ს მოიცავს და მომავალში ბაზრის მთავარი განმსაზღვრელი ძალა იქნება. BRIC კვლევის ანგარიში არის შედეგი რაოდენობრივი, ხარისხობრივი და კამერალური კვლევისა, რომელიც მთელი წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა SONAR™-ისა და JWT's-ის საკუთრებაში არსებული ონლაინ ინსტრუმენტების გამოყენებით. სულ გამოკვლევაში მონაწილეობდა 1,640 მილენიალი. (Meet the BRIC Millennials, 2013:2)

ქართველი მილენიალების თავისებურებების დასადგენად, ჩავატარეთ ონ-ლაინ გამოკითხვა. კვლევა ჩატარდა 2016 წლის მაისში და მასში მონაწილეობა მიიღო 180-მა მილენიალმა, მთელი ქვეყნის მასშტაბით. კვლევაში ყურადღება გამახვილებულია ისეთ თემებზე, როგორცაა მილენიალები თანამედროვე

ნახაზი 1.

მსოფლიოში, პირადი ფინანსები, დასაქმება, ძირითადი ფასეულობები, სოციალური მედია და სხვა.

ისევე, როგორც მთელს მსოფლიოში, საქართველოშიც დღეისათვის საქონლის ყველაზე აქტიურ მომხმარებლებს და აგრეთვე ძირითად „მომუშავე“ კატეგორიას მიეკუთვნება 3 თაობა: ბები-ბუმერები, X და Y თაობები.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტის მონაცემებით, საქართველოში დღეისათვის Y თაობას 766,8 ათასი ადამიანი მიეკუთვნება, მათ შორის 392,1 ათასი მამაკაცი და 374,7 ათასი ქალი (იხ. ნახ. 1). X თაობას მიეკუთვნება 994,5 ათასი ადამიანი (485,1 ათასი მამაკაცი და 509,4 ათასი ქალი), ხოლო ბები-ბუმერების რაოდენობა შეადგენს 886,6 ათასს, მათ შორის 396,9 ათასი მამაკაცი და 489,7 ათასი ქალი. (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2018:31)

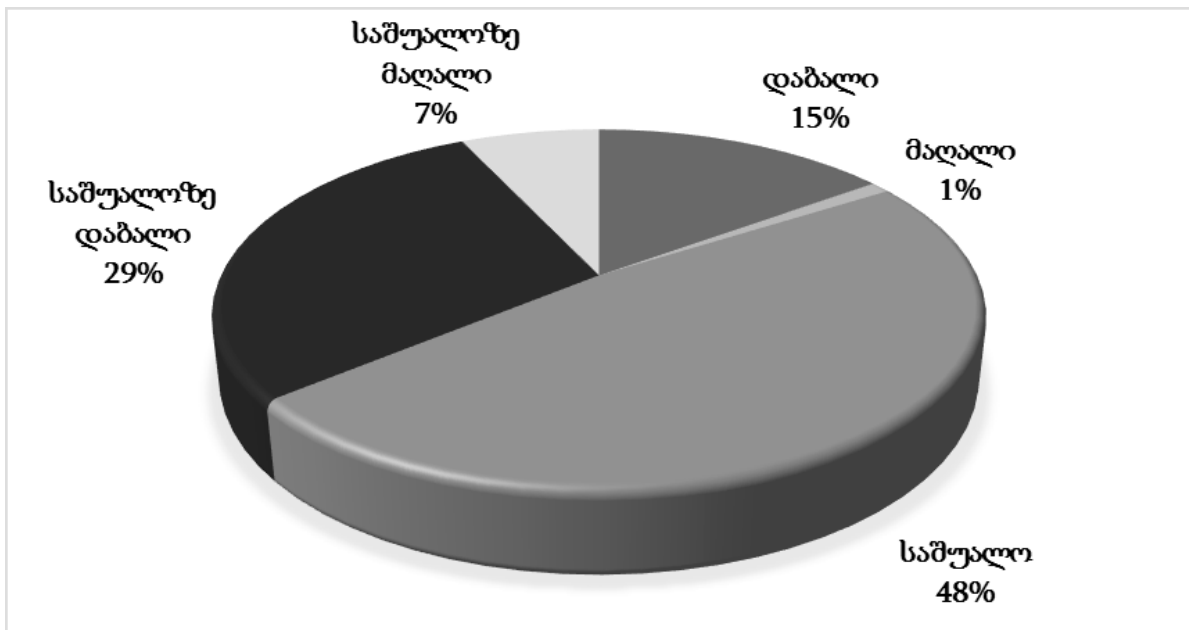
ქართველი მილენიალების თავისებურებ-

ბის დასადგენად, შევადგინეთ სპეციალური პროფაილი, სადაც აღწერილია ყველა მნიშვნელოვანი მახასიათებელი დაწყებული განათლებიდან, დასრულებული პირადი ურთიერთობებით (იხ. ნახ. 1).

BRIC მილენიალების ნახევარზე მეტი დაქორწინებულია ან ურთიერთობაშია. ქართველი მილენიალების მხოლოდ 16% არის დაქორწინებული და სწორედ ამ მონაცემით შეგვიძლია განვსაზღვროთ თუ რატომ ანიჭებს მათი 56% წარმატებული კარიერის ქონას პრივილეგიას. ფაქტია, ამ თაობისთვის ოჯახის შექმნა ნაკლებად პრიორიტეტულია, განსაკუთრებით კი დაბალ ასაკში. გამოკითხულთა 17%-სთვის ოჯახის შექმნა წარმოადგენს პრიორიტეტს, 19%-სთვის მატერიალური კეთილდღეობაა მეტად მნიშვნელოვანი, 1%-სთვის ცნობადობა და 7%-სთვის ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ერთად. რაც შეეხება დასაქმებას, დიდად არ განსხვავდება სხვა ქვეყნებისგან, თუმცა ამ მონაცე-

ნახაზი 2

როგორ შეაფასებდით თქვენს ამჟამინდელ ფინანსურ მდგომარეობას?

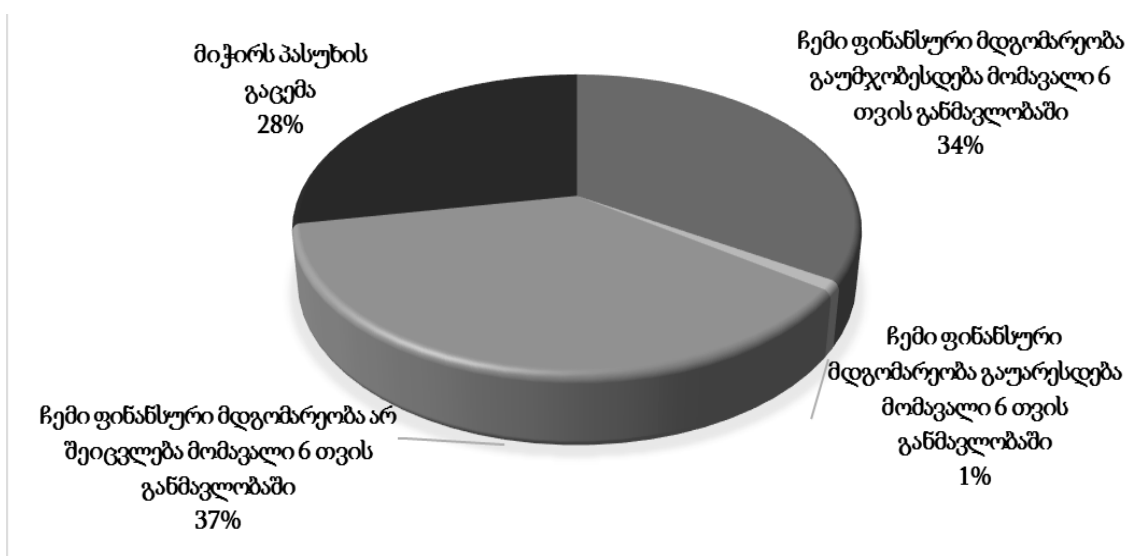
მით საქართველო ბოლო ადგილზეა. ქართველი მილენიალების 41% დასაქმებულია სრულ განაკვეთზე, მათი 27% მუშაობს ნაწილობრივ ან თვითდასაქმებულია და ეხმარება ოჯახი, ხოლო 32% დაუსაქმებელია.

ფინანსური დამოუკიდებლობა არის უნი-

ვერსალური სურვილი, რომელზეც 10-დან თითქმის 9 მილენიალმა უპასუხა, რომ მათთვის მნიშვნელოვანია. ამ თაობის დაუცხრომელ ოპტიმიზმზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ გამოკითხულთა 83% დარწმუნებულია საკუთარი ფინანსების გაუმჯობესებაში მომავალი

ნახაზი 3

მომავალი ფინანსური მდგომარეობის პერსპექტივის შეფასება

6 თვის განმავლობაში. აღსანიშნავია, რომ ეს ბრმა ოპტიმიზმი არ არის, რადგან მილენიალების თითქმის ნახევარმა დაძლია სტრესული მდგომარეობა საკუთარი ფინანსების მართვისას ანუ ისწავლეს საკუთარი ფინანსების მართვა-კონტროლი სტრესისა და დამაბულობის გარეშე. ამ საკითხებზე ქართველი მილენიალე-

ბის მოსაზრება განსხვავებული ნამდვილად არ არის, მიუხედავად იმისა, რომ გამოკითხულთა უმრავლესობა საკუთარ ფინანსურ მდგომარეობას საშუალოდ და საშუალოზე დაბლა აფასებს (იხ.ნახ. 2).

საყურადღებოა გამოკითხვის შემდეგი მო-

ნახაზი 4

მილენიალების დამოკიდებულება ფულთან

ნაცემები (იხ. ნახ. 3.), სადაც მილენიალებს საკუთარი მომავალი ფინანსური მდგომარეობის პერსპექტივის შეფასება მოუწიათ, მათი უმრავლესობის პასუხი პოზიტიურია და მიუხედავად რთული ეკონომიკური პირობებისა, მათი აზრით ფინანსური მდგომარეობა მნიშვნელოვნად არ შეიცვლება ან გაუმჯობესდება მომავალი ექვსი თვის განმავლობაში. ეს კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ ამ თაობის წარმომადგენლები გაცილებით ოპტიმისტური აზროვნებისანი არიან, სხვა თაობებთან შედარებით.

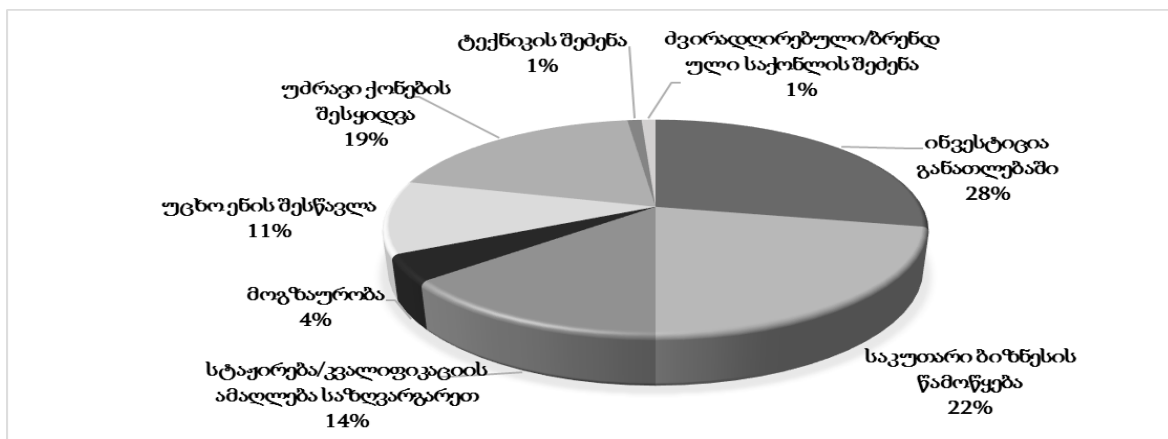
რამდენად არიან მილენიალები ფულზე ორიენტირებულები, რას წარმოადგენს მათთვის სტაბილური შემოსავალი და რა ტიპის ხარჯვა მიაჩნიათ ნორმად საკუთარი თაობისთვის? მი-

ლენიალების დამოკიდებულება ფულთან, მის ხარჯვასთან და შენახვასთან დაკავშირებით ასახულია მე-4 ნახაზზე. აღსანიშნავია, რომ „გონივრულად ხარჯვა“ არ გულისხმობს ძუნწობას. ქართველი მილენიალებიდან 10–დან 9 თანხმდება, რომ გონივრულად ხარჯვა მეტად მნიშვნელოვანია. თუმცა ფულის შენახვა საკუთარი მშობლების თაობაზე ნაკლებად არც მათთვისაა მნიშვნელოვანი, უცხოელი თანატოლებისგან განსხვავებით.

მიუხედავად იმისა, რომ მილენიალები ნაკლებად აგროვებენ თანხას მომავლისთვის, ისინი მაინც ფიქრობენ ინვესტიციებზე, რომელიც გარკვეული სახის სარგებელს მოგვიანებით აუცილებლად მოუტანთ. რას წარმოადგენს კარგი

ნახაზი 5

მილენიალების აზრით დაბანდების საუკეთესო საშუალებები

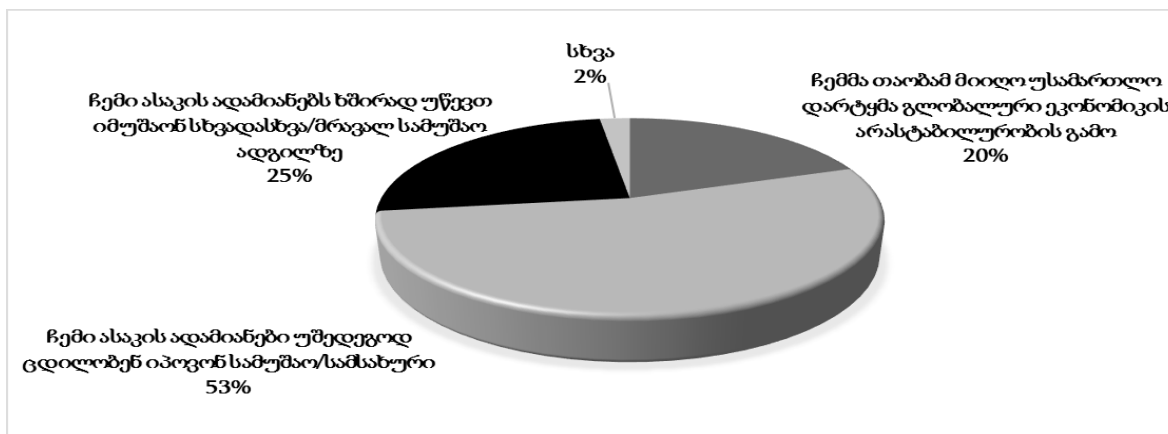
ინვესტიცია? წარმატებული საქმიანობისთვის, რათა მომავალში თავი უსაფრთხოდ იგრძნონ, მილენიუმის თაობა თვლის, რომ საკუთარი თავისთვის გაღებული ინვესტიციაა მნიშვნელოვანი, მათ შორის განათლება, ბიზნესის დაწყება, ენების სწავლა, ტექნიკის შეძენა და სხვა. ქართველი მილენიალები იზიარებენ თავიანთი თაობის შეხედულებებს მთელი მსოფლიო-

დან და გამოკვეთენ საკუთარ პრიორიტეტულ სფეროებს, რაც ასახულია ნახაზზე 5. მათთვის განათლებას ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება (28%), შემდეგ მოჰყვება საკუთარი ბიზნესის წამოწყება 22%, რაც ასევე პოპულარულია უცხოელებშიც, რადგან ეს თაობა მეწარმეობის უნარიტაც გამოირჩევა. უმრავი ქონების შეძენა, მოგზაურობა, უცხო ენების შესწავლა ქართველი ახალგაზრდებისთვის ასევე მნიშვნელოვანია და ფიქრობენ, რომ აქ დაბანდებული კაპი-

ტალი მომავალ წარმატებას უზრუნველყოფს. რადღირებული ბრენდების შექმნა, ინდოელი ნაკლებ პრიორიტეტულია ტექნიკისა და მვი- და ჩინელი მილენიალებისგან განსხვავებით,

ნახაზი 6

დასაქმებასთან დაკავშირებული ძირითადი პრობლემები

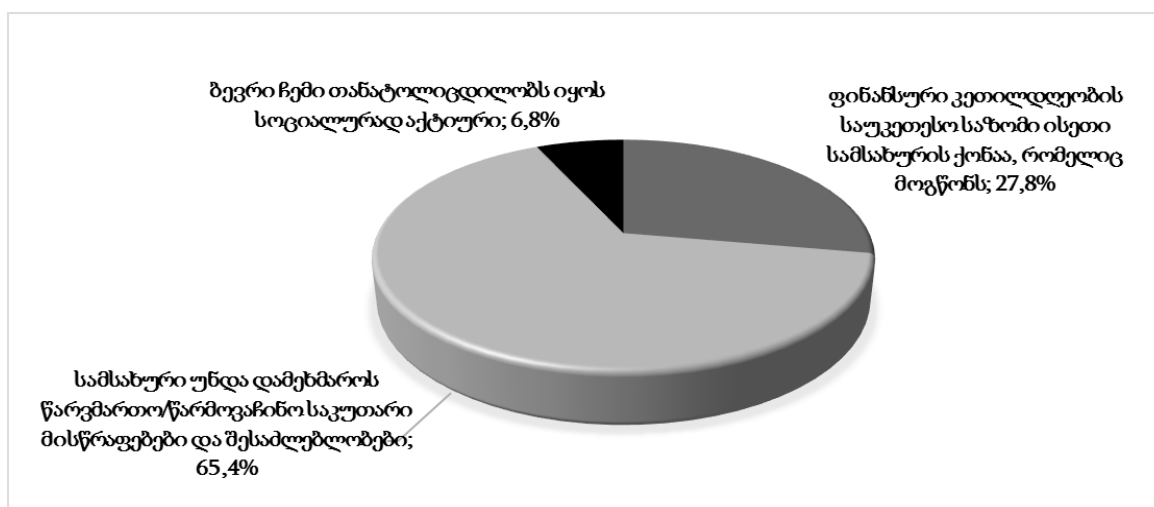
რაც ერთგვარ კულტურათა შორის სხვაობად და განსხვავებულ ეკონომიკურ მდგომარეობასაც შეიძლება მივაწეროთ.

არასტაბილური დასაქმება, შეუსაბამო პირობები და დაბალი ხელფასები – აი რა წარმოადგენს კიდევ ერთ უდიდეს პრობლემას ახალი თაობისთვის. ისინი მუდმივად განიცდიან

კონკურენციას, ცდილობენ მოიპოვონ სასურველი სამსახური და ამისთვის უწევთ ბრძოლა. მიუხედავად გლობალურ ბაზარზე ნაკლები ქართველი დასაქმებულებისა, აღმოჩნდა, რომ არასტაბილურ დასაქმებასა და უსამართლო კონკურენციაზე, ქართველ მილენიალებსაც იმავე შეხედულებები გააჩნიათ, რაც უცხოე-

ნახაზი 7

როგორი უნდა იყოს სამსახური?

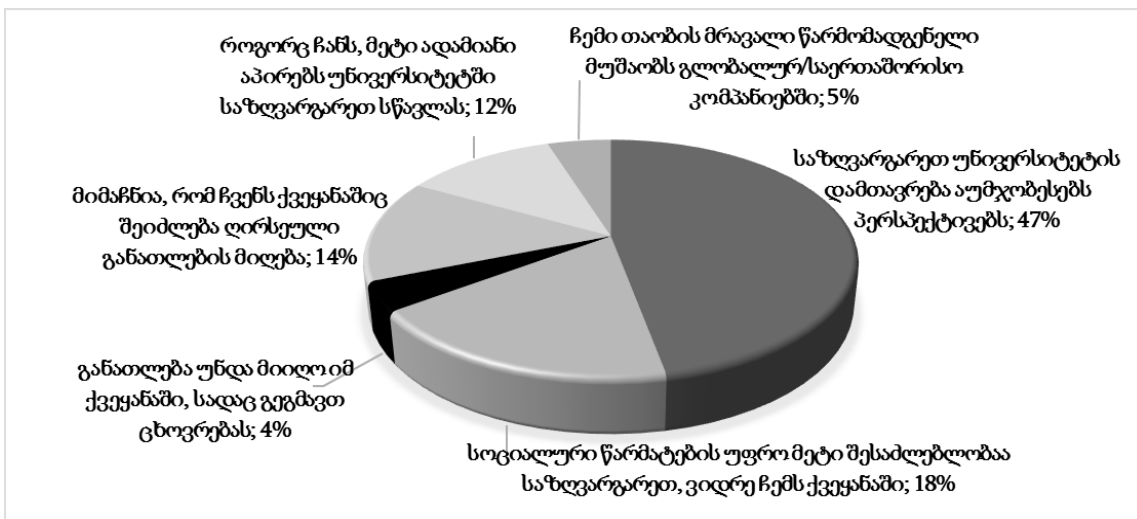
ლებს (იხ. ნახ. 6). უმრავლესობა თანხმდება, რომ ზოგჯერ უშედეგოდ ცდილობენ სამსახურის პოვნას, ნაწილი აღნიშნავს, რომ ფინანსური სტაბილურობისთვის რამდენიმე სამსახურის ქონაა საჭირო, რაც რა თქმა უნდა რთული და შრომატევადია, როდესაც ბაზარზე შეზღუდულია სამუშაო ადგილები და დიდია კონკურენცია. ასევე გამოიკვეთა განსხვავებული საკითხები, როგორებიცაა ნეპოტიზმი, მძიმე და

არასამართლიანი სამუშაო გარემო.

მილენიალები თანხმდებიან, რომ აუცილებელია იმუშავო მეტისთვის, ვიდრე უბრალოდ ხელფასია. ქართველებისთვის უფრო მნიშვნელოვანია სამსახური დაეხმაროს საკუთარი მისწრაფებებისა და შესაძლებლობების წარმოჩენაში, ვიდრე ჰქონდეს ისეთი სამსახური, რომელიც მეტად მოსწონს. კვლევამ კიდევ ერთხელ ცხადყო, რომ ამ თაობის ძალიან მნიშ-

ნახაზი 8

სწავლასთან დამოკიდებულება უცხოეთში

ვნელოვანი საკითხია თვითრეალიზაცია, მით უმეტეს ისეთ მცირე ქვეყანაში, როგორიც საქართველოა. სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით ქართველი მილენიალები აღიარებენ, რომ ნაკლებად ცდილობენ იყვნენ სოციალურად აქტიურები (იხ. ნახ.7).

მილენიალებისთვის საერთაშორისო განათლების მიღება პროფესიულ სარგებლად და დასაქმების უკეთეს პერსპექტივად მიიჩნევა, ამიტომ უფრო მეტი მათგანი ცდილობს უცხოურ უნივერსიტეტებში სწავლას. ეს თაობა მზადაა გაბედოს სახლისგან მოშორებით წასვლა შესაძლებლობების გამოყენების მიზნით. ქართველი

მილენიალების დამოკიდებულება უცხოეთში სწავლასთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანია, თუმცა უმეტესობა აღიარებს, რომ საზღვარგარეთ მიღებული განათლება ზრდის პერსპექტივებს და მეტად კონკურენტუნარიანს ხდის პიროვნებას. ამასთან, უცხოეთში მეტი შანსია წარმატების მიღწევისა, ვიდრე საქართველოში. მიუხედავად მსგავსი მოსაზრებებისა, გამოკითხულთა ნაწილი თვლის, რომ საკუთარ ქვეყანაშიც შესაძლებელია კარგი განათლების მიღება (იხ. ნახაზი 8).

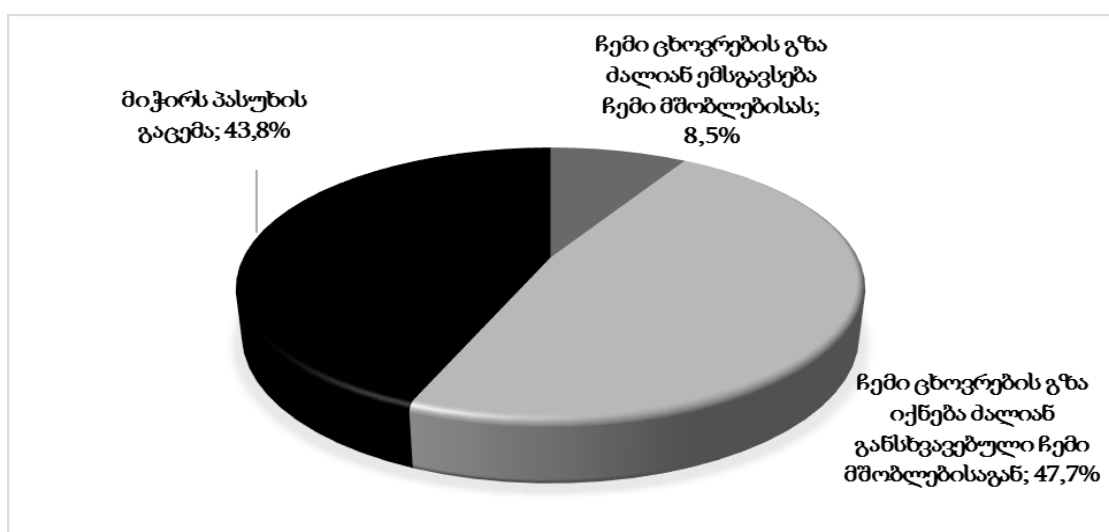
მილენიალებს გააჩნიათ მუდმივი მოთხოვნილება იყვნენ აქტიურები, წარმართონ და განავითარონ მრავალი საქმიანობა, რაც გააუმ-

ჯობებს არა მარტო მათ საკუთარ მდგომარეობას, არამედ სხვებისასაც. მათ სურთ იყვნენ საკუთარი ქვეყნის მმართველების მეგობრები, დააფიქსირონ ნებისმიერი სახის მოსაზრება და

გაუწიონ დახმარება დაუყოვნებლივ მათ, ვისაც ის სჭირდება. სწორედ ამას მოითხოვენ ყველა ზემდგომისაგან, როგორც დამსაქმებლის, ასევე სახელმწიფოს მხრიდან.

ნახაზი 9

მილენიალებისა და მათი მშობლების ცხოვრების გზა

მილენიალების შეხედულებებმა მრავალი კულტურული თუ ტრადიციული ნორმა შეცვალა, შეიძლება ითქვას, რომ ზოგიერთი მათგანი თავდაყირა კი დააყენა. ამასთან ერთად შეიცვალა ახალგაზრდების დამოკიდებულება წინა თაობასთან. ზოგიერთისთვის რთულია წარმოიდგინოს მისაბამ მაგალითად საკუთარი მშობლები, ამის ნაცვლად ისინი თავად ცდილობენ იყვნენ დამოუკიდებელი და თავად გაიკვლიონ საკუთარი ცხოვრების გზა და არ დაემსგავსნონ უფროს თაობას. ქართველი მილენიალების დამოკიდებულება საკუთარი და მათი მშობლების ცხოვრების შეფასებისას, ასახულია მე-9 ნახაზზე, სადაც კარგად ჩანს, თუ როგორი წარმოდგენათ საკუთარი ცხოვრების გზა. მათი უმრავლესობისთვის (47,7%) საკუთარი ცხოვრება ძალიან განსხვავებული იქნება მათი მშობლების ცხოვრების გზისგან, მიუხედავად ამ დროისთვის ქვეყანაში არსებული არასახარბიელო პოლიტიკური თუ ეკონომიკური სიტუ-

აციისა. გამოკითხულთა 43,8% თავს იკავებს შეკითხვაზე პასუხისგან. მხოლოდ 8,5% თვლის, რომ მათი ცხოვრება ემსგავსება მშობლებისას.

ახალგაზრდა თაობაში არსებობს გარკვეული ნაწილი ტრადიციებისა თუ წეს-ჩვეულებებისა, რომელთა შენახვა მათი აზრით მნიშვნელოვანია, ისეთი როგორცაა: ენა, სარწმუნოება/რელიგია, ეროვნული და ოჯახური ტრადიციები, ფოლკლორი და დღესასწაულების აღნიშვნა, ანუ ის ყველაფერი რაც თითოეულ ქვეყანას ერთმანეთისგან გამოარჩევს. ქართველი მილენიალებისთვის მნიშვნელოვანია, როგორც ეროვნული, ასევე ოჯახური ტრადიციების გაფრთხილება. საინტერესოა, რომ მხოლოდ 2%-მა გამოხატა უარყოფითი დამოკიდებულება ტრადიციების მიმართ, ხოლო გამოკითხულთა 38% თვლის, რომ დროა გადაიხედოს მრავალი ეროვნული თუ მენტალური ტრადიცია, რაც

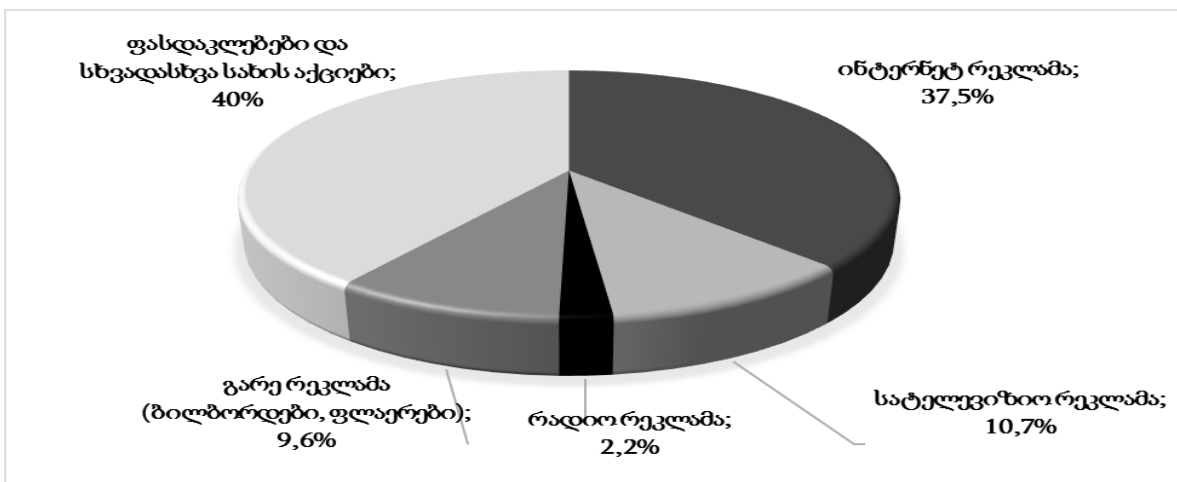
განვითარების ერთგვარ საწყის პროცესს წარმოადგენს. მილენიალების მხოლოდ 16% შიშობს, რომ გლობალიზაციის პერიოდში შესაძლოა დაიკარგოს კულტურის ელემენტები.

სოციალური ქსელები და ინტერნეტი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია თანამედროვე ახალგაზრდებისთვის. მილენიალები ამბობენ რომ აუცილებელია იქონიონ მუდმივი კონტაქტი ინტერნეტთან, მათ გააჩნიათ მოთხოვნილება ისაუბრონ ხმამაღლა საკუთარი ცხოვრების

შესახებ და გაასაჯაროვონ მრავალი ფაქტი. გამოკითხულთა 43% აღიარებს, რომ თავს ცუდად გრძნობენ თუ არ აქვს შესაბამისი გამოხმაურება მათ მიერ გაზიარებულ ფოტოს ან რაიმე აქტივობას. საქართველოში ჩატარებული კვლევის მიხედვით, ახალგაზრდები დიდ დროს ატარებენ ინტერნეტში, უმრავლესობა დღეში 3 საათზე მეტსაც კი. 35,6% აღნიშნავს, რომ ინტერნეტს საჭირო ინფორმაციის მოსაძებნად იყენებს, 26,8% ინტერნეტს სოციალური ქსელები-

ნახაზი 10

რა სახის რეკლამა იქცევს მილენიალთა ყურადღებას

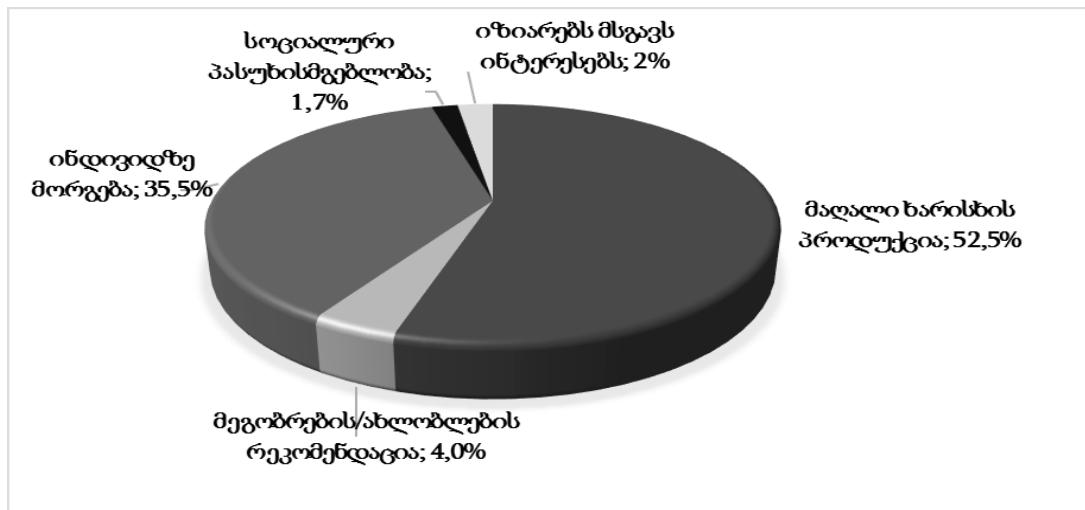
სათვის იყენებს, 18-18% - გართობისა და ახალი ამბების მისაღებად, ხოლო სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად ინტერნეტს მილენიალების მხოლოდ 1,6% იყენებს.

ცხადია, ახალი თაობის წარმომადგენლები დიდი რაოდენობის ინფორმაციის მიღებასთან ერთად, ხშირად იღებენ სარეკლამო განცხადებებსაც, რომელიც, ზოგჯერ შესაძლოა განცხადებების გარეშე, ხდება მათი სურვილის წარმართველი. მილენიალები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ რეკლამას დიდი ძალა გააჩნია,

მითუმეტეს დღეისათვის, როდესაც სარეკლამო ბიზნესი უფრო ვითარდება. თუ რა ტიპის რეკლამა იქცევს მილენიალთა ყურადღებას, ასახულია ნახაზზე 10. გამოკითხულთა 40%-სთვის მნიშვნელოვანია ფასდაკლებები და სხვადასხვა სახის აქციები. ასევე დიდ როლს ასრულებს ინტერნეტ რეკლამები. მაშინ, როდესაც სატელევიზიო რეკლამები მომაბეზრებლად და არასასურველად ითვლება, მილენიალების 47% ამბობს, რომ სოციალურ ქსელებში ხშირად ეცნობიან სარეკლამო შინაარსის შეტყობინებებს და ეს მათთვის აგრესიის გამომწვევი არ არის, მითუმეტეს თუ რეკლამა კრეატიულია.

პროდუქტის შერჩევის კრიტერიუმები

რეკლამის ნახვას ხშირ შემთხვევაში მოჰყვება ყიდვის სურვილი და თუ კი ეს პროდუქცია სანდო, ცნობადი და მაღალი ხარისხისაა, რომელსაც საკუთარი ნიშა აქვს დაკავებული, მილენიალების აზრით, საქმე ბრენდთან გვაქვს. ბრენდი მხოლოდ ხარისხი არ არის, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ამ თაობისთვის ხარისხს გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს (იხ. ნახ.11). პროდუქტის შერჩევისას, მილენიალებისთვის ხარისხი ამოსავალ წერტილად ითვლება, რადგან მათ ურჩევნიათ იყიდონ თუნდაც მეორადი, მაგრამ კარგი ხარისხის პროდუქცია, ვიდრე ახალი და უხარისხო. ამას ადასტურებენ ქართველი ახალგაზრდებიც, მათი 52,5%-სთვის ბრენდის მთავარი მახასიათებელი ხარისხია, თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანია (35,5%) ინდივიდუალური მორგებაც, რაც ამ თაობისთვის საკუთარი თავის წარმოჩენისა და სოციალურ გაცნობის ადგილის დაკავების წინაპირობაა.

გამოკითხულ მილენიალთა 50% შექმნილი პროდუქციისგან მოელის, რომ ხაზს გაუსვამს მათ ინდივიდუალობას. აქ კიდევ ერთხელ ნათლად იკვეთება ინდივიდუალობის, გამორჩეულობის დაუოკებელი სურვილი. რაც შეეხება

სხვა მოლოდინებს, 24%-ს სურს კარგად იცნობდეს ბრენდს, 18% ფიქრობს, რომ ბრენდი უნდა დაეხმაროს მას წარმატების მიღწევაში, ხოლო 8% კიდევ ერთხელ ამახვილებს ყურადღებას ხარისხზე, კომფორტსა და სხვა მსგავს მახასიათებლებზე.

როდესაც მილენიალები ირჩევენ ამა თუ იმ პროდუქტს და ხდებიან მისი მუდმივი მომხმარებლები, იწყებენ სიმპათიის გამოხატვას სხვადასხვა გზით (იხ. ნახ.12). ქართველ და უცხოელ მილენიალებს შორის დიდი სხვაობა არ არის საკუთარი დამოკიდებულებების გამოხატვისას. ქართველი მილენიალების 42% პროდუქტისადმი სიმპათიის გამოხატვისას, ცდილობს ის შეიძინოს მაღაზიაში, ხოლო 2% ყიდულობს ონლაინ, მაშინ როდესაც საზღვარგარეთ გამოკითხულთა 48% სარგებლობს ონლაინ შესყიდვებით, ხოლო მაღაზიაში 52% იძენს პროდუქტს. სოციალური ქსელებიდან საქართველოში აქტუალური ფეისბუქია, სადაც მომხმარებლების 59% იწონებს პროდუქტს/ბრენდის ოფიციალურ გვერდს. ბრენდისადმი

როგორ გამოხატავენ სიმპათიას მილენიალები ბრენდის მიმართ

საჯარო სიმპათიის გამოხატვა და მასზე საუბარი სხვებთან ქართველი მილენიალებისთვისაც ისევე პოპულარულია, როგორც უცხოელებისთვის. ქართველების 37% საუბრობს იმ პროდუქტის შესახებ სხვებთან, რომლის ერთგული მომხმარებელიც თავად არის. მომხმარებლებს ახასიათებთ ლოიალობაც, მათ შორის ქართველების 10,2% აღიარებს, რომ ხდებიან ლოიალური თუ ენდობიან ბრენდს.

ლოიალობისა და სიმპათიის გამოხატვის გარდა მილენიალებს შეუძლიათ უარი თქვან ამა თუ იმ პროდუქციასა და მომსახურებაზე, თუ კი ვერ შეძლებს, მათ ხასიათზე მორგებას. ამასთან, მნიშვნელოვანია მისაღები იყოს საზოგადოებისთვის და იმსახურებდეს საყოველთაო აღიარებას. როდესაც მილენიალებს სურთ რაიმე ახლის შექმნა ისინი გადაწყვეტილებას ყოველთვის დამოუკიდებლად არ იღებენ, ქარ-

თველ მილენიალთა 40% აღიარებს, რომ აზრს ეკითხებიან მეგობრებს ან ოჯახის წევრებს, ხოლო გამოკითხულთა უმრავლესობა—55%, ინფორმაციას ეძებს კომპანიის ვებ-გვერდზე, ბლოგებსა და ფორუმებზე, ეცნობა მომხმარებლების მოსაზრებებსა და დამოკიდებულებებს. მხოლოდ ამის შემდეგ განსაზღვრავს რამდენად მიზანშეწონილია პროდუქციის ან მომსახურების შექმნა.

დასკვნა

კვლევამ კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, რომ მილენიალები უნიკალური, განსხვავებული და თავისებური თაობაა, რომელსაც გააჩნია დაუოკებელი სურვილი იყვნენ თანამედროვე, მოდური და საზოგადოებისთვის მისაღები, ასოცირდებოდნენ კარგთან ან საუკეთესოსთან. მილენიალები მზად არიან უარი თქვან თავის საყვარელ ბრენდზეც კი ახალი, ეკოლოგიურად

უფრო სუფთა ბრენდის გამოჩენის შემთხვევაში. აქ კიდევ ერთხელ დასტურდება მათი დამოკიდებულება, არამარტო საკუთარ ცხოვრებასთან, არამედ გარემოსთან და ზოგადად საზოგადოებასთან. ეს თაობა მზადაა აიღოს პასუხისმგებლობა უკეთესი გარემოს შექმნისთვის, იზრუნოს, დაიცვას და იცხოვროს უკეთეს სამყაროში.

მარკეტოლოგები კარგად უნდა დაფიქრდნენ ახალ მიდგომებზე ამ ამაყი და გამორჩეული თაობის ყურადღების მისაქცევად. ამ თაობას სჭირდება განსაკუთრებული მიდგომები და შესაბამისი მარკეტინგული ინსტრუმენტები.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. Strauss W., Howe N.(1997). The Fourth Turning: An American Prophecy. Broadway Books, - Social Science - 382 p.
2. Millennials: The Me Me Me Generation.M.: Time, URL:<https://time.com/247/millennials-the-me-me-me-generation/>

3. Taylor, P. (2016) The Next America: Boomers, Millennials, and the Looming Generational Showdown. [Pew Research Center](https://www.pewresearch.org/the-next-america-book/). URL: <https://www.pewresearch.org/the-next-america-book/>

4. BIALIK KRISTEN AND FRY RICHARD, 2019. Millennial life: How young adulthood today compares with prior eneration. URL: <https://www.pewsocialtrends.org/essay/millennial-life-how-young-adulthood-today-compares-with-prior-generations/>

5. Taylor, P. and Keeter, S. (2010). Millennials: Confident. Connected. Open to Change. Pew Research Center. URL: <http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/millennials-confident-connected-open-to-change.pdf>

6. Millennials 2015 Favorite Brands Ranking Report, URL: <https://www.moosylvania.com>

- Meet the BRIC Millennials, URL: <https://www.jwtintelligence.com/2013/09/meet-the-bric-millennials/>

7. დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში 2017. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.URL:https://www.geostat.ge/media/13833/demografiuli-viTareba-saqarTveloSi_2018.pdf

Lia Genelidze

Visiting Teacher, Akaki Tsereteli State
University, Georgia
lia.genelidze@atsu.edu.ge

Tea Valishvili

Associate professor, Akaki Tsereteli State
University, Kutaisi University, Georgia
tea.valishvili@atsu.edu.ge

**MILLENNIAL GENERATION - THE MOST
INFLUENTIAL
CUSTOMER OF THE FUTURE**

SUMMARY

Generational relationships, their views, similarities and differences has always been an interesting topic, this time we will discuss all of this in marketing and will characterize the generation that is the most influential in the 21st century. In order to be able to communicate effectively with their clients, business representatives must take into account the differences between different generations. Otherwise, companies and brands will be at risk of losing customer loyalty, especially with millennials.

The generational theory helps us to identify the priorities of different generations, according to which people are born with new values about every twenty years that are significantly different from their parent's values. Generational theory was first introduced in the 1990s by American researchers William Strauss and Neil Howe. According to their theory, the differences between generations are much deeper than the problem of "fathers and children." People of one age are united not only

by the common historical context, but also by the system of values that has shaped it. Most interesting to us is the generation of those born in 1981–2000, who are called "Millennials", otherwise referred to as the Generation Y or simply Gen Y.

The topic is about exploring the Millennial Generation as the most influential generation and the future user's desires, views, attitudes and actions that are of great interest to any company or enterprise in marketing point, since this generation represents a large group and now the fortune of many companies depends on the desires. We'll get acquainted Millennials as a free and innovative generation who are always ready to be the focus. We will discuss the role and impact of technology and social networks on their lives. In addition, you will find the research conducted by the USA advertising agency "Moosylvania", about Millennials attitude towards brands, conclusions about what is needed to get this generation's attention, what do they expect from companies and how do they become their friends.

The millennials are not only the largest generation in the history of mankind (their population is 75 million worldwide), but a kind of social group that allows for generalization, especially in this generation, slowly emerging autonomous micro-generations. The amount they spend annually is \$ 170 billion. Companies that sell goods and services need to develop a range of marketing approaches to become the preferred brand of the Millennial Generation as a key target group. For this, it is necessary to create not just standard ads, but to become their friends. Why should you befriend the Millennials? Because they have power.

This survey focuses on different topics - Millennials in the modern world, personal finance and employment, stress and social media, attitude towards the brands and advertising, also other topical issues. So we will discuss all the important issues and beliefs in modern society, On the example of both foreign and Georgian millennials.

The term BRIC (Brazilian, Russian, Indian, Chinese) was introduced decades ago, combining a generation that comprises about 40% of the world's population, which will be the main market power in the future. The BRIC (Brazilian, Russian, Indian, Chinese) research report is the result of quantitative and qualitative research by JWT Intelligence throughout the year. Especially for this report, for quantitative research in Brazil, India, China and Russia has used online tools owned by SONAR დას and JWT's. Totally 1,640 BRIC Millennials participated in the study.

In Georgia The survey included 180 Georgian Millennials. We used quantitative research, depend on questionnaire of JWT Intelligence. The results are compared to foreign millennials, where is a great similarity despite the national differences. The percentage of millennials in almost all countries is similar (27-30%). Based on the received information, we have created a special profile for Georgian Millennials, where we described all the important characteristics ranging from education to personal relationships.

Many clear diagrams or charts are used in the topic, which can be taken into account, both in practical and theoretical terms, by any marketer or person who is interested by this topic. The work in the Georgian scientific space is a novelty that interests not only young people, but also representatives of other generations. Like their peers around the world, Georgian millennials are more optimistic, uniquely nimble and have the entrepreneurial ability, they are easy to use technologies and naturally civic minded. Despite the fact, that millennials are inclined to spend, most of them agree that spending wisely is more important than earning lot of money. They are used to express their opinion about any topic on social media, they are active and always online. Internet is the main space for them to learn, shop, get new information and even have friends. Millennials feel a responsibility to leave better living conditions for

future generations. They are committed to taking responsibility for creating a better environment, taking care of, protecting and living in a better world. Finally, we can say that the Millennials are not only the largest generation in the history of mankind, but also a kind of social group that allows for generalization.

KEYWORDS: Generation Theory, Millenium Generation, Values, Brand, loyalty

J.E.L. classification: M0, M3, D4

References

1. Strauss W., Howe N.(1997). The Fourth Turning: An American Prophecy. Broadway Books, - Social Science - 382 p.
2. Millennials: The Me Me Me Generation.M.: Time, URL:<https://time.com/247/millennials-the-me-me-me-generation/>
3. Taylor, P. (2016) The Next America: Boomers, Millennials, and the Looming Generational Showdown. Pew Research Center. URL: <https://www.pewresearch.org/the-next-america-book/>
4. BIALIK KRISTEN AND FRY RICHARD, 2019. Millennial life: How young adulthood today compares with prior enerations. URL: <https://www.pewsocialtrends.org/essay/millennial-life-how-young-adulthood-today-compares-with-prior-generations/>
5. Taylor, P. and Keeter, S. (2010). Millennials: Confident. Connected. Open to Change. Pew Research Center. URL: <http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/millennials-confident-connected-open-to-change.pdf>
6. Millennials 2015 Favorite Brands Ranking Report, URL: <https://www.moosylvania.com>
7. Meet the BRIC Millennials, URL: <https://www.jwtintelligence.com/2013/09/meet-the-bric-millennials/>
8. Demographic Situation in Georgia. Statistical Publication. URL: https://www.geostat.ge/media/13833/demografiuli-viTareba-saqarTveloSi_2018.pdf

TOURISM DESTINATIONS AS A PART OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Teona Grigolashvili

Doctor of Business Administration, Associate professor, Kutaisi University, Georgia
teona.grigolashvili@unik.edu.ge

KEY WORDS: Tourism, Economic Development, Destination, attractions, places;

J.E.L. classification: M2, O1.

Introduction

Tourism industry plays the main role in countries economic development first of all it is the fastest growing industry and it takes part to fight against unemployment. Tourism is main player in international trade. Tourism consists from leisure and business traveling as well. Tourism has significant share on GDP (gross domestic product). According to WTTC tourism generates 10.4% of world GDP. During 2018 year, to compare with global economy there was 3.9% growth in tourism industry.

Every tourism destination has resources (attractions) that should be take into considerations when planning places. Development of tourism can create positive impulses for local tourist companies. This is new opportunities for investors. New workplaces are main weapon against unemployment. Employees in tourism are learning new skills and they really know how to develop their future career. Tourism helps local entrepreneurs to explore new international, regional or local markets.

Main Part

The market of tourism is sharply becoming very competitive for tourism destinations. Destinations have to be very innovative, original and different. That's why destination management is the main object

of research. When studying Destination management it is very important to emphasize the role of marketing approach in collaboration with participants to attain main objectives.

The word destination is originated from Latin, it was used as a meaning of final point of traveling (Hitrec 1995:96). Tourism destination has become crucial point of modern tourism. In early years of development of destinations as a research objects it was defined as an urban extended zones (Gunn 1972:25). Modern approach of tourism destination is different from its early definitions. Tourism destinations are linked with places and areas that have geographical features. Tourism destination is the part of area that has real tourism attractions and linkage with other attractions (Kusen 2010:412). To sum up tourism destination is an administrative or geographical area visited by tourists that has certain attractions. According to UNWTO destination management is assemble of elements, that blends separate elements such as service, training and business support. Tourism destination has clearly defined borders; Tourism destination has different characteristic that depends on a place; Tourism destination is impossible imagine without locals that are ready to be involved in development of place.

Nowadays visitors are increasingly interested in experiences that are more active and creative than cultural. They are not content simply to view heritage

sites or museum collections in a static way and therefore welcome dynamic interpretation. They may want to participate in festivals and carnivals rather than watching from the sidelines. They can learn to cook dishes and make wine as well as consuming them. Today this new kind of “spiritual” destinations in tourism industry is very popular.

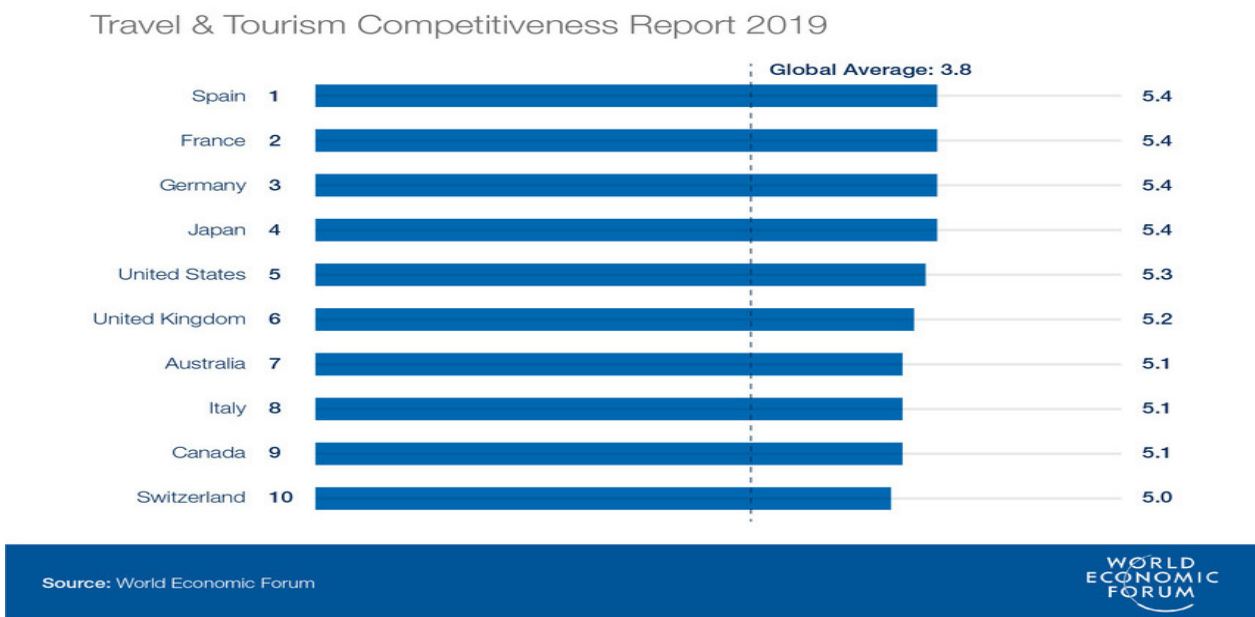
Destination management requires involvement and cooperation of all game players within destination. In accordance with modern approaches in destination management, destinations will be not demanding if they do not manage their products and services

properly. There is no need to have well known attractions like Big Ben or Pyramids, it is very important to have attractions managed wisely (Cotler et al., 2006:112) but countries with good reputation are the most desired.

In according to world economic forum people from Spain Germany and Japan are the most traveler nations. Moreover, the most desired countries are: Spain, France, Germany and Japan (chart 1). 32 million tourist visits Barcelona during the year. Tourism industry participates in formation of Spain’s GDP by 5 %.

Chart 1

Most desired Destinations during 2019 year

Source: www.weforum.org

In according to Georgian National Tourism Administration to compare with the November of 2018 and 2019 years, the amount of international

travelers increased by 12%. During 2019 year Total amount of visitors in our country were 8 690 352 this is the 7.2% more than last years dates. (see table 1).

Table 1

Dynamics of international travelers November 2018-2019 year

Country	2018 November	2019 November	Difference
International Travelers	598.312	670.122	12.0%
No-tourist Visits	112.993	126.946	12.3%

Source: www.gnta.ge

During 2014-2019 years Georgia received incomes from international travelers during I, II, III, IV quarts of the year (see chart 1).

Source: www.gnta.ge

Chart 2

Incomes Received By Tourism in Georgia

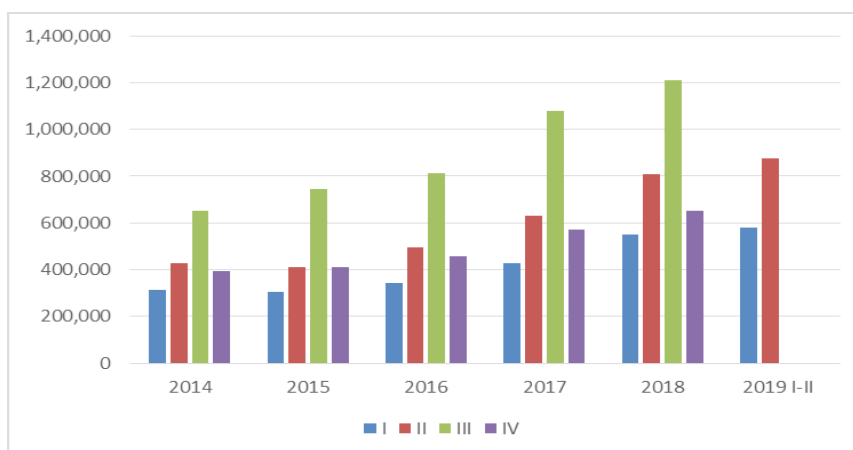

Table 2

Amount of Money Spent by Tourists with International Cards in Georgia

	2015	2016	2017	2018	2019
Total	1,459,116	1,624,808	2,059,729	2,136,848	1,798,960
	↓	↓	↓	↓	↓
January	88,957	111,536	152,896	135,197	163,465
February	83,525	107,367	140,168	122,764	149,670

March	106,872	122,461	167,715	152,997	183,644
April	118,105	117,744	160,454	149,540	200,587
May	131,895	130,493	165,049	170,825	232,210
June	116,854	122,996	165,053	189,958	253,181
July	124,635	147,615	203,899	232,512	299,040
August	135,821	169,613	212,009	247,455	317,163
September	157,846	162,477	286,612	207,708	
October	143,184	159,102	146,134	193,933	
November	136,216	128,230	127,578	162,458	
December	115,207	145,175	132,163	171,501	

Source: www.gnta.ge

According of dates shown on Table 2 and Chart 2, there is increase amount of money spent by tourists in Georgia. That is the one point that can help to accumulate tourism income in the country.

Conclusions

To sum up tourism plays significant role in modern economic development. Rising amount of international visitors in Georgia increases interest towards on tourism business. Globalization is the main object of tourism development. Tourism destination are important part of tourism development. Wisely, planed destinations are desired places to visit.

References:

1. Cotler, H. and Ortega, M.P. (2006). Effects of land use on soil erosion in a tropical dry forest ecosystem, Chamela watershed, Mexico. *Catena* 65:107–117.

2. Gunn, C.A. (1972) *Vacationscape: Designing Tourist Regions*, Taylor & Francis, Washington.

3. Hitrec, T. (1995). Tourism destination: meaning, development, concept. In Wahab, S., & Pigram, J. J. (Eds.), *Tourism, Development and growth: The challenge of sustainability* (pp. 96). Great Britain: Routledge.

4. Kusen, E. (2010) A System of Tourism Attractions. *Tourism Review*, 58 (4), 409-424.

5. Jafari, J. (2000) The scientification of tourism.

6. Tsai, H., Song HY.,Wong. K.K.F (2009)., *Tourism and Hotel competitiveness Research Journal of Travel and Tourism marketing.*, 26 (5-6), 522-546.

7. URL: www.gnta.ge

8. URL: www.unwto.org

9. URL: www.wttc.org

10. URL: www.weforum.org

Teona Grigolashvili

Doctor of Business Administration, Associate professor, Kutaisi University, Georgia

teona.grigolashvili@unik.edu.ge

TOURISM DESTINATIONS AS A PART OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Tourism industry plays the main role in countries economic development first of all it is the fastest growing industry and it takes part to fight against unemployment. Tourism is main player in international trade. Tourism consists from leisure and business traveling as well. Tourism has significant share on

GDP (gross domestic product). According to WTTC tourism generates 10.4% of world GDP. During 2018 year, to compare with global economy there was 3.9% growth in tourism industry.

Every tourism destination has resources (attractions) that should be take into considerations when planning places. Development of tourism can create positive impulses for local tourist companies. This is new opportunities for investors. New workplaces are main weapon against unemployment. Employees in tourism are learning new skills and they really know how to develop their future career. Tourism helps local entrepreneurs to explore new international, regional or local markets.

OVERVIEW OF APPROACHES TO DEFINITION OF RISK AND ENVIRONMENTAL RISK

Elena Bakulich

Candidate of Technical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Management, Logistics and Tourism, National Transport University, Kyiv, Ukraine
bakulich.elena@gmail.com

Irina Kis

Postgraduate student of the Department of Management, National Transport University, Kyiv, Ukraine
Arinakiss.23@gmail.com

KEY WORDS: *Risk, Environmental risk, Management, Threat, Negative consequences.*

J.E.L. classification: M1, Q0, Q5.

Analysis of recent investigation and publications.

Review of domestic and foreign sources shows that there is no unambiguous of the concepts of risk and the essence of its content in the scientific literature.

The concept of "risk" is already found in the works of representatives of early classical political economy of D. Ricardo, A. Smith, J. Mile. Further more deeper these concepts were considered by F. Knight, JM Keynes. The investigation on the nature of the risks discovery of their causes and classification was performed by A. Marshall, J. Schumpeter, Y. Brigham, L. Gapensky, S. Hughes, G. Kleiner.

In the process of analyzing the nature of risk the direct relationship between risk and profit becomes evident. According to J. Mill, D. Ricardo, and A. Smith risk is a mathematical expectation of losses that can occur in the conditions of choice and profit must include a recompense for risk (Ricarddo, 2016: 406). The development of trade, manufacturing and logistics has fastened the terms securely "profit", "capital" and "risk" from entrepreneurs of that era but risks were often regarded as a fear of objective reality and sources of adverse events.

A. Marshall in his work "Principles of Economic Science" (Marshall, 1920) regarded the causes and risk factors in the context of supply and demand. And for that to happen he divided the risks into entrepreneurial ones, driven by fluctuating markets, increased competition, technology development and personal risk that only extends to the borrower.

Supporter of the 19th century German Classical School. J. von Tünen, directly related the value of entrepreneurial income or "gain" with entrepreneurial risk (Tyunen, 1857).

J. Schumpeter linked entrepreneurial activity to the "dynamic uncertainty" which is generated by the continuous development of the "economic and political" environment and scientific and technological progress (Schumpeter, 2010: 22).

The most comprehensive study of risk as a major component of the entrepreneurial function was performed by American researcher Frank Knight. He offered a fundamental justification for the relationship between risk and uncertainty in his work, "Risk, Uncertainty and Profit" (Knight, 2009).

The main results of the research.

The legislations were adopted in Ukraine in the 1920s which contain the characteristics of industrial and economic risks, but by the mid-1930s, the risk category was declared a "bourgeois concept."

The risk-taking attitude was changed by the transition to market relations after Ukraine's declaration of independence in 1991. Business entities had to take into account many variants, characterized by high uncertainty of possible deviations from the intended trajectory.

Risks and high levels of business activity are typical for any country. But they are especially relevant for Ukraine in the conditions of instability and information uncertainty.

There are different approaches and opinions in domestic and foreign literature for the determination of the nature of the risk category. This is explained by the complexity and versatility of this phenomenon, its using in the describing different phenomena, the imperfection of formulating measures that promote the using of risks in business practice and management (Posokhov, 2014: 89).

The review of definitions of the concept of "risk" shows that the analyzed concept is multidimensional; it is much researched and actively developed. This is due to the high relevance of the risks in the current conditions of development of the world economy and the Ukrainian economy in particular, which has not come out of the stage of permanent crisis for many years.

Theoretically, the concept of "risk" implies the possibility of events in case of which there is a possibility of adverse outcomes. This term has many meanings in the existing sources, for example: risk is an unwanted event that may or may not occur; risk is the cause of an unwanted event that may or may not occur; risk is a statistical indicator of the likelihood

of an adverse event occurring; risk is a concept that means the fact that a decision is made under known probability conditions ("decision in risk conditions") (Algin, 1989: 65).

The risk is possible only in case of uncertainty. A risky situation means that uncertainty must be made known in advance. Risk Awareness is very important in balancing the risk situation and the activity. The better the awareness of alternatives, the greater the chances of success.

All definitions of the category named "risk" can be divided into three groups. The first group includes the definition of where the risk is considered as the level of loss or other negative impact. The second group focuses on the probability of deviation from the planned results, the possibility of its qualitative and quantitative assessment. In the third group risk is shown as the activity of the risk carrier; actions in an uncertain environment aimed at maximizing profit margins; opportunities to create and take advantage of competitive advantages in the uncertainty of all market players.

The definitions can also be divided by objective and subjective understanding of risk. An objective understanding of risk means the possibility of realizing both a favorable and unfavorable risk situation that is independent of the desire or awareness of the risk carrier. In other words, uncertainty is an objective characteristic of the environment of the risk carrier.

Based on the analysis of scientific achievements we can propose a new definition of the concept of "risk". It means that *risk is a scientific category which due to the influence of uncertainty contains the risk of underperformance or loss.*

The source of risk is the uncertainty in the movement of the organizational and economic system. Risk exists independently of the will and the relationship of the risk carrier to the risk situation.. The actions of the risk carrier are only a reaction to the objective changes of the external environment, which

occur independently of him and personal attitude is characterized by the personal competencies, character and emotional state of the decision-maker.

Among all kinds of risks, environmental risk deserves special attention. It has a specific nature and must be considered at all levels of government, because it is influenced by all economic entities, production processes, and most importantly, society.

There are several definitions of environmental risk. In the United States, for example, environmental risk is two-component and includes the possibility of an undesirable environmental event and also the potential losses from that event. The latter is credited with a level and in compliance with this way, risk is defined as the product of the probability of an event at its level.

According to the interpretation of Yaili E.A. (Yayli, 2006: 17) environmental risk is the risk of dynamic equilibrium disturbance in ecological systems, which leads to changes in the characteristics of their abiotic and biotic components, as a result of natural processes or anthropogenic activity, and the ecosystem is restructured into a state with new properties.

Generally, the concept of the risk of environmental systems is related to sources of internal and external influences some of which are directly dependent on human economic activity.

An important condition for the sustainable development of Ukraine is to ensure growth with maintaining environmental equilibrium. However, at present, industrial enterprises do not sufficiently take into account environmental factors and their possible consequences in their activities. According to DSTU 2156-93, environmental risk is considered as the possibility of the negative effects from the set of harmful effects on the environment (ДСТУ 2156-93, 1994).

Depending on the extent of the impact and the consequences of the risk, emergency and systematic environmental risks are considered. Emergency

environmental risk is a situational quantitative characteristic of an environmental danger that takes into account the consequences of its implementation that are caused by anthropogenic environmental impact and is manifested in the form of damage to recipients at a certain frequency. Systematic environmental risk is a situational quantitative characterization of the environmental danger which is taking into account the consequences of its implementation that are caused by a systematic anthropogenic impact on the environment and are shown as inflicted with a certain frequency (probability) of damage to the recipients (Lishenko, 2014: 28-29).

In the theory of risk are widely used concepts such as individual and background risks. Individual environmental risk is a risk that is usually identified with the possibility that a person during his or her life fills a negative environmental impact. It characterizes the environmental danger at a particular point in the space where the individual is located that is the distribution of risk across space. Background risk is due to the presence of effects on the nature and social environment of human habitation (Lishenko, 2014: 33).

Depending on the source of the danger, the risks associated with the devastating impact of the forces of nature and human activity are distinguished. The first - natural, the second anthropogenic risks. Natural risks include: atmospheric; geological; space; biological and more.

In the area of environmental management, the risks that are combined with the concept of "environmental" are divided as follows:

- risks of environmental pollution during the production, storage and use of chemicals, including fertilizers;
- risks of environmental pollution due to the emission of danger by-products of production;

- risks related to urbanization processes;
- risks of natural disasters and disasters.

Environmental risks include the risks associated with environmental pollution and the liability of the entrepreneur for the damage caused by production activities. They distinguish the risk of impact on the business object its and the infrastructure, as well as the permanent risk, accumulated one and one-time risk.

Classification of environmental risks can be done on the basis of localization of adverse events, sources of their occurrence, nature and exposure of pollution, a form of compensation for negative consequences, etc.

For nature, the state of risk is a natural phenomenon, relatively short-lived and one that passes quickly in the overall functioning of specific natural processes. For humans, environmental risk is determined by a potential disruption of established trends in the development of natural anthropogenic and anthropogenic systems. The anthropogenic-ecological risk is created by the person himself, often unintentionally.

Environmental risk is characterized by the following regulatory levels (Orel, 2014: 84):

- acceptable environmental risk. Its level can be justified in terms of both environmental, economic, social and other problems in a particular society and at a particular time;
- the maximum permissible environmental risk. This is the maximum level of acceptable environmental risk. It is determined by the totality of adverse environmental effects; should not be exceeded regardless of the interests of economic or social systems;
- critical environmental risk is a minimum acceptable level.

In practice, the need to identify and take into account environmental risk is due to the fact that it exists in any territory. Environmental risk must be taken into account at all levels, from local to global. Since the thresholds for the influence of many factors are unknown, the calculation should be multivariate and probabilistic. Both potential and actual risk should be considered. Not only in normal conditions of production, but also in the event of an accident, the risk to the environment and human health must be distinguished.

Features of environmental risks include:

- the necessity of taken into account the requirements of environmental legislation in their accounting and evaluation;
- variety of their effects, affecting not only the property of the enterprise, but also on people, animals, plants;
- the possibility of not only direct but also indirect consequences;
- availability of limit values for pollution, after which catastrophic consequences can occur;
- territorial location and possibility of transboundary transfer of pollution;
- the possibility of long-term nature of the impact of pollution;
- high capital intensity of protective measures and the need for long terms for their implementation;
- activities that are ineffective in the short term can be effective in the long term, and the effects of their implementation may be observed in other industries or in other regions. In addition, the effect of implementing an environmental measure cannot always be measured in monetary terms.

Environmental risk assessment methods are consistent with general risk assessment methods but have specific characteristics. A quantitative approach can be used but when the decisions are making that take into account the interests of individuals, groups and organizations, during the threat of environmental

risk the disadvantages of using quantitative assessment are obvious. Public life requires the introduction into practice of managing more relevant modern models. These include the use of an integrated approach that allows to distinguish two types of risk, the first one is rational (justified) and the second is irrational (unjustified). The integrated approach allows the using of three interrelated parties: quantitative, qualitative and axiological.

Taken advantage by the discounting process, you can judge the benefits and harms distributed over time. The right consideration of the time factor allows a reasonable allocation of funds and limits for the introduction of innovations with environmentally acceptable characteristics (Orel, 2014: 60).

Conclusions.

Environmental risk means a probable event and if it occurs would have environmentally adverse effects.

According to the source environmental risk is divided into natural and human risk. Environmental risk is potentially affected not only by the natural environment but also by the enterprise's fixed assets and public health. Risk management needs to be taken into account to minimize it.

References

1. DSTU 2156-93. Safety of industrial enterprises. Terms and definitions. - K.: State Standard of Ukraine, 1994. - 31 p. (in Ukrainian)
2. Algin A.P. Risk and its role in public life / Algin A.P. - M.: Thought, 1989. - 188 p. (in Russian)
3. Environmental risk: methodology of evaluation and management / Lischenko G.V. et al. ; Sciences. ed. Kovalenko G.; Nat. Acad. of Sciences of Ukraine. - K.: Scientific Thought, 2014. - 326 p. (in Ukrainian)
4. Schumpeter J. Capitalism, Socialism and Democracy. 2010.- 22c.: [Electronic resource]. -

Access Mode:: <https://www.taylorfrancis.com/books/9780203857090>

5. Knight, Frank Risk, Uncertainty and Profit, 2009: [Electronic resource]. - Access Mode: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1496192

6. Marshall, Alfred Principles of economics, 1920: [Electronic resource]. - Access Mode: <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html>

7. Orel SM Environmental risk assessment. Impact on human health / Orel S.M., Malyovani M.S., Orel D.S. - Kherson: OLD-PLUS, 2014. - 231 p. (in Ukrainian)

8. Posokhov I.M. Theoretical and practical aspects of corporate risk management: monograph / IM Posokhov. - X.: SPPP "Word", 2014. - 499 p. (in Ukrainian)

9. Ricardo D. The Beginnings of Political Economy and Taxation / David Ricardo; [trans. with English. ; past Klyukin P.]. - M.: E, 2016. - 1040 p.

10. Schumpeter J. Capitalism, Socialism and Democracy. 2010.- 22c.: [Electronic resource]. - Access Mode:: <https://www.taylorfrancis.com/books/9780203857090>

11. Tyunen I. The United State in Relation to Public Economy / Tyunen I. 1857.- 394 p. [Electronic resource]. - Access mode: <http://edd.edu.biz/references/4365842.pdf>

12. Yayli E.A., Traditional and co-evolutionary views on systematic approaches to the problem of environmental risk management / Yayli E.A., Muzalevsky A.A. // Risk management. - 2006. - № 2. - P. 10-24. (in Russian)

Bakulich Elena

Candidate of Technical Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Management, Logistics and
Tourism, National Transport University,
Kyiv, Ukraine
bakulich.elena@gmail.com ,

Kis Irina

Postgraduate student of the Department of
Management, National Transport
University, Kyiv, Ukraine
Arinakiss.23@gmail.com

**OVERVIEW OF APPROACHES
TO DEFINITION OF RISK AND
ENVIRONMENTAL RISK**

SUMMARY

Successful entrepreneurial activity is usually teetered on the edge of preserving and expanding the rate of profit over time that are accompanied by the necessity of using the elements with a high degree of uncertainty and taking into account the risks the implementation of which is accompanied by a rapid increase of negative consequences during the irregularities of the expected functioning of business processes. According to this the research of the concept of 'risk' and 'environmental risk' is very relevant.

მეურნეობით და „ქომაგობით“ მიღებული, „ერთობით სავსეობის უსაფრთხოება“ (ახალი ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

დავით შავიანიძე

ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
davit.shavianidze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკის/„სოციალური რეალობის“, „საოჯახო მეურნეობა“, „ერთობით მიღებული სავსეობის უსაფრთხოება“/„მატერიალურ-ყოფითი მონაპირიგებულობა“, „ქომაგობა“.

J.E.L. classification: N0, N8, D1

ანოტაცია

ადამიანის მატერიალური მოთხოვნილებები, ეკონომიკური კეთილდღეობა დღემდე პრიორიტეტულია. ამ გზაზე განმსაზღვრელი შეიძლება იყოს ტრადიციული მიდგომები და შედეგზე გათვლილი სტიმულის მომტანი რწმენიანი ქმედებანი. ინდუსტრიული ეპოქის და აწმყოს გლობალური პროცესების გავლენით განაპირობებული ეკონომიკის/„საოჯახო მეურნეობა“ შესახებ ვიმსჯელებთ ერთმანეთთან კავშირში მყოფი ტერმინების - „საოჯახო მეურნეობა“, „ერთობით მიღებული სავსეობის უსაფრთხოება“/„მატერიალურ-ყოფითი მოწესრიგებულობა“, „ქომაგობა“ შესახებ მოძიებული მასალების ანალიზით.

შესავალი

ტრადიციულ მიდგომა-დამოკიდებულებებით შექმნილ, მართულ საოჯახო-სათემო მეურნეობაში დღესაც მზარდია ეკონომიკურად ძლიერი ყოფის მოთხოვნადობა. ეკონომიკის/„სოციალური რეალობის“ წეს-ტრადიციებთან მიმართების საკითხს წარმოვადგენთ ჩვენ მიერ საქართველოს სხვადასხვა თემში, ბოლო ათი წლის განმავლობაში მოძიებული უკვე ცნობილი მასალის შედარებითი ანალიზის საფუძ-

ველზე. ერთმანეთს შევუდარებთ სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულ და ჩვენ მიერ ბოლო მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში მოძიებული მასალებს.

ცნობილია, რომ ეკონომიკა მეურნეობის წარმოებასთან, განაწილებასა და მოხმარებასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობის ერთობლიობაა (მენქიუ, 2008:4). ძლიერი ეკონომიკის/„ერთობით მიღებული სავსეობის უსაფრთხოების“ შესაქმნელად მთავარი იყო „მეურნეობის „სწორად გაძლოა“. უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობდა ბუნებრივი რესურსების გონებრივი მართვა-ათვისება, „სავსე მეურნეობის“ მომხმარებლური საკითხების ორგანიზება.

სამეურნეო-ეკონომიკური კუთხით მდგრადობასთან ბმაშია: სტუმართ-მასპინძლობის და ტრაპეზობის ტრადიცია; ოჯახის უფროსი მამაკაცისგან და „ოჯახის დამბრუნებელი ქალისგან“/„ვარცლ-ბურჯის ქალი“ საოჯახო მეურნეობის მართვის და „მატერიალურ-ყოფითი მოწესრიგებულობის“ ამსახველი და სხვა სინამდვილე.

ძირითადი ნაწილი

ეთნოგრაფიული მასალები ადასტურებენ მთელ საქართველოში სტუმრისთვის მზაობის შესახებ, როგორც სახლის ოთახების მოცულობით, ისე ყოფითი ცხოვრების სხვა მახასიათებლებით. **შდრ., ეთნოგრაფიული მასალა:** აჭარაში ფართოდ იყო გავრცელებული „**სასტუმრო სახლები**“, „გამობეჭილი შეშით და არამალფუჭებადი პროდუქტებით: ყველი, ფქვილი, მარილიანი კარაქი, თაფლი. დღეს აჭარაში საცხოვრებელი კომპლექსის განსაკუთრებული ნაწილი „**სასტუმრო ოთახია**“; „მეგრელი კაცი, ვისაც სტუმარი არ უნდა „ღურელიენია“. სამეგრელოში სტუმრის „სიყვარულის დასტურად“ სახლის მშენებლობის დროს აკეთებენ ყველაზე დიდ „ზალას“. ყველგან საქართველოში სტუმრის სასურველობაზე მიანიშნებს გამოთქმები: „**სტუმარი ღვთისაა**“; „**სახლობა მაშინ იცინის, როცა სტუმარი გყავს**“; „**სტუმარს ოჯახის უფროსი დაუთმობდა საკუთარ სკამს**“.

ქართველობის უმნიშვნელოვანეს ტრადიულ წესს, სტუმრობას თან სდევდა სარწმუნოებრივი ხასიათის წეს-ჩვეულებათა, ქმედებების ამსახველი ტრაპეზობა. ეს „სოციალური აქცია“ ყველა ქრისტიანული და ხალხური რიტუალის ნაწილია. მიღებული განმარტებით რელიგია არის რწმენა იმისა, რომ ყოფიერების მთლიანობა მოიცავს წარმოსახვით ან მნიშვნელოვან ობიექტურ გარემოს (თოფჩიშვილი და სხვ., 2010). შესაბამისად, „პირველი ქრისტიანული ტრაპეზის/სისხლსა და ხორცთან ზიარება/ევქარისტია მოციქულთა დროიდანვე ღვთისმსახურების მნიშვნელოვანი ელემენტი იყო. მას პურის განტეხასაც უწოდებდნენ“. ტრაპეზობისას სტუმარ-მასპინძლის ქრისტესთან „ზიარების“, აუცილებელი ელემენტი იყო ღვინო - ქრისტეს სისხლი და პური - ხორცი ქრისტესი. ხალხურ ყოფაშიც მართლმადიდებლური ქრისტიანო-

ბის გავლენით ზუსტად ისეთივე ახსნაა, თუმცა პურს აქვს სხვა უფრო ფართო მნიშვნელობაც. ყველგან საქართველოში სასიამოვნოდ აღქმული ტრაპეზობის აღსანიშნავად დღემდე გამოიყენება ტერმინი „**პურ-ღვინო**“; დასტურდება ტერმინი „**პურ-მარილი**“. პური აღნიშნავს სიმბოლური, სტერეოტიპული კოლექტიური მოქმედებების ერთობლიობის ამსახველი ტრაპეზობისთვის საჭირო სხვა დანარჩენ პროდუქტსაც, მარილი კი მარილიანს, მადლიანს, გულიანს. **შდრ.,** გამოთქმები: „**მარილიანი საქმე**“; „**მარილიანი სიტყვა**“; „**მადლს მარილი მოაყარე**“. **ეთნოგრაფიული მასალა:** „პურ-ღვინით და პურმარილით კაცს აზიარებ ქრისტესთან. უფრო დიდ მადლს ვერ ეწევი ვერც მასპინძელი და ვერც სტუმარი“.

„ერთობით მიღებული სავსეობის უსაფრთხოების“/„თავდაცვას“ და სათემო საქმისთვისაც თავგართმევას საქართველოში უზრუნველყოფდა „გაუყოფელი დიდი ოჯახები“. ამ დიდ, გაუყოფელ სოციუმში „ოჯახის უფროსი მამაკაცის და ქალის მიერ შრომის „**თავგართმეული**“ და სამართლიანი განაწილება ეკონომიკური კეთილდღეობის საფუძველი იყო“. აღნიშნული დასტურდება საქართველოს ყველა თემის, ყველა დროის ეთნოგრაფიული მასალებით. **ბოლნისის ეთნოგრაფიული მასალებით:** ოჯახის უფროსი ქალი/„**ოჯახის დამბრუნებელი**“, „**ვარცლ-ბურჯის**“ ქალი, ოჯახს უფროს მამაკაცთან ერთად სარტყელივითაა შემოკრული“ (ტერმინები ოჯახის მმართველი ქალის აღსანიშნავად დავადასტურეთ 2019 წელს, ბოლნისის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მიმდინარეობისას). **აჭარული მასალებით,** რძლის შეხვედრისას „თაფლიანი ხელის დედაბომზე წასმა სიტკბოების ნიშანი იყო. სიტკბოება კი ერთობას უდრიდა. აღნიშნულიც უთუოდ აპირობებდა ყველანაირ ძლიერებას“.

ტრადიციული და „ერთობლივი მოხმარების ფორმა „**ქომაგობა**“ „ქომაგობა“ საქართველოს

სხვადასხვა თემში ცნობილია „ნადის“, „მამითადის“ და სხვა სახელებით. ეკონომისტი იორამ ბენ პორატი წერდა რა ოჯახის და მისი თითოეული წევრის კეთილდღეობის გარანტიებზე, მნიშვნელოვან ფაქტორებად ასახელებდა ერთობლივ მოხმარებას და ემოციურ ურთიერთობებს. ეკონომიკური სარგებლობა და ემოციური ურთიერთობები ეს არის ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც უდიდეს როლს თამაშობს ოჯახების უმრავლესობაში (მენაბდიშვილი, 2017) **შდრ.**: „ოჯახის ეკონომიკურ კეთილდღეობაში გადამწყვეტი როლი აქვს ტრადიციად, რიტუალადაც ქცეულ, სამუშაოების დროს „შეწვენას“. შრომაში შეწვნა მეტ-ნაკლებ მატერიალურ მზაობასთან ერთად „კაცობას და კარგახელიანობასაც“ ნიშნავდა (მთხრობელი, ჯ. ხეცურიანი, უცხერი. 2017); აღნიშნულს ადასტურებს ბოლნისის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის დროს ჩაწერილი შრომითი სიმღერა „მო ბიჭებო მკა დავლოცოთ მომკაში დაგვიღამდება ამხანაგები კარგი გვყავს სახელი გაგვივარდება“ (მთხრობელი, ქვეში, ჯ. ურუმაშვილი).

ინდივიდუალიზმის ზედმეტად განვითარებამ, სამომხმარებლო დოვლათის შექმნისთვის სავაჭროდ, უცხოეთში სამუშაოდ წასვლამ და სხვა ქმედებებმა შედეგად მოგვცა დაცლილი სოფელი. შესაბამისად გაიშვიათდა სასოფლო თემის ამ ერთობლივ-მიზნობრივი ქმედების ტრადიცია.

დასკვნა

ქვეყანაში ბოლო პერიოდში განხორციელებულმა სოციალურ-ეკონომიკურმა ცვლილებებმა ძირეულად შეცვალა ადამიანთა ცხოვრების ტრადიციული წესი, მოშლის პირას მიიყვანა აღიარებულ ღირებულებათა სისტემა და ქცევის ნორმები. არადა, ადამიანის სურვილის გამომხატველი მატერიალური მოთხოვნილებები, ეკონომიკური კეთილდღეობა დღემდე პრიორიტეტულია. ამ გზაზე განმსაზღვრელი

ისევ შეიძლება იყოს ტრადიციული რიტუალები და შედეგზე გათვლილი სტიმულის მომტანი რწმენიანი ქმედება.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. მენქიუ, გრ. (2008) ეკონომიკის პრონციპები. „დიოგენე“, თბილისი.
2. თოფჩიშვილი, რ., ხუციშვილი ქ., გუჯეჯიანი რ., (2010) თეორიული ეთნოლოგია. თსუ, თბილისი.
3. მენაბდიშვილი, (2017) საკუთარი ოჯახის ეკონომიკური შესაძლებლობების თვითშეფასება. თსუ., თბილისი. URL: <http://www.conferenceconomics.tsu.ge/?mcat=&cat=pers&leng=ge&adgi=885&title=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%20%E1%83%9D%E1%83%AF%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%20%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AB%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A4%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90> (ხელმისაწვდომია 29.10.2019).

David Shavianidze

Ph.D., Associate Professor, Kutaisi University,
Georgia

davit.shavianidze@unik.edu.ge

**THE “UNITY-BASED COMPLETENESS
SECURITY” OBTAINED THROUGH THE
ECONOMY AND “PATRONAGE”
(according to new ethnographic materials)**

SUMMARY

The demand for an economically stable existence is still growing in the traditional family-collective farms, created in accordance with the traditional approaches and attitudes. We address the issue of the attitude towards customs and traditions of the economy/“social reality” in the various Georgian communities, based on a comparative analysis of materials that have been found and already been known over the last ten years (We will compare the materials available in the scientific literature and materials that we found in different historical-ethnographic units of Georgia during the past quarter-century).

The economy, as is known, is a combination of activities associated with the production, distribution and consumption (Mankiw, 2008). Central to the creation of a strong economy/“unity-based completeness security” was to “guide the economy properly”. Sound management and application of natural resources, and the organization of consumer matters of the “complete economy” played an important role.

From the economic standpoint, sustainability is linked to: the tradition of hospitality and feast; the reality reflecting the management and “material and domestic order” and other reality.

Ethnographic materials confirm commitment to hosting guests throughout Georgia, both in terms of room size and other features of daily living. Ethnographic material: the “guest houses” “full of firewood and nonperishable products” such as: cheese, flour, salty butter, honey. Today, a special part of the residential complex in Adjara is a “living room”; “A Megrelian man who does not want to host guest is a “beggar”. In Samegrelo, when constructing the house, the largest “room” is proof of hospitability. Everywhere in Georgia, hospitality is indicated by expressions as follows: “Guest is a godsend”; “The family laughs when you have a guest”; “The head of the family would offer a guest his chair”.

The most important traditional rule of Georgians, such as hosting the guests, has been accompanied by feast reflecting the faith-based rituals and actions. Such kind of “social action” is part of all Christian and folk rituals. According to the accepted explanation, religion is a belief that the wholeness of the existence encompasses an imaginary or significant objective environment (R. Topchishvili, K. Khutsishvili, R. Gujejiani, 2010). Accordingly, “the first Christian communion with feast/communion with the blood and the flesh/Eucharist has been an important element of worship since the time of the apostles. It was also called “sharing the bread”. During the feast, the mandatory element of a “communion” of the guests and hosts with Christ was wine - the blood of Christ, and the bread - the flesh of Christ. In folk life, due to the influence of Orthodox Christianity, there is also exactly the same interpretation, though bread has a much broader meaning as well. The term “bread-and-wine” is still used to define the feast throughout Georgia; the term “bread-and-salt” is also confirmed. The bread also symbolizes other foods needed for the feast reflecting symbolic, stereotypical collective action, while salt means salty, that is to the salty, abundant,

heartfelt. Expressions, such as: "salty work"; "salty word"; "season your grace with salt". Ethnographic material: "With bread and wine person takes communion with Christ. There is no greater grace for the host and guest".

The "unity-based completeness security" /"defense" and the quest for community needs in Georgia were provided by the "indivisible large families". In this large, indivisible social society, an equitable division of labor by "the head (man) of the family and a woman, was the basis of economic prosperity". This is evidenced by ethnographic materials of all Georgian communities of all periods. Bolnisi ethnographic materials: the family head woman/"family reviver woman", "a woman returning the family back", together with the head (man) of the family, she is strapped round the family like a belt" (We have confirmed the terms indicating the family head woman in 2019 during the Bolnisi ethnographic research expedition); according to Adjarian materials, when meeting with a daughter-in-law, touching her with a honeyed hand meant the sweetness, and the sweetness in turn was equal to unity. This undoubtedly had conditioned all kinds of family strength".

"Patronage" as a form of traditional and collaborative consumption is known in different communities of Georgia by various names, such as "Nadi", "Mamitadi" and others. Economist Yoram Ben-Porath, writing about the welfare guarantees for the family and each of its members, identified collaborative consumption and emotional relationships as the important factors. Economic benefits and emotional relationships are two important factors that play a major role in most families (Menabdishvili (2017). "Assistance" plays a crucial role in the family's economic well-being when performing works becoming tradition Assistance in work, along with more or less material readiness meant "human dignity and fair name"

(narrator, J. Khetsuriani, Utskheri. 2017); this is confirmed by a work song recorded during the Bolnisi ethnographic research expedition (narrator, Kveshi, J. Urumashvili).

The excessive development of individualism, travel for a job abroad and other actions have resulted in the deserted villages. Consequently, the tradition of these targeted collaborative actions in the rural community had become rare.

Recent socio-economic changes implemented in the country have radically changed the traditional way of life, leading the accepted system of values to the verge of destruction. However, the material needs reflecting the human desire and economic well-being are still remain priority issues. Traditional rituals and faith-based incentive-driven actions can again be the determinants on this path.

KEY WORDS: Economy, "social reality", "family farm", "unity-based completeness security"/"material and domestic order", "patronage".

J.E.L. classification: N0, N8, D1

References

1. Menabdishvili (2017) Self-assessment of economic capabilities of the own family. TSU, Tbilisi.
<http://www.conferenceconomics.tsu.ge/?mcat=&cat=pers&leng=ge&adgi=885&title=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%20%E1%83%9D%E1%83%AF%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%20%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AB%E1%83%A1>

[3%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A4%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90](#)

2. Mankiw Gr. (2008) The principles of economics. DIOGENE publishers, Tbilisi.
3. Topchishvili R., Khutsishvili K., Gujejiani R. (2010) Theoretical Ethnology, TSU, Tbilisi.

SOME HISTORICAL ASPECTS OF EXPORT IN GEORGIA

Niko Chikhladze

Doctor of Economics Science, Professor, Kutaisi University, Akaki Tsereteli State University,
Academician of the Academy of Economics Science of Georgia, Georgia
nikoloz.chikhkadze@unik.edu.ge

Zaza Pharsenadze

Doctor of Economics, Deputy General Director of JSC Ziraat Bank Georgia,
Manager of Batumi Branch, Georgia
zaza.pharsenadze@gmail.com

KEY WORDS: International Trade, Taxes, Silk Road, Customs, Regulations
J.E.L. classification: F0, N0, N4.

Introduction

For almost all developing countries, growth of export is a major factor in economic growth and development in general. In doing so, they manage to use of their resources and advantages better. Naturally, different countries use the special programs for production and supply of export products for this purpose. Due to the geographical location, it has always been the center of international trade and an important transit artery for cargo movement. An important role of foreign trade of Georgia was conditioned by its existence on the trajectory of the Silk Road. The Silk Road is the transcontinental trading-caravan route, which connected China with the Mediterranean and Black Sea coasts. This route led the caravans loaded with silk to the countries of Asia Minor and to other European countries from there. The gems from India and Pakistan, furs from Russia, gold and silver from Turkey, etc. used to be brought via the Silk Road. In turn, countries of the Asia Minor and Europe, including Georgia, offered their own

manufactured goods to the countries of Silk Road, which were taken by the Europeans to the opposite direction.

Dependence on export in different periods

According to the historical sources, trade and exchange in the Caucasus and, in particular, in the valleys of Georgia should have been highly developed in the 11th and 7th centuries BC, the inhabitants of highest places of the Caucasus were also forced to come to the valley, for example to buy salt. Besides domestic trading, the foreign trade was also highly developed in Georgia. The goods were brought from India to the Caspian Sea and taken to Kartli via the sea. Where it was impossible to navigate, the goods were taken in Kvirila Gorge to Shorapani and brought to the Black Sea by boats. The goods were sent to the West by the sea. Thus, the export-import of various goods was considered as usual occurrence. Strabo and Xenophon have

provided very interesting information. Strabo notes about Georgia of that time: "... it is a rich country that can very often be inhabited and indeed, Iberia is well populated mostly by cities and boroughs in the manner that we come across the tile roofs and apartments and markets, as well as the other public buildings built in accordance with the rules of architectural art". (History of Georgia, 1990: 36)

Ivane Javakhishvili points out that the Georgian tribes of that period produced ores, utensils and weapons not only for themselves, but also for sale in distant lands like Tyre. (Javakhishvili, 1951: 23)

In Western Georgia we come across the spread of Drachms and Tetradrachms of Alexander the Great, which was rare in Eastern and Southern Georgia. However, the Macedonian silver along with gold were spread in both - Western and Eastern Georgia.

Trade in Georgia reached a high level of development in the epoch of King Tamar. During this period, the level of development of agriculture and craftsmanship created favorable conditions for trade. Domestic and foreign trade was developed. Production of clay, copper, gold and silver utensils was particularly developed that exported to other countries. During the reign of King Tamar Georgia had close trade relations with neighboring countries, Arabia and Byzantium, as well as with other states. Various types of textiles were imported from Muslim countries to Georgia (Metreveli, 1991: 56).

In the middle of the period of Feudal system, Georgia has been one of the key nodes of the world caravan trading and ensured the international trading between the counties of East and West of the world, both by land and sea. It is known from history that there was a large warehouse terminal for storing goods brought from the Black Sea coasts in the Residence of Tao-Klarjeti – Artanuji.

The construction materials, metal, ploughshare, wool, leather and other goods were sold on the Georgian market at that period. The wool, cotton and silk fabrics, clothing, carpets, jewelry and ceramics were exported from Georgia to foreign countries. From foreign countries, especially from the east, Georgia was supplied with ointments, horse harness, precious metals, steel, sugar. The textiles, royal and church items were imported from Byzantium, "Pharna" from Armenia, wool from Egypt, etc. The royal government of Georgia actively promoted trade, by creating appropriate infrastructure (construction of roads and bridges, caravanserais and ostleries for trading), because trade was an important source for state power and revenue.

A lot of money was circulating in Georgia in XII-XIII centuries. The events taking place in the foreign policy contributed to the development of foreign trade in Georgia that was related to the Crusades in the Middle East, which greatly affected the trade of Muslims and Byzantines. Following the defeat of the Arabs and routing of Byzantium, the role of European, and especially Italian, merchants increased. As it is known in history, Georgians expanded their borders during this period and Georgia became the leading state in the Middle East and consequently expanded its trade area. Georgia established close trade relations with Venetian merchants. With development of navigation in the late 14th century, the Silk Road gradually lost its former function. The machine manufacturing, development of maritime transport and subsequent rail and motor transport have completely changed the geography of world trade. During the reign of Erekle II, significant reforms were implemented in the field of finance and budget. Erekle considered trading as one of the sources of the economic revival of the kingdom and pursued a policy of stimulating the latter. For example, merchants who played a

significant role in formation of the revenue budget were relieved from the “duty troops” service. (Chikhladze, 1999:43).

The main imported goods from according to the book of “Tbilisi Customs Deal” established in the XVIII century are the following: different types of brocade, “Bagrasta”, “Landara”, broadcloth, silk, cotton, “Khamkhalati”, furs, wool, various petty, dried fish, “Gulakburi”, salmon, sturgeon, rice, melted butter, honey, fat, “Khushkabari”, olive oil, salt, melon, watermelon, cucumber, alum, iron, horseshoe, indigo, button and copper, rubia, tobacco, leather. The above goods were brought to the city by camels, horses, bulls, donkeys. The levy was mainly based on this.

There were customs in the Georgian cities of the late Feudal epoch. They were not only collecting

customs duties but also checking the imported and exported goods. All unauthorized goods had be seized by confiscation. The customs officer letting the unauthorized goods pass was paying a hefty penalty in excess of 7 times the value of the banned goods. (Meskhia, 1982:457)

It is interesting that any kind of levy (taxable value) was evaluated by two Chancellors (“Mdivanbegi”), administrative and military officer (“Mouravi”), vicegerent and two representatives of merchants, at the same time, collection of the customs duties was leased to the individuals.

The system of taxes in late Feudal Georgia did not exclude the self-conceit of the customs officers, which further exacerbated the customs burden and negatively affected the development of economic relations.

Table

Customs duty on some types of goods

№	Type and quantity of goods imported or exported	Amount of customs duty		
		By the statute of 1639 (Kop)	By „Dasturlamala”	By the statute of 1736 (Kop)
1	Rice	0,5	-	1 Kop
2	Melted butter, honey, fat, “Khushkabari” (“Sapalne”), at about 147 kg.	1	1	1 b, 1 f (2,5k)
3	Horseshoes and nails and iron (“Sapalne”)	1	-	-
4	Melon and watermelon (“Sapalne”)	-	-	1
5	Fruit (cartload)	-	-	1
6	For every 100 sheep for sale	10	10	-
7	Cheese (“Sapalne”)	0,5	-	-
8	Salt (“Sapalne”)	0,5	0,5	1
9	Cotton (“Sapalne”)	2	2	-
10	Tobacco (“Sapalne”)	2,5	0,5	-
11	Silk (“Sapalne”)	5	5	5
12	Brocade „Bazirgani” goods (“Sapalne”)	2,5	0,5	2,5
13	Fish (dried, salmon, sturgeon) (“Sapalne”)	2	2	2

14	Cucumber (“Sapalne”)	-	-	4 pieces
15	Leather (“Sapalne”)	-	-	2
16	Rubia (“Sapalne”)	-	-	1
17	Salt	0,5	0,5	1

Establishment of customs duties in Tbilisi: Meskhia, 1982:328)

1. Dagestani people did not pay taxes on the export of Burka, broadcloth, “Sharuli” but if anyone buys their goods and exports them anywhere, they pay the duty in amount of 20 kopeks per Burka and the amount of the customs duties for the guards depends on the amount of “Sapalne”.

2. The customs duty for exported trousers consisted of 2.5 kopeks, and the tax in favor of the guards was paid in the light of the number of “Sapalnes”.

3. The customs duty in amount of 1 Ruble was set for exported honey, butter of cow milk and fat, while the amount in favor of the guards consists of 30 Kopeks.

4. The customs duty for the exported furs was the single part of the duty, while the amount of tax for the guards depended on the amount of “Sapalnes”.

5. The customs duty for the imported “Sapalne”, underfur consists of 4.6 Rubles and the tax belonging to the guards.

Georgian educationalists and patriots of XIX century were distinguished by special approach towards the need and importance of export. Turning Georgia into a Russian colony has dramatically changed the situation. Russian customs policy in Georgia served more political goals than economic ones. Since 1831, Russia has introduced a special provision on the “settlement of trade and customs

in the Transcaucasia”. This document abolished payment of the “Rakhtar” (customs duty) on import of goods, which gave the Russian products a greater advantage over the Iranian and Turkish products on Georgian market. Russia has also imposed a "special fee" on the taxpayers and travelers coming from Georgia to Vladikavkaz and vice versa, which was paid by Armenians and Georgians only. This kind of customs duty was very hard to pay by people with less opportunities. (Gugushvili, 1979: 42)

The choice between protectionism and the development of free trade in Georgia is historic and originates from the 80s of XIX century. Ilia Chavchavadze first responded to this topic and gave preference to the open market. He said: "It is better for the country, for everybody, to have the equally open market to buy everything from those who have better and cheaper goods without regard to whom you are buying from" (Chavchavadze, 1987:56)

Ilia Chavchavadze considered participation in the international division of labor as the precondition of success in development of Georgia. Although the protectionist policy was favored in the Europe of that period, according to Ilia “it was doomed and rejected by the science” (Chavchavadze, 1956:322)

Ilia believed that the penetration of Georgian products into the Russian market would have an impact on the Georgian economy and prestige: “It is our state interest the landowners to choose this new path and direction, prepare for Russia what Russia does not have and take what Russian cannot even sell off”.

Ilia Chavchavadze believed that trade does not create wealth, but points to the major role of commodity circulation in development of society, distribution of goods and the transfer of goods produced through it to consumers. Ilia was the follower of free trading and believed that the exchange of goods should be exempt from customs duties and taxes. He is against of "protectionism". If such a policy is designed for the long term, it is lost from the very beginning. Ilia considered us to enjoy a comparative advantage and export to Russia a product we could produce cheaply and import bread that would cost us a lot of money to produce. (Tsetskhladze, 2018: 442)

Niko Nikoladze is cautious about his attitude towards foreign trade. If in the trade relations between two countries, one has low education, technological know-how and has no factories and the other is higher in this respect, then the first country will almost always bargain away its products - raw materials and materials to the other, which produces products from them and sells to the first country. (Tsetskhladze, 2018:449).

N. Nikoladze, studying and analyzing the history of Georgia, presented the reasons of interruption of the socio-political and socio-economic development of the country and accordingly provided us with adequate recipes for their improvement. With revival of the Poti port, Niko opened the window to the future Georgia in the Europe. He has been the head of the city Poti for almost 20 years; he has increased its budget 10 times, making Poti a real city.

He did his utmost to develop the Tkibuli coal mine and the Kutaisi-Tkibuli railway section, to raise Chiatura manganese production to industrial and export levels to install the Shorapani-Chiatura railway, thus facilitating the rapid shipment of manganese and decrease of its price.

N. Nikoladze, prior the prominent economists, has put forward and substantiated the need for moderate, specific intervention of state in economic life at is of great methodological importance for the modern Georgian state, as well as the thesis that "until we have more (to be imported) than to be exported - we cannot avoid slavery." (Shubitidze, 2013: 23)

In the following period, the Russian occupation of Georgia deprived the country of independent foreign trade. Georgian products were exported to the USSR and vice versa, products produced in those countries were imported to Georgia. The USSR, headed by the Russian Soviet Federative Socialist Republic used to export products manufactured in its republics by itself and distributed the imported goods from foreign countries to the allied republics.

Conclusion

Formation of foreign economic relations was related to the development of the country. In a rural relationship, we have an accidental nature of foreign relations and chaotic attitude. Under the conditions of late feudalism, there is already an attempt to regulate export-import operations. However, since the loss of independence in 19th century there is the conflict of interests between Russia, Iran, England and Germany in Georgia. The strongest, though, is the influence of Russia and its presence in the orbit determines export incentives and regulations.

References

1. History of Georgia (1990) edited G. Melikishvili. Tbilisi;
2. avakhishvili, Iv. (1951) History of the Georgian Nation., Tb., Book 1;
3. Metrevell, R. (1991) King Tamar, Tbilisi;
4. Chikhladze N. (1999) Taxes, experience, problems. Kutaisi, "Sarkmeli Sakartvelosi"
5. Meskhia Sh. (1982) Historical Searches. T. 2, Tb, "Science";
6. Gugushvili P. (1979) Economic Development of Georgia and the Transcaucasus in the XIX-XX Centuries. " Tb., Vol. VI;
7. Chavchavadze I. (1987) rank equality. Selected works in five volumes. Tb, Vol.5
8. Chavchavadze I. (1956) Customs policy in Europe, free trading and protectionism. Work v.7, Tb., "Sakhelgami";
9. Tsetskhladze (2018) Economic Doctrines. Batumi, Shota Rustaveli State University Publishing House.
10. Shubitidze V. (2013), for Niko Nikoladze's Place in the History of Georgian Political Thought. J: "Our Writing," 12, 23;

Niko Chikhladze

Doctor of Economics Science, Professor, Kutaisi University, Akaki Tsereteli State University, Academician of the Academy of Economics Science of Georgia, Georgia
nikoloz.chikhkadze@unik.edu.ge

Zaza Pharsenadze

Doctor of Economics, Deputy General Director of JSC Ziraat Bank Georgia, Manager of Batumi Branch, Georgia
zaza.pharsenadze@gmail.com

SOME HISTORICAL ASPECTS OF EXPORT IN GEORGIA

Annotation

Formation of export potential in Georgia was conditioned by various factors. Due to the geographical location, it has always been the center of international trade and an important transit artery for cargo movement. An important information about Georgia is given by Strabo and Xenophon, which clearly show the level of development of the country and the opportunities for conducting trade operations. In the middle Ages the role and importance of Georgia in this direction has become even more important, and the period of formation of the capitalist relations, as well as the loss of independence of the country has been marked by great contradictions.

